

Tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon johtavat menettelyt ja niiden toimivuus

Valpuri Kuokkanen
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Prosessioikeus
Pro Gradu – tutkielma
Kevät 2016

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon johtavat menettelyt ja niiden toimivuus

Tekijä: Valpuri Kuokkanen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: IX+78

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Tutkielmassani perehdyn ja analysoin oikeusdogmaattisesta näkökulmasta menettelyjä, jotka voivat johtaa tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon riita-asioissa. Selvitän, minkälaisia ovat sovintomenettelyt ja, millainen on niitä koskeva lainsäädäntö. Toiseksi selvitän, mikä on tuomioistuimen ja tuomarin rooli eri sovittelumenettelyissä

Tuomioistuimen vahvistama sovinto voi syntyä kolmea eri reittiä. Ensinnäkin riita-asian oikeudenkäynnin aikana voidaan saavuttaa sovinto, joka voidaan vahvistaa. Sovintojen syntyminen lisäämiseksi on oikeudenkäymiskaassa asetettu tuomarille velvollisuus selvittää sovinnon edellytykset valmistelussa, yrittää saada asianosaiset sopimaan juttu oikeudenkäynnin aikana ja sopivassa tilanteessa esittää sovintoehdotus asian ratkaisemiseksi. Toiseksi sovinto voi syntyä vuonna 2006 käyttöön otetussa tuomioistuinsovittelussa, jossa sovittelijana toimiva tuomari sovittelee juttua tuomioistuinsovittelulain mukaisessa vapaamuotoisessa sovittelumenettelyssä. Kolmanneksi tuomioistuimessa voidaan vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolella syntyneitä sovintoa. Mitä tahansa tuomioistuimen ulkopuolella syntynyttä sovintoa ei kuitenkaan voida vahvistaa, vaan tuomioistuinsovittelulaissa on säädetty tarkasti, millainen menettelyn täytyy olla, jotta sovinto voidaan vahvistaa.

Kolmantena tutkimuskysymyksenäni selvitän, onko sovittelua koskeva lainsäädäntö toimivaa. Tutkin lainsäädännön toimivuutta asettamieni kriteerien kautta. Kriteereinäni käytän sovintojen määrää käytännössä, sovittelumenettelyjen kustannuksia ja oikeusturvaa.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että sovittelumenettelyjä koskevasta lainsäädännöstä on muodostunut toimiva kokonaisuus, vaikka menettelyihin liittyikin vielä joitain ongelmia. Sovittelumenettelyt ovat eräs tapa säästää valtion resursseja ja hallita tuomioistuimen suuria juttu määriä. Sovintomenettelyistä saatujen myönteisten kokemusten perusteella pidän perusteltuna sitä, että sovintopalveluita laajennetaan ja kehitetään edelleen.

Asiasanat: prosessioikeus, sovittelu, sovinnon edistäminen tuomioistuimessa, tuomioistuinsovittelu, sovinnon vahvistaminen

Tutkimusmenetelmät: oikeusdogmaattinen, tilastotieteellinen

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamisen kirjastossa käytettäväksi

Sisällysluettelo

Lähdeluettelo	IV
Lyhenteet	IX
1. Johdanto ja tutkimustehtävän asettaminen	1
2. Sovittelumenettelyt.....	3
2.1 Sovinnon edistäminen tuomioistuimessa	3
2.1.1 Sovintomenettelyn tavoitteet	4
2.1.2 Sovintomenettely laissa	6
2.1.2.1 Edellytykset sovinnolle	7
2.1.2.2 Tuomarin velvollisuus saada asianosaiset sopimaan.....	8
2.1.2.3 Sovintoehdotus ja sovinnon aineellisen oikeuden mukaisuus.....	10
2.1.3 Tuomareiden toimintatavat	13
2.2 Tuomioistuinsovittelu	14
2.2.1 Sovitteludirektiivin tausta ja tavoitteet	16
2.2.2 Tuomioistuinsovittelun tavoitteet	18
2.2.3 Mitä asioita voidaan sovittaa?	20
2.2.4 Sovittelija ja sovittelijan avustaja	21
2.2.5 Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu eli Follo-sovittelu	23
2.2.6 Sovittelun kulku.....	24
2.2.6.1 Sovittelun aloittaminen.....	24
2.2.6.2 Sovittelun toteuttaminen.....	25
2.2.6.3 Sovinnon aikaansaaminen	27
2.2.6.4 Sovittelun päättyminen	28
3. Sovinnon vahvistaminen.....	29
3.1 Sovinnon vahvistaminen riita-asian oikeudenkäynnissä ja tuomioistuinsovittelussa	30
3.2 Sovinnon vahvistamista koskeva menettely	31
3.3 Esteet sovinnon vahvistamiselle.....	32
3.4 Tuomioistuimen ulkopuolella syntyneen sovinnon vahvistaminen.....	33
3.4.1 Vahvistamismenettely	36
3.4.2 Esteet sovinnon vahvistamiselle.....	37
4. Muutoksenhaku sovitteluasioissa	37
4.1 Muutoksenhakuintressi ja valitusperusteet.....	38
4.2 Muutoksenhakutuomioistuimen toimintavaihtoehdot	39
5. Sovintomenettelyjen toimivuus	41
5.1 Sovintojen lukumäärät.....	41

5.2 Kustannukset	44
5.2.1 Osapuolten/asianosainten kustannukset	45
5.2.1.1 Kustannusten jakautuminen	45
5.2.1.2 Mistä kustannukset koostuvat?	46
5.2.1.3 Menettelyt	49
5.2.1.4 Oikeusturvavakuutus ja oikeusapu	49
5.2.2 Kustannukset valtiolle	52
5.2.2.1 Kustannusten arviointi lain esitöissä	52
5.2.2.2 Kustannusten arviointi muissa virallisissa asiakirjoissa	54
5.2.2.3 Follo-sovittelun kokeilusta saadut tulokset	56
5.2.2.4 Oikeusapu	59
5.3 Oikeusturva sovintomenettelyissä	60
5.3.1 Oikeusturva tuomioistuinsovittelussa	61
5.3.2 Oikeusturva sovinnon edistämiseksi tuomioistuimessa	67
6. Johtopäätökset	69
Liitteet	75

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

Aaltonen, Anna-Kaisa: Tuomari sovinnontekijänä perheoikeusasioissa. Teoksessa *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmä. toim. Pohjoinen Soile. WSLT. Vantaa 2001.s. 353–370.*

Aaltonen, Anna-Kaisa: *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Edita. Helsinki 2009.*

Brolin, Thore – Rehnström, Åke – Widebeck, Magnus: *Tvistemålsprocessen I. En handling för förberedelsen. Norstedts Juridik. Stockholm 2001.*

Ervasti, Kaijus: *Riitaprosessiuudistuksen arviointi. Lakimiesten ja tuomioistuimen kansliahenkilökunnan käsityksiä ja kokemuksia uudesta riita-asioiden menettelystä. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 1998.*

Ervasti, Kaijus: *Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2004(a).*

Ervasti, Kaijus: *Käräjäoikeuksien sovittelumenettely riita-asioissa. Defensor Legis 5/2004(b). s. 832–850.*

Ervasti, Kaijus: *Sovittelu tuomioistuimessa. WSOYpro. Vantaa 2005.*

Ervasti, Kaijus: *Käräjäoikeuksien riita-asiat 2008. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2009*

Ervasti, Kaijus: *Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2011.*

Ervasti, Kaijus: *Uusi tuomioistuinsovittelulaki. Talentum. Liettua 2013.*

Ervasti, Kaijus – De Godzinsky, Virve-Maria: *Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa. Lakimies 2/2014. s. 175–195.*

Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna: *Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita. Porvoo 2014.*

Ervasti, Kaijus: *Tuomioistuinsovittelu – Käytännön opas. Edita. Porvoo 2014.*

Ervasti, Kaijus – Salminen, Kirsikka: *Tuomioistuinsovittelun yleistymisen ja tuomioistuinten tehtävät. Lakimies 5/2015. s. 591–612.*

Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus. Sanoma-Pro. Helsinki 2012.*

Guttorm, Aimo: *Norjan laki sovittelusta ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelystä (Tviseloven av 2005) riita-asioiden sovinto- ja sovittelujärjestelmät. 2006 Edilex.*

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki 2011.*

Hietanen-Kunwald, Petra: Sovittelun oikeudellistuminen – eurooppalaisen sovitteludirektiivin sovittelukäsite. *Oikeus* 2013 (42). 71-91.

Hämäläinen, Juha: Kallit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Lastensuojelun Keskusliitto Neuvokeskus. Ylöjärvi 2011.

Jokela, Antti: Sovittelun ja oikeudenkäynnin vertailua kulukysymysten kannalta. *Defensor Legis* 4/2006. s. 588–598.

Kallio, Matias: Huoltajuusriitojen oikeuskäsittelyn kustannukset Espoon kaupungissa. Laskentatoimen kandidaattitutkielma. Aalto-yliopisto 2011.

Kiesiläinen, Kari: Tuomarin näkökulma tuomioistuinsovitteluun. Teoksessa *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmä. toim. Pohjoinen Soile. WSLT. Vantaa 2001. s. 143–169.*

Koivisto, Ida: Oikeusturva kehittyvä perusoikeus? *Lakimies* 6/2013 s. 1032–1054.

Knuts, Gisela: Domstolsanknuten medling. *JFT* 1/2003. s. 1-39.

Koulu, Risto – Havansi, Erkki – Korkea-Aho, Emilia – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna: *Insolvenssioikeus. WSOYpro. Juva 2009.*

Kuuliala, Matti: Sovinto tuomioistuimessa – oikotie riidanratkaisuun? *Lakimies* 7-8/2012. s. 1105–1123.

Lappalainen, Juha: *Alioikeusuudistus 1987 ja 1991. Lakimiesliiton kustannus. Tampere 1992.*

Lappalainen, Juha: *Alioikeusuudistus 1987-1993. Lakimiesliitos kustannus. Jyväskylä 1994.*

Laukkanen, Sakari: Tuomarin rooli, Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Helsinki 1995.

Leppänen, Tatu: Riita-asian valmistelu todisteluaineiston osalta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Helsinki 1998.

Leskinen, Markku: Tuomari vai sovittelutuomari? *Defensor Legis* 6/2001. s.1067–1081.

Liljenfeld, Raija – Liljenfeld, Robert: Sovinnoista riita-asioissa. *Defensor Legis* 1993, s. 294–307.

Mäenpää, Olli: *Hallinto ja oikeus Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2010.*

Noll, Douglas E: A theory of mediation. *Dispute Resolution Journal* May-June 2001. s. 78-84.

Nylund, Anna: *Medling och jurister: Att lära gamla hundar sitta. Edilex 2010 s.182-194.*

Rissanen, Antti – Rantala Kati: Julkisen oikeusavun kohdentuminen. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2013.

Saraviita, Ilkka: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Talentum. Helsinki 2005.

Sinkko, Anne: Riita-asian sovinnosta käräjäoikeuksissa. *Defensor Legis* 1/2000 s. 36–49.

Storskrubb, Eva: Alternative Resolution in Civil and Commercial Matters- Developments in the European Union. Conflict Management. Teoksessa Riidanratkaisun uusi maailma. Toim. Santtu Turunen. Edita. 2005 Helsinki

Vakuutusyhtiö Pohjolan mittaturvan vakuutusehdot henkilövakuutukset, vahinkovakuutukset, matkavakuutukset. Voimassa 1.1.2010 alkaen.

Vakuutusyhtiö IF:n yksityishenkilön oikeusturvavakuutusehdot. Voimassa 1.1.2016 alkaen

Virolainen, Jyrki: Uusi alioikeusprosessi riita-asioissa – ongelmakohtia käytännön valossa. *Defensor Legis* 1995. s. 329–378.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Pro & contra: tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Talentum. Helsinki 2003.

Virallislähteet

HE 15/1990 vp Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 79/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä sekä eräksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaansaantoon liittyviksi laeiksi.

HE 114/2004 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 284/2010 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n ja velan vanhentumisesta annetun alin 11 §:n muuttamisesta.

HE 186/2013 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n ja sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta.

La/VM 11/1993 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksi sekä eräksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaansaantoon liittyviksi laeiksi.

LaVL 2/2005 vp. Lakivaliokunnanlausunto. Valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (sovittelu siviiliasioissa).

LaVM 4/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.

OM, Työryhmänmietintö 2003:2. Tuomioistuinsovittelu. Työryhmänmietintö. Oikeusministeriö.

OM, Lausuntoja ja selvityksiä 2003:26. Tuomioistuinsovittelu. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriö.

OM, mietintöjä ja lausuntoja 64/2012. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentaminen.

OM, Selvityksiä ja ohjeita 2/12. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.21.2012. Väkiraportti.

OM, Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.21.2013. Loppuraportti.

OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 lausuntotiivistelmä 51/2013.

OM, Oikeusministeriön toiminta ja taloussuunnitelma 2015–2018 1/2014.

OM, oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 16/2014.

Oulun vuosikertomus. 2010.

SOU 1982:26. Översyn av rättegångsbalken Processen i tingsrätten. Del B. Delbetänkande av rättegångsutredningen. Stockholm 1982.

SOU 2001:103. En modernare rättegång. Slutbetänkande av 1999 års rättegångsutredning.

Uusi sovittelumenettely riita-asioissa. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke työryhmän raportti. 2006.

Vihreä kirja vaihtoehtoisista riidanratkaisumenettelyistä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa. KOM (2002) 196 lopullinen.

Muut lähteet

<http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1882497> (21.8.2014 klo 10.35)

http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/oik/koikrs/koikrs_fi.asp (20.9 2014 klo 18.00)

<http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2013/03/705-tuomioistuinsovittelu-osa-i.html> (29.10.2015).

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/valmisteilla/kehittamishankkeita/oikeusturvaohje/lanvalmistelu.html> (30.9.2015 klo 21.15)

http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/toiminta/kansainvalisetjau-asi-at/venaja/6Fy5xk4Rb/Saukonoja_Kaytannon_kokemukset_tuomioistuinsovittelusta_Suomessa.pdf (8.11.2015)

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2016/02/karajaoikeusve>

rkostouudistuujaatkossakarajaoikeuksiaon20.html (25.2.2016 klo 21.50)

http://www.tilastokeskus.fi/til/koikrs/koikrs_2015-01-27_uut_001_fi.html (30.11.2015)

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/12/tuomioistuinnmaksujakorotetaanlahemmaksiasioidenkasittelynkustannuksia.html> (22.2.2016 klo 21.35)

Ervasti, Kaijus. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Sähköpostikysely 17.9.2014.

Lyhenteet

HE	hallituksen esitys
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
KKO	korkein oikeus
MaksuA	valtioneuvoston asetuksessa tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (1057/2013)
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228)
OAL	oikeusapulaki (5.4.2002/257)
OK	oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
PL	perustuslaki (11.6.1999/731)
TuomMaksuL	tuomioistuinmaksulaki (1455/2015)
TuomSovL	laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011)
RB	rättegångsbalken 1942:740

1. Johdanto ja tutkimustehtävän asettaminen

Perheen kahdelle lapselle syntyy erimielisyys neljästä appelsiinista. Perheen tyttö kysyy isältään: ”Saanko minä appelsiinit?”. Isä vastaa myöntävästi. Samaan aikaan poika tiedustelee asiaa äidiltään ja hänkin saa asiaan myönteisen vastauksen. Kuka appelsiinit lopulta saa? Sovittelulla saadaan riitaan ratkaisu, joka päättyy voitto-voitto-tilanteeseen. Sovittelija nimittäin kysyy lapsilta, että mihin he appelsiineja tarvitsevat. Poika vastaa haluavansa tehdä hedelmäsalaatin ja tyttö taas tarvitsee kuoria appelsiinimarmeladin valmistukseen.¹

Perinteinen appelsiiniesimerkki kuvaa hyvin sovittelun tarkoitusta. Harvoin riidat ovat valitettavasti yhtä yksikertaisia kuin esimerkkitapauksen erimielisyys. Se kuitenkin kuvaa hyvin lopputulosta, johon sovittelussa pyritään. Tarkoituksena on saavuttaa lopputulos, johon kaikki riidan osapuolet ovat tyytyväisiä. Kansainvälisessä keskustelussa sovittelu usein käsitetään vapaaehtoiseksi ja epäviralliseksi tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvaksi menettelyksi, jossa puolueeton kolmas auttaa riidan osapuolia löytämään molempia tyydyttävän ratkaisun.² Tarkoituksena ei ole siis löytää aineellisen oikeuden mukaista ratkaisua, mikä erottaakin sovittelun selvästi tuomitsemisesta.

Sovittelua koskevalla lainsäädännöllä on Suomessa pitkä historia. Jo vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaressa (4/1734, OK) säädettiin sovinnosta riita-asioissa. Oikeudenkäymiskaaren 20 luvun säännösten mukaan osapuolten tuli ilmoittaa tuomioistuimelle, jos he sopivat asian ennen sen vireille tuloa. Lisäksi oli mahdollista, että osapuolet vahvistuttivat sovinnon tuomarilla. Tuomarille asetettiin tuolloin myös velvollisuus kehottaa asianosaisia sopimaan asia dispositiivisissa jutuissa. Sovinnolla ei kuitenkaan voitu vähentää kruunun tai kolmannen tahon oikeutta. Rikosasioissa ei saatu tehdä sovintoa, mutta siihen liittyvässä vahingonkorvausjutussa sovinto oli mahdollinen. Myöhemmin tuomioistuin sai ottaa sovinnon tulkittavaksi, jos osapuolet olivat eri mieltä sen tulkinnasta tai toinen osapuoli väitti, että hänet oli petollisesti viekoiteltu sen tekoon.³

Vuoden 1734 lain säännökset olivat voimassa alkuperäisessä muodossaan vuoden 1993 alioikeusuudistukseen asti, jolloin tulivat voimaan oikeudenkäymiskaaren uudet säännökset käräjäoikeuksien sovintomenettelystä eli sovinnon edistämisestä tuomioistuimessa.⁴ Vuonna 2006 otettiin käyttöön tuomioistuinsovittelu, joka oli tuolloin aivan uusi tuomioistuinmenettely. Sitä kehitettiin vuoden 2011 uudistuksessa, ja samassa yhteydessä

¹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 25.

² Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 133.

³ Ks. *Ervasti* 2004a s. 217–218.

⁴ Ks. *Leskinen* 2001 s. 1067.

pantiin täytäntöön direktiivi tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (2008/52/EY) eli niin sanottu sovitteludirektiivi, joka koskee mm. tuomioistuimen ulkopuolella syntyneen sovinnon vahvistamista.⁵ Lisäksi vuonna 2014 otettiin käyttöön asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu eli Follo-sovittelu kaikissa Suomen käräjäoikeuksissa.⁶

Tuomioistuimen tehtäviä on sovittelumenettelyjen myötä laajennettu. Emeritusprofessori Jyrki Virolainen kritisoi sovittelun lisäämistä tuomioistuimen tehtäviin. Hänen mukaansa kyseinen kehityssuunta on ristiriidassa sen kanssa, että tuomioistuimen lainkäytön ulkopuoleisia työtehtäviä on karsittu ja tehtäväkentän puhdistusta aiotaan jatkaa.⁷ Lainhuuto- ja kiinnitysasiat on esimerkiksi siirretty hallintoviranomaisille ja on ehdotettu, että riidattomat saatavat käsiteltäisiin tulevaisuudessa ulosottovirastoissa.⁸ Tehtävien laajentamisen myötä tuomioistuin ei enää olekaan paikka, jossa ainoastaan ratkaistaan riitoja aineellisen oikeuden mukaisesti vaan siellä myös edistetään sovittelua riita-asioissa, sovitellaan asioita tuomioistuinsovittelussa sekä vahvistetaan tuomioistuimessa ja tuomioistuimen ulkopuolella syntyneistä sovintoja. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenäni on selvittää, minkälaisia ovat sovittelumenettelyt, jotka voivat johtaa tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon ja millainen on niitä koskeva lainsäädäntö. Tarkoitukseni on myös pohtia, onko sovittelumenettelyjen laajentaminen tuomioistuimen tehtäväksi hyvä asia vai olisiko se pitänyt jättää tuomioistuimen ulkopuolisille toimijoille.

Analysoin oikeusdogmaattisesta näkökulmasta sovintomenettelyjä paneutumalla sovinnon edistämistä ja tuomioistuinsovittelua koskevaan lainsäädäntöön ja niiden taustaan sekä tavoitteisiin. Follo-sovittelua käsitelen pääasiassa tuomioistuinsovittelun yhteydessä ja sopivissa kohdin keskityn siihen hieman tarkemmin. Tuomioistuimen ulkopuolista sovittelua käsitelen sovintojen vahvistamisen yhteydessä, mutta en käsittele tarkemmin erilaisia tuomioistuimen ulkopuolisia sovintomenettelyjä. Lisäksi paneudun tarkemmin sovintojen vahvistamiseen ja muutoksenhakuun. Sovittelumenettelyjen analysoinnin yhteydessä toisena tutkimuskysymyksenäni pyrin selvittämään, mikä on tuomioistuimen ja tuomarin rooli eri sovittelumenettelyissä.

Kolmantena tutkimuskysymyksenäni on selvittää, onko sovintomenettelyjä koskeva lainsäädäntö toimivaa. Toimiva lainsäädäntö on laaja käsite, joka käsittää monia osa-alueita. Tutkielmassani olen määritellyt kriteerit, jonka valossa tarkastelen toimivaa lainsäädäntöä.

⁵ Ks. *Ervasti* 2013 s. 49, 53.

⁶ Ks. <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1882497> (21.8.2014 klo 10.35). Tätä sovittelumuotoa käsitelen kuitenkin vain suppeasti tutkielmassani.

⁷ <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2013/03/705-tuomioistuinsovittelu-osa-i.html> kohdat 54,55 (29.10.2015).

⁸ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 70.

Kriteereinä käytän sovintojen määrää käytännössä, sovittelumenettelyjen kustannuksia ja oikeusturvaa. Olen valinnut kriteerit käyttäen apunani sovittelumenettelyille asetettuja tavoitteita. Otan asettamieni kriteerien lisäksi lyhyesti kantaa myös muiden menettelyille asetettujen keskeisten tavoitteiden toteutumiseen. Lainsäädännön toimivuutta arvioin mm. tilastotieteen avulla. Selvitän myös keinoja, joiden avulla sovintomenettelyjen toimivuutta on käytännössä parannettu ja sitä, miten näitä keinoja voidaan mahdollisesti kehittää. Pyrin lisäksi selvittämään, minkä vuoksi sovittelumenettelyt näyttävät toimivan eri tavoin eri käräjäoikeuksissa.

Kun analysoin sovittelumenettelyjen toimivuutta, pyrin erityisesti selvittämään, onko sovintomenettelyjä koskeva lainsäädäntö toimivaa valtion kannalta ja samalla huomioin myös tuomioistuimen näkökulman. Onko valtiolle hyvä asia, että tuomioistuimissa sovittellaan riitoja ja siellä vahvistetaan tuomioistuimen ulkopuolella syntyneitä sovintoja vai olisiko parempi, että sovittelu jätettäisiin tuomioistuimen ulkopuolisille tahoille ja tuomioistuimessa keskityttäisiin vain tuomitsemistoimintaan? Sopiiko appelsiiniesimerkin kuvastava sovittelun idea tuomioistuimiin? Nykyinen taloustilanne on kireä, josta johtuen joudutaan miettimään säästöjä. Voisiko sovittelu olla ratkaisu valtion huonoon taloustilanteeseen? Toisaalta perustuslain (1999/731, PL) 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien kuten oikeusturvan toteutuminen. Toteutuuko oikeusturva myös sovittelussa vai laiminlyökö julkinen valta velvollisuutensa?

Otan toimivuuden arvioinnissa huomioon myös osapuolten näkökulman. Tarkoitukseni on selvittää käyttämieni kriteerin kautta, voidaanko nähdä, että sovittelusta on kehittynyt todellinen vaihtoehto oikeudenkäynnille ja jos näin on, onko tämä hyvä asia? Toteutuuko oikeusturva sovittelemalla? Sovittelun toimivuudesta kertoo myös niiden käyttö käytännössä. Pyrin selvittämään, paljonko menettelyjä todellisuudessa käytetään. Tutkimukseni lopun johtopäätöksissä esitän tutkimustulokseni ja pyrin niiden perusteella antamaan suosituksia sovittelumenettelyjen käytöstä tulevaisuudessa.

2. Sovittelumenettelyt

2.1 Sovinnon edistäminen tuomioistuimessa

Alioikeusuudistus tuli voimaan joulukuussa 1993. Tällöin tulivat voimaan myös uudet säännökset tuomioistuimen sovintomenettelystä. Ennen uudistusta oikeudenkäymiskaassa oli säännöksiä sovinnosta riita-asioista, mutta niitä ei kuitenkaan käytännössä juuri lainkaan sovellettu.⁹

⁹ Ks. *Ervasti* 2005 s. 99–100.

Syynä tähän oli tulkinta, jonka mukaan tuomioistuimen ei täydy kehottaa asianosaisia sovintoon, jos vaikuttaa siltä, ettei sovinto ole syntymässä.¹⁰ Kiesiläinen toteaa, että tuomareiden käyttäytymisen syynä oli erityisesti heidän itse omaksumansa rooli eikä niinkään lainsäädäntö.¹¹ Lisäksi ennen alioikeusuudistusta oikeudenkäynnissä ei ollut tehokasta valmisteluvaihetta eikä oikeudenkäynnin vaiheita ollut säännelty tarkasti. Näitä seikkoja voidaan pitää syynä sovintosäännöksiä niukkaankin soveltamiseen.¹² Tärkeä muutos alioikeusuudistuksessa oli oikeudenkäynnin jako valmisteluun ja pääkäsittelyyn. Sovinto on mahdollista saavuttaa ja vahvistaa missä oikeudenkäynnin vaiheessa tahansa eli joko valmistelussa tai myöhemmin pääkäsittelyssä.¹³

Riita-asioiden sovintomenettelyä voidaan pitää siinä mielessä merkittävänä tuomioistuinta koskevana muutoksena, että siinä luotiin tuomarille korostuneesti kaksi roolia: tuomarin ja sovinnon edistäjän roolit, mikä teki tuomarin työstä monimutkaisempaa.¹⁴ Nämä kaksi roolia poikkeavat toisistaan sekä menettelytavoiltaan että ideologisilta ja teoreettisilta lähtökohdiltaan. Näiden kahden roolin ristiriitaisuus kytkeytyy tuomitsemisen ja sovintomenettelyn erilaisuuteen ja eri lähtökohtiin. Tuomioistuinmenettely perustuu ajatukseen, että ihmisten väliset konfliktit eivät ole ainoastaan riidanosapuolten vapaasti sovittavissa vaan julkisella vallalla on oma intressi puuttua osapuolten ristiriitaan tiettyjä muutosääntöjä noudattaen. Sovintomenettelyn ideana on taas se, että osapuolet voivat itse sopia riitansa eikä julkisella vallalla ole oikeutta viedä sitä heiltä.¹⁵ Sakari Laukkanen korostaa väitöskirjassaan, että kyseessä on kulttuurimuutos, mikä edellyttää, että tuomari kehittää itselleen uuden prosessinjohtotavan sovintojen tekemiseen.¹⁶

2.1.1 Sovintomenettelyn tavoitteet

Uusien säännösten lisäämistä oikeudenkäymiskaareen on hallituksen esityksessä perusteltu niukasti.¹⁷ Esimerkiksi alioikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen tavoitejaksossa ei ole asetettu tavoitteita sovintojen saavuttamisen osalta.¹⁸ Hallituksen esityksestä ei muutenkaan suoraan selviä, miksi sovintoja pyritään edistämään ja miten tämä sopii yhteen muiden uudistuksen tavoitteiden kanssa.¹⁹

Sen sijaan hallituksen esitystä koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä nostetaan riita-

¹⁰ Ks. HE 15/1990 vp s. 29.

¹¹ Ks. Kiesiläinen 2001 s. 144–145.

¹² Ks. Kuuliala 2012 s. 1107.

¹³ Ks. Ervasti 2005 s. 218.

¹⁴ Ks. Knuts 2003 s. 2.

¹⁵ Ks. Ervasti 2004a s. 240–241.

¹⁶ Ks. Laukkanen 1995 s. 288.

¹⁷ Ks. Ervasti 1998 s. 58.

¹⁸ Ks. HE 15/1990 vp s. 5.

¹⁹ Ks. Ervasti 1998 s. 58.

asioiden oikeudenkäynnin tärkeäksi tavoitteeksi sovintojen määrän lisääminen.²⁰ Päämäärä liittyy vahvasti hallituksen esityksen tavoiteosan pyrkimykseen tehostaa alioikeusmenettelyä. Samalla kuitenkin alioikeusuudistuksen yleiseksi tavoitteeksi asetettiin oikeusturvan parantaminen.²¹ Voidaan siis todeta, että uudistuksella pyrittiin tehostamaan alioikeusmenettelyä niin, ettei ihmisten oikeus oikeusturvaan kuitenkaan heikkene.

Sovittelu ja tuomitsemistoiminta eroavat toisistaan selvästi idealtaan ja tavoitteiltaan. Sovittelujen lisääminen voi pitkällä tähtäimellä johtaa oikeuskulttuurin muutokseen. Vaikka oikeudenkäymiskaassa olikin jo ennen alioikeusuudistusta säännöksiä sovinnosta riita-asioissa, olisi ollut hyvä perustella tarkemmin sitä, miksi säännöksiä haluttiin uudistaa. Puutteellinen lainvalmistelu johtaa helposti myös epäyhtenäisiin soveltamiskäytäntöihin etenkin, jos asiasta ei juurikaan ole säännöksiä.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos teki 1990-luvun lopussa arvioinnin riitaprosessiuudistuksesta. Yhtenä johtopäätöksenä siinä päädyttiin sovintojen osalta siihen, että eri lakimiesryhmien käsitykset vaihtelevat paljon siitä, millä tavoin oikeudenkäynnissä tulee pyrkiä sovintoon ja millaista sovintoa tulisi tavoitella. Syinä tähän voidaan nähdä niukka lainsäädäntö ja suppeat uudistukselle esitetyt tavoitteet.²² Lisäksi Kaijus Ervasti on todennut väitöskirjassaan ”Käräjäoikeuksien sovintomenettely empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa”, että käytännössä tuomareiden käytännöt sovintoon pyrkimisessä vaihtelevat.²³

Syynä tavoitteiden suppeaan esittämiseen voidaan olettaa olevan sen, että oikeudenkäymiskaaren sovittelumenettelypykälien uudistaminen oli osa laajaa alioikeusuudistusta.²⁴ Koska alioikeusuudistuksen yhteydessä toteutettiin useita uudistuksia, ei kaikkien uudistusten tavoitteiden pohtimiseen varmastikaan jäänyt aikaa. Kaijus Ervasti on kritisoinut alioikeusuudistuksen valmistelua. Hän arvosteli mm. sitä, ettei valmistelussa käytetty lainkaan laajapohjaisia ministeriön ulkopuolisista toimijoista koostavia valmisteluelimiä eikä oikeudenkäytöstä tehty kerätty laajasti tietoja tai tehty empiirisiä tutkimuksia. Toisaalta yksistään uudistuksen laajuudella ei voida perustella niukkaa valmistelua. Ervastin mukaan esimerkiksi samaan aikaan toteutetussa laajassa rikoslain kokonaisuudistuksessa valmistelu toteutettiin hyvin ja harkitusti.²⁵

Syynä siihen, että tavoitteet olivat niukat, voidaan nähdä myös se, että sovittelua alettiin

²⁰ Ks. LaVM 11/1993 vp.

²¹ Ks. HE 15/1990 vp s. 5.

²² Ks. Ervasti 1998 s. 76.

²³ Ks. Ervasti 2004a s. 412–413.

²⁴ Ks. He 15/1990 vp s. 1-2.

²⁵ Ks. Ervasti 2004a s. 246.

aktiivisesti kehittää vasta 1990-luvulla. Alioikeusuudistus voidaan nähdä ensimmäisenä todellisena pyrkimyksenä lisätä sovintoja virallisjärjestelmän yhteydessä. Ennen uudistusta lainsäädännössämme olivat vain vanhat pykälät, joita sovellettiin harvoin. Alioikeusuudistuksen voidaan nähdä olevan alku uudentalaiselle tuomioistuinkulttuurille, jossa sovittelusta kehitetään vaihtoehto tuomioistuintoiminnalle. Kun laki tuomioistuinsovittelusta säädettiin vuonna 2006, oli Suomeen onnistuttu luomaan jo jonkinlainen sovinnon käsittävä tuomioistuinkulttuuri. Tuolloin oli huomattu, että sovittelu sopii suomalaiseen lainsäädäntöön ja haluttiin kehittää lisää menettelyjä sovinnon aikaansaamiseksi.²⁶ Voidaankin ajatella, että 1990-luvun alussa haluttiin vain kokeilla sovintojen lisäämistä ilman suurempia tavoitteita.

Pidän kuitenkin lain suppeita esitöitä epäkohtana ja eräänä syynä siihen, että sovittelumenettelyn käytännöt ovat pitkään olleet hyvin vaihtelevia. Käytännössä uuden lain voimaan tullessa esityöt ovat ainoa oikeuslähde, joten niiden merkitys on siinä vaiheessa hyvin tärkeä.²⁷ Toisaalta alioikeusuudistuksessa ei ollut kyse uuden oikeudenkäymiskaaren säätämisestä vaan pykälien uudistamisesta. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että riita-asian sovintoa koskevia pykäläiä oli sovellettu vain vähän eli uudistettujen pykälien soveltaminen olisi varmasti kaivannut hyvin perusteltuja lain esitöitä etenkin, kun alioikeusuudistuksessa tuomarin roolia muutettiin ratkaisevasti.

2.1.2 Sovintomenettely laissa

Laissa on säädetty sovittelumenettelystä vain muutamassa pykälässä, jotka eivät sisällä yksityiskohtaisia säännöksiä.²⁸ Säännökset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) OK 5:19.4:n mukaiseen sovinnon edellytysten selvitykseen valmistelussa, 2) OK 5:26.1:n mukaiseen tuomarin velvollisuuteen yrittää saada asianosaiset sopimaan ja 3) OK 5:26.2:n mukaiseen sovintoehdotuksen tekemiseen.²⁹

Suomen sovintomenettelyä koskeva lainsäädäntö muistuttaa hyvin paljon Ruotsin vastaavaa lainsäädäntöä.³⁰ Tämä johtuu pitkälti siitä, että ruotsalaisesta sovintomenettelystä on otettu mallia, kun tuomioistuimen sovittelumenettelyä uudistettiin 1993.³¹ Uudistusta koskevassa

²⁶ Ks. HE 114/2004 vp s.17.

²⁷ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 100.

²⁸ Ks. *Ervasti* 2005 s. 100.

²⁹ Ks. *Ervasti* 2004a s. 230.

³⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 14.

³¹ Ks. *Ervasti* 2004a s. 199, Ruotsi ei kuitenkaan ole ainoa maa, jonka lainsäädännöstä otettiin mallia sovintomenettelyä uudistettaessa. Kaijus Ervasti kirjoittaa väitöskirjassaan (*Käräjäoikeuksien sovintomenettely empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa*, 2004) saaneensa tietää uudistuksen lainvalmistelija toimineelta Juhani Hirvoselta, että sovittelumenettelyä kehitettäessä mallia otettiin myös Itävallasta. Tämä ei kuitenkaan käy ilmi lain esitöistä.

hallituksen esityksessä viitataan Ruotsin positiivisiin kokemuksiin sovittelumenettelystä.³²

Ruotsin oikeudenkäyntiä koskevassa laissa eli Rättegångsbalkenin (1942:740, RB) 42:6:n 5 kohdassa säädetään tuomarin tehtävästä selvittää valmistelussa, onko jutussa edellytyksiä sovinnolle tai muulle yhteisymmärrysratkaisulle. RB 42:17.1:ssa tuomioistuimelle asetetaan velvollisuus yrittää saada riidan osapuolet sopimaan asia, ellei se ole sopimatonta jutun luonteen vuoksi tai muusta syystä. Tuomarin on siis edistettävä sovintoa ensisijaisesti jutun valmisteluvaiheessa ja yleensä tuomarit toimivatkin näin.³³ RB 42:17.2:ssa mahdollistetaan asian käsittelyn jatkaminen erillisessä sovittelussa (särskild medling), jossa tuomioistuimen määräämä ulkopuolinen sovittelija sovittelee asiaa. Ruotsin lainsäädännössä ei ole säännöstä sovintoehdotuksen teosta. Periaatteessa sen tekeminen on mahdollista, mutta se ei ole kovin yleistä.³⁴

Niin kuin edellä on todettu suomalaiset sovittelumenettelyä koskevat lain esityöt ovat niukat. Sen sijaan Ruotsissa vastaavan sovittelumenettelyn esityöt ovat yksityiskohtaisemmat ja niissä on pyritty avaamaan sitä, miten tuomioistuimen tulisi edistää sovintoa. Tämän takia haen tulkinta-apua säädösten tulkintaan ruotsalaisista lain esityöistä. Tarkoitukseni ei ole perehtyä esitöihin syvällisesti vaan etsiä tulkinta-apua rajattuihin ongelmiin. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on myös huomioitu suomalaisen ja ruotsalaisen pykälän vastaavuus ja todettu, että Ruotsin lain esityöt voivat helpottaa suomalaisia tuomareita soveltamaan sovinnon edistämistä koskevia pykälä.³⁵

2.1.2.1 Edellytykset sovinnolle

Tuomarin on OK 5:19.4:n mukaan selvitettävä, onko asiassa edellytyksiä sovinnolle. Tämä on yksi neljästä asiasta, joka tuomarin on selvitettävä valmistelussa.³⁶

Hallituksen esityksen mukaan sovinnon edellytysten selvittäminen koskee dispositiivisia asioista ja tiettyjä indispositiivisia asioita. Indispositiivisissa asioissa sovinnon edellytykset tulisi kuitenkin selvittää vain, jos se on asian laadun perusteella sopivaa.³⁷ Ervastian mukaan kyseisiä indispositiivisia asioista ovat usein perheasiat.³⁸

Ervasti ei näe ristiriitaa sovintoedellytysten selvittämisessä indispositiivisissa asioissa. Hänen

³² Ks. HE 15/1990 vp s. 29.

³³ Ks. SOU 2001:103 s. 291.

³⁴ Ks. *Liljenfeldt & Liljenfeld* 1993 s. 299.

³⁵ Ks. *Liljenfeldt & Liljenfeld* 1993 s. 297.

³⁶ Ks. *Lappalainen* 1994 s. 51–52. Muut valmistelussa selvitettävät asiat ovat asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet, mitä todisteita tullaan käyttämään ja mitä niillä halutaan näyttää toteen sekä se mistä asianosaiset ovat erimielisiä.

³⁷ Ks. HE 16/1990 vp s. 64.

³⁸ Ks. *Ervasti* 2004a s. 232.

mukaansa asioissa, jossa sovinto ei ole sallittu, pyritään sovinnon edellytysten selvittämällä enemmänkin riidan taustalla olevien konfliktien sopimiseen ja tätä kautta riidan osapuolten keskinäisten välien parantamiseen kuin suoranaisesti sovintomahdollisuuksien selvittämiseen.³⁹

Tuomari voi ruveta selvittämään sovinnon edellytyksiä valmistelun hyvin varhaisessa vaiheessa, vaikka heti haastehakemuksen ja vastauksen saatuaan. Kari Kiesiläisen mukaan on mahdollista, että asianosainen myös itse korostaa sovintohalukkuuttaan. Jos hän ei näin tee, tuomarin tulee ottaa asia jossain vaiheessa esille. Kiesiläinen korostaa, että tuomari voi olla myös yhteydessä asiamiehiin sovintoedellytysten selittämisestä valmistelun aikana.⁴⁰ Lappalaisen mukaan sovitteluneuvotteluiden on hyvä yleensä sijoittua valmistelun lopulle. Hän perustelee asiaa niin, että tuolloin asianosaisilla on tarpeeksi tietoa verrata toisiinsa tulosta, joka saavutettaisiin mahdollisessa oikeudenkäynnissä ja mahdollista sovintoa.⁴¹ Käytännössä sovitteluneuvottelut käydään ja sovinnot saavutetaan usein suullisen valmistelun lopussa.⁴²

Anne Sinkko on tutkinut sovinnon saavuttamista valmistelussa. Hän päätyi tutkimuksessaan siihen, että jos sovintoa ei saavuteta valmistelussa, todennäköisyys saavuttaa se myöhemmin oikeudenkäynnin aikana on ainoastaan muutama prosentti. Sinkko tutki riita-asian oikeudenkäynnissä saavutettuja sovintoja Helsingin käräjäoikeudesta vuoden 1997 alusta keräämänsä tutkimusaineiston avulla.⁴³

2.1.2.2 Tuomarin velvollisuus saada asianosaiset sopimaan

OK 5:26.1:n mukaan ”asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asia” eli tuomarin on edistettävä sovinnollista ratkaisua. Säännös asettaa tuomarille velvollisuuden harjoittaa sovintoon tähtäävää prosessinjohtoa.⁴⁴ Pykälää koskevan hallituksen esityksen mukaan tuomioistuimen tulisi edistää sovintoa aktiivisesti, kun edellytykset tähän ovat olemassa.⁴⁵

Niin kuin OK 5:26.1:ssa suoraan sanotaan, velvoite koskee ainoastaan dispositiivisia asioita. Indispositiivisissa asioissa tuomari ei saa yrittää saada asianosaisia sopimaan. Tuomarin tehtävänä on indispositiivisissa asioissa ainoastaan selvittää edellytykset sovinnollisen ratkaisun syntymiselle, mutta tuomarin ei tulisi myötävaikuttaa sovinnollisen ratkaisun

³⁹ Ks. *Ervasti* 2005 s. 115.

⁴⁰ Ks. *Kiesiläinen* 2001 s. 150–151.

⁴¹ Ks. *Lappalainen* 1992 s.116.

⁴² Ks. *Ervasti* 2005 s. 115.

⁴³ Ks. *Sinkko* 2000 s. 36, 44.

⁴⁴ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 997.

⁴⁵ Ks. HE 15/1990 vp s. 64.

aikaansaamiseen.⁴⁶ Käytännössä noudatetaan kuitenkin erilaista käytäntöä. Anna-Kaisa Aaltosen mukaan tuomioistuimet pyrkivät aktiivisesti sovintoon myös indispositiivisissa perheoikeudellisissa asioissa. Syynä tähän on lapsen edun toteutuminen. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa tuomioistuimen velvollisuutena on huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Tämä toteutuu yleensä parhaiten, kun vanhemmat sopivat asian.⁴⁷

Lakivaliokunta pohti mietinnössään tarkemmin, mitä sovinnon edistämiseen kuuluu. Mietinnön mukaan siihen kuuluu ”asianosaisten prosessitilanteen ja asian tosiseikaston selvittäminen sekä sen jälkeen tarvittaessa sovintomahdollisuuksien tunnusteleminen ja asianosaisten kehottaminen asian sopimiseen”⁴⁸. Lappalainen on katsonut, että sovinnon edistämiseen liittyy myös asianosaisten asemaa koskeva informointivelvollisuus.⁴⁹ Lappalaisen mukaan tuomarin tulisi informoida asianosaisia seikoista, jotka vaikuttavat heidän päätökseensä joko jatkaa oikeudenkäyntiä tai lopettaa asian käsittely sovintoon. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi, liittyvätkö jutun ongelmat oikeus- vai näyttökysymyksiin.⁵⁰

Sakari Laukkanen on väitöskirjassaan todennut, että tuomari tulisi sovintoa edistääkseen herätellä asianosaisten sovintohalua. Hän tarkoittaa tällä sitä, että valmisteluvaiheessa tuomarin tulisi tiedustella asianosaisten sovintohalukkuutta ja herätellä sitä tuomalle esiin kyseiseen riitaan ja mahdolliseen sovintoon liittyviä seikkoja, kuten sovinnon erityispiirteitä ja prosessiekonomisia seikkoja.⁵¹

OK 5:26.1:n mukainen sovinnon edistäminen ja OK 5:19.4:n mukainen sovinnon edellytysten selvittäminen liittyvät kiinteästi toisiinsa ja menevät osittain päällekkäin. On myös huomattava, että sovintoedellytysten olemassaolo ei ole pysyvä olotila vaan edellytysten olemassaolo voi muuttua tuomioistuinmenettelyn aikana. Sovinnon edellytysten selvittäminen voidaan nähdä ensivaiheena. Ervastin mukaan säännöksiä voitaisiin tulkita niin, että tuomarin tulee aluksi tutkia, onko olemassa minkäänlaisia edellytyksiä sovinnolle. Jos tuomari toteaa, ettei edellytyksiä ole, tuomarin ei tule pyrkiä sovintoon aktiivisesti. Tällaisessa tilanteessa tuomari voi kuitenkin pyrkiä huomaan edellytyksiä sovinnolle. Jos sovinnonedellytykset muuttuvat, tuomari voi ryhtyä edistämään sovintoa aktiivisesti.⁵²

Suomen laissa ei avata lainkaan tilanteita, joissa tuomarilla on velvollisuus saada asianosaiset

⁴⁶ Ks. *Ervasti* 2004a s. 232–233.

⁴⁷ Ks. *Aaltonen* 2001 s. 354–355.

⁴⁸ LaVM 11/1993 vp. kohdassa viisi.

⁴⁹ Ks. *Lappalainen* 1994, s. 126–127.

⁵⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 998.

⁵¹ Ks. *Laukkanen* 1995 s. 290.

⁵² Ks. *Ervasti* 2004a s. 235.

sopimaan dispositiivisissa asioissa. Lain esityössä kuitenkin kehoitetaan tuomaria kiinnittämään huomiota esimerkiksi asian laatuun, kun hän yrittää saada asianosaiset sopimaan asian. Lisäksi todetaan, että tuomarin ei tule yrittää saada aikaan sovintoa, jos asianosainen haluaa saada jutun ratkaistua tuomiolla.⁵³ Ruotsin laissa vastaavassa pykälässä tuomarille asetetaan sama velvollisuus saada asianosaiset sopimaan siinä tapauksessa, että se ei ole epäsovivaa huomioon ottaen asian laadun ja muut olosuhteet. Pykälässä ei kuitenkaan tarkemmin kerrota, mitä kyseisillä tilanteilla tarkoitetaan, mutta lain esityöt avaavat tarkemmin, mitä asian laadulla ja muilla olosuhteilla tarkoitetaan.

Rättegångsbalkenin esitöiden mukaan on olemassa juttuja, joihin sovinto sopii erinomaisesti. Toisaalta on juttuja, joissa sovittelu ei ole toivottava lopputulos. Näiden lisäksi on suuri määrä juttuja, joista ei voi selvästi sanoa, kannattaisiko ne ratkaista sovinnolla. Ruotsin lain esitöiden mukaan, kun tuomari pyrkii saamaan asianosaiset sopimaan riidan, hänen on otettava huomioon riidan kohteen arvo ja sen suhde oikeudenkäyntikuluihin. Tuomarin tulisi pyrkiä sovintoon erityisesti tilanteissa, joissa riitakohteen arvo on pieni verrattuna mahdollisiin oikeudenkäyntikuluihin.⁵⁴ Jos asianosaiset ovat taloudellisesti epätasa-arvoisessa asemassa, tulisi tuomarin edistää sovintoa varovaisesti. Tuolloin on olemassa suuri vaara, että huonommassa taloudellisessa asemassa oleva asianosainen suostuu hänelle epäedulliseen sovintoon eikä tuomioistuimen tulisi myötävaikuttaa tuollaiseen sovintoon.⁵⁵

Ruotsin esitöissä ja kirjallisuudessa mainitaan tapauksia, joihin sovinto ei ole sopiva ratkaisu. Tällaisia ovat jutut, jossa toinen asianosainen on selvästi oikeassa ja toinen väärässä sekä jutut, jotka ratkeavat näytön esittämisellä. Lisäksi esimerkkinä sovintoon sopimattomiksi jutuiksi mainitaan riidat, jossa on kyse puhtaasti oikeuskysymyksestä. Tällaisissa jutuissa ei kuitenkaan tulisi täysin sulkea sovinnon mahdollisuutta.⁵⁶

2.1.2.3 Sovintoehdotus ja sovinnon aineellisen oikeuden mukaisuus

OK 5:26.2:n mukaan ” [k]atsoessaan sen sovinnon edistämiseksi aiheelliseksi tuomioistuim voi, huomioon ottaen asianosaisten tahdon, asian laadun ja muut seikat, myös tehdä asianosaisille ehdotuksensa asian sovinnolliseksi ratkaisuksi”. Leskinen määrittelee sovintoehdotuksen tuomarin esittämäksi ”täsmälliseksi, vaihtoehdottomaksi ratkaisumalliksi

⁵³ Ks. HE 15/1990 vp s. 64–65.

⁵⁴ Ks. SOU 1982:26 s.142–143.

⁵⁵ Ks. SOU 1982:26 s. 151.

⁵⁶ Ks. *Liljenfeldt & Liljenfeld* 1993 s.298.

riidalle tai sen osalle”.⁵⁷

Alun perin alioikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä ei ollut pykälää sovintoehdotuksen tekemisestä vaan sovintoehdotuksen tekeminen katsottiin sisältyvän sovinnon edellytysten selvittämiseen.⁵⁸ Myöhemmin lain siirtymäsäännöksiä koskevassa hallituksen esityksessä 79/1993 ehdotettiin, että sovitteluehdotuksesta säädetään OK 5:26.2:ssa.⁵⁹ Sovintoehdotuksen muodosta ei säädetä laissa. Kysymystä ei pohdita myöskään asiaa koskevassa hallituksen esityksessä.⁶⁰ Käytännössä kuitenkin Leskinen mukaan sovintoehdotukset voivat olla suullisia tai kirjallisia.⁶¹

Lainvalmisteluaineistossa avataan tarkemmin tilanteita, jossa sovintoehdotuksen tekeminen on mahdollista. Lakivaliokunta toteaa mietinnössään sovintoehdotuksen olevan mahdollinen selvissä tapauksissa, kun molemmat asianosaiset sitä toivovat ja kun se on asian laadun kannalta järkevää.⁶² Sovintoehdotus ei sovi läheskään kaikkiin tilanteisiin vaan tuomarin täytyy tarkkaan harkita, milloin sovintoehdotus on järkevää antaa. Tuomarit suhtautuvat Ervastian tekemän empirisen tutkimuksen mukaan sovintoehdotuksen tekemiseen varovaisesti ja tuomarit antavatkin aika harvoin kirjallisia sovintoehdotuksia. Syynä vähäiseen käyttöön on mm. pelko puolueettomuuden vaarantumisesta ja ennakkokäsityksistä.⁶³

Sekä hallituksen esityksessä⁶⁴ että lakivaliokunnan mietinnössä⁶⁵ korostetaan sovintoehdotuksen aineellisen oikeuden mukaisuutta. Tämä on vallitseva kanta myös oikeuskirjallisuudessa. Leskinen perustelee aineellisen oikeuden mukaisuutta sillä, että tuomaritoiminnan tavoitteena on aina aineellisen oikeuden mukaisen lopputuloksen saavuttaminen.⁶⁶

Sovintoehdotuksen aineellisen oikeuden mukaisuus näyttää siis olevan varsin selvä. Erimielisyyksiä on kuitenkin herättänyt itse sovintojen aineellisen oikeuden mukaisuus, mitä on myös oikeuskirjallisuudessa pohdittu.⁶⁷ Mielenkiintoinen kysymys onkin se, voidaanko sovinnossa ottaa huomioon myös oikeuden ulkopuolisia tekijöitä vai täytyisikö sovinnon päätyä samaan lopputulokseen, johon oikeudenkäynnissä olisi päädytty ilman sovittelua.

⁵⁷ Leskinen 2001 s. 1074.

⁵⁸ Ks. HE 15/1990 vp s. 29.

⁵⁹ Ks. HE 79/1993 vp yksityiskohtaiset perustelut koskien oikeudenkäymiskaaren 5:26 §:ää.

⁶⁰ Ks. *Ervasti* 2005 s. 123.

⁶¹ Ks. *Leskinen* 2001 s. 1074.

⁶² Ks. LaVM 11/1993.

⁶³ Ks. *Ervasti* 2004a s. 378.

⁶⁴ Ks. HE 15/1990 vp s. 29.

⁶⁵ Ks. LaVM 11/1993 vp.

⁶⁶ Ks. *Leskinen* 2001 s. 1075.

⁶⁷ Ks. *Ervasti* 2004a s. 250.

Sovinnon materiaalisen oikeuden mukaisuutta on perusteltu mm. tuomioistuimen ja valtion tehtävillä.⁶⁸ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu mahdolliseksi laajentaa hallituksen esityksessä esitetty sovintoehdotusten materiaalisen oikeudenmukaisuus koskemaan myös sovintoja.⁶⁹

Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että sovittelu ja perinteinen tuomioistuintoiminta ovat varsin erilaisia menettelyjä. Jos sovintojen tulee olla samansisältöisiä kuin tuomioiden, muuttuu koko sovittelumenettelyn mielekkyys kyseenalaiseksi. Vaikka sovittelumenettely sijoittuukin riita-asian oikeudenkäyntiin, on sen idea kuitenkin varsin erilainen.⁷⁰ Oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, että sovinnossa voidaan ottaa huomioon ulkoprosessuaalisia tekijöitä⁷¹ ja kohtuusnäkökulma.⁷² Kari Kiesiläinen on katsonut, että riita-asian oikeudenkäynnissä syntyneen sovinnon ei tarvitse vastata sisällöltään vastaavassa asiassa annettavaa tuomioita.⁷³

Ruotsissa on päädytty ratkaisuun, että sovinnon ei tarvitse olla dispositiivisessa asiassa aineellisen oikeuden mukainen. Alun perin Ruotsissa lain esitöissä lähdettiin siitä, että sovintojen täytyy pääsääntöisesti olla voimassa olevan oikeuden mukaisia⁷⁴, myöhemmin lausuntokierroksen jälkeen kanta kuitenkin hylättiin, koska on vaikeaa tietää sovinnon syntyhetkellä, minkälainen aineellisen oikeuden mukainen lopputulos olisi.⁷⁵

Kun keskustellaan riita-asian oikeudenkäynnissä syntyvän sovinnon aineellisen oikeuden mukaisuudesta, päädytään lopulta kysymykseen siviiliprosessin funktiosta. Käsitys siviiliprosessin tarkoitukseen on selvästi yhteydessä suhtautumiseen sovinnon materiaalisen oikeuden mukaisuudesta. Siviiliprosessin funktiona on pidetty oikeussuoja-, ohjaus- ja konfliktinratkaisufunktiota. Oikeussuojafunktion mukaan siviiliprosessin tehtävänä on oikeussuojan antaminen. Ohjausfunktio lähtee siitä, että siviiliprosessin ensisijaisena tarkoituksena on estää riitoja syntymästä. Koska ohjausfunktion mukaan siviiliprosessilla tavoitellaan aineellisen oikeuden mukaista käyttäytymistä, on hyvin tärkeää, että tuomioistuimissa sovelletaan lakia oikein. Konfliktinratkaisufunktio taas korostaa siviiliprosessin tehtävänä riitojen ratkaisemista. Tärkeintä sen mukaan on saada konfliktit ratkaistua eikä ratkaisun ole välttämättä oltava aineellisen oikeuden mukainen.⁷⁶

Pohjoismaisessa oikeustieteellisessä keskustelussa on siviiliprosessin funktioista asetettu

⁶⁸ Ks. *Leppänen* 1998 s.116.

⁶⁹ Ks. *Ervasti* 2004a s. 250.

⁷⁰ Ks. *Ervasti* 2004a s. 252.

⁷¹ Ks. *Liljenfeldt & Liljenfeld* 1993 s. 303–304.

⁷² Ks. *Virolainen* 1995 s. 351.

⁷³ Ks. *Kiesiläinen* 2001 s. 163.

⁷⁴ Ks. SOU 1982:26 s. 147.

⁷⁵ Ks. *Brolin, Rebnström ja Widebeck* 2001 s. 152–156.

⁷⁶ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 73–76.

vastakkain erityisesti konfliktiratkaisu- ja ohjausfunktio. Kyseisten funktioiden kannattajat tulkitsevat eri tavoin erilaisia prosessioikeudellisia säännöksiä. Konfliktiratkaisu- ja ohjausfunktion kannattajat näkevät myös riita-asian oikeudenkäynnissä syntyvät sovinnon aineellisen oikeuden mukaisuuden eri tavoin. Ohjausfunktion kannalla olevat ovat sitä mieltä, että tuomioistuimien ei saa myötävaikuttaa sovintoon, joka ei ole aineellisen oikeuden mukainen ja jossa otetaan huomioon myös ulkoprosessuaalisia seikkoja mm. kohtuus.⁷⁷ Esimerkiksi Juha Lappalainen on korostanut, että siviiliprosessin tehtävänä on toimia sanktiomekanismina ja varmistaa näin, että ihmiset noudattavat yksityisoikeudellisia säännöksiä. Hänen mukaansa tuomioistuimet ovat oikeudenjakajia eivätkä sovintolautakuntia, ja tuomarin tulee hänen mukaan pyrkiä aineellista oikeutta vastaavan sovintoon.⁷⁸ Konfliktiratkaisufunktion tukijat taas ovat sitä mieltä, että sovinnon ei täydy aina olla aineellisen oikeuden mukainen ja siihen on mahdollisuus sisällyttää myös ulkoprosessuaalisia seikkoja, vaan tärkeintä on saada riita ratkaistua.⁷⁹

Ei ole siis selvää, miten sovintojen aineellisen oikeuden mukaisuuteen tulisi Suomessa suhtautua ja näkemuseroihin vaikuttavat mm. käsitys siviiliprosessin funktiosta. Myös Ervastin tekemä empiirinen tutkimus osoittaa, että tuomarit ja asianajajat suhtautuvat monella tapaa sovintojen aineellisen oikeuden mukaisuuteen. Tutkimuksen mukaan valtaosa oli kuitenkin sitä mieltä, että tuomarin tulee edistää aineellisen oikeuden mukaista sovintoa, koska tuomioistuimen tehtävänä on edistää oikeudenmukaisuutta. Toisaalta monet haastateltava kertoivat sovinnon perustuvan usein kompromissiin, joka ei vastaa kokonaan oikeudenkäynnin lopputulosta.⁸⁰ Täytyy ottaa huomioon, että tutkimus on yli 10 vuotta vanha. Uskon kuitenkin, että asiasta on yhä suuria näkemuseroja.

2.1.3 Tuomareiden toimintatavat

Tavat, joilla sovintoa tulisi edistää, eivät kovin selvästi tule ilmi niukoista pykälästä. Niissä ainoastaan asetetaan tuomarille velvollisuus sovinnon edellytysten selvitykseen, sovinnon edistämiseen ja sovintoehdotuksen tekemiseen. Niistä ei kuitenkaan käy selvästi ilmi, kuinka aktiivinen tuomarin pitäisi olla. Ääripäitä ovat passiivinen tuomari, joka ei juuri ollenkaan koeta saada aikaan sovintoa ja hyvin aktiivinen tuomari, jolloin vaarana on toisaalta asianosaisten painostaminen sovintoon ja samalla tuomarin puolueettomuuden vaarantuminen.⁸¹

⁷⁷ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 77–78.

⁷⁸ Ks. *Lappalainen* 1994 s. 127.

⁷⁹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 77–78.

⁸⁰ Ks. *Ervasti* 2004a s. 377.

⁸¹ Ks. *Leppänen* 1998 s. 113.

Oikeuskirjallisuudessa ja lain esitöissä on käsitelty sitä, miten tuomareiden tulisi edistää sovintoja. Hallituksen esityksessä korostetaan sitä, että tehokkaalla prosessijohdolla pystytään edistämään sovintojen syntymistä.⁸² Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, ettei sovittelu saisi olla niin aktiivista, että asianosaiset kokevat, että heitä panostetaan sovintoon. Oikeuskirjallisuudessa asiasta ollaankin oltu pitkälti samaa mieltä, koska tällöin vaarana on tuomarin puolueettomuuden vaarantuminen.⁸³ Voidaankin siis todeta, että tuomareiden pitäisi olla aktiivisia sovinnon edistämässä, mutta ei kuitenkaan yliaktiivisia. Heidän pitäisi ikään kuin kannustaa sovintoon, mutta tehdä tämä painostamatta asianosaisia sovintoon.

Ervastin empiirinen tutkimus osoittaa, että tuomarit suhtautuvat eri tavoin sovintoon painostamiseen. Haastateltavien joukossa oli muutamia, jotka suhtautuivat sovintoon painostamiseen positiivisesti. Sovintoon painostetaan mm. siksi, että tuomarit haluavat päästä työssään helpommalla. Toisaalta tutkimuksessa kävi myös ilmi, että vaikka tuomarit eivät koe panostavansa sovintoon, voivat asianosaiset kuitenkin joskus kokea, että heitä painostetaan.⁸⁴ Vaikka oikeuskirjallisuudessa ollaankin tuomarin tavasta sovintoon pääsemiseksi oltu samaa mieltä, näyttävät tuomareiden toimintatavat kuitenkin poikkeavan toisistaan.

2.2 Tuomioistuinsovittelu

Tuomioistuinsovittelu on 1.1.2006 käyttöön otettu tuomioistuinmenettely. Vuonna 2006 säädettiin laki riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa (663/2005) sääntelemään tuomioistuinsovittelua. Lain säätämisen yhteydessä uudistettiin myös OK 20 lukua, joka koskee sovintoja.⁸⁵ Ervasti korostaa tuomioistuinsovittelun olleen uusi instituutio suomalaisessa oikeusjärjestelmässä.⁸⁶ Ennen tuomioistuinsovittelun käyttöönottoa tuomioistuinsovittelun tarpeellisuus ja omaleimaisuus kyseenalaistettiin. Esimerkiksi professori Virolainen oli sitä mieltä, että tuomioistuinsovittelu ja sovinnon edistäminen tuomioistuimessa eivät poikkea merkittävästi toisistaan, koska molemmissa menettelyissä pyritään sovintoon.⁸⁷

Tuomioistuinsovittelu on saanut vaikutteita Tanskasta ja Norjasta.⁸⁸ On tärkeää muistaa, että tuomioistuinsovittelu on eri asia kuin sovinnon edistäminen tuomioistuimessa.

⁸² Ks. HE 15/1990 vp s. 29.

⁸³ Ks. *Ervasti* 2004a s. 256.

⁸⁴ Ks. *Ervasti* 2004a s. 364–368.

⁸⁵ Ks. *Ervasti* 2013 s. 49.

⁸⁶ Ks. *Ervasti* 2005 s. 136.

⁸⁷ <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2013/03/705-tuomioistuinsovittelu-osa-i.html> kohta 10 (29.10.2015).

⁸⁸ Ks. *Ervasti* 2005 s. 136.

Tuomioistuinsovittelu on erillinen siviiliprosessin ulkopuolinen menettely, kun taas sovinnon edistäminen tuomioistuimessa on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.⁸⁹ Tuomarin rooli on erilainen tuomioistuinsovittelussa ja sovinnon edistämässä. Riita-asian oikeudenkäynnissä tuomari edistää sovittelua tuomarin roolinsa ohella⁹⁰, mutta tuomioistuinsovittelussa tuomari toimii sovittelijan roolissa⁹¹.

Myöhemmin vuonna 2011 tuomioistuinsovittelua uudistettiin, jolloin tuli voimaan uusi laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (TuomSovL 394/2011), joka korvasi riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimessa annetun lain. Samalla muutettiin myös oikeudenkäymiskaarta ja lakia velan vanhentumisesta.⁹² Uuden tuomioistuinsovittelulain säätämisen taustalla oli vuonna 2008 annettu direktiivi tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (2008/52/EY) eli niin sanottu sovitteludirektiivi.⁹³

Direktiiviä sovelletaan rajat ylittäviin siviili- ja kauppaoikeudellisiin riitoihin. Direktiivissä soveltamisala rajataan vain rajat ylittäviin riitoihin.⁹⁴ Alun perin direktiiviehdotuksessa soveltamisalaan kuuluivat myös kansalliset riidat. Tämä oli seikka, josta oltiin erimielisiä, koska asian vastustajat katsoivat, etteivät kansalliset riidat kuulu EU:n toimialaan.⁹⁵ Myös Suomen valtioneuvosto ja eduskunnan lakivaliokunta olivat tätä mieltä.⁹⁶ Vastustajat perustelivat toimivallan ylitystä sillä, että Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus sallii oikeudellisen yhteistyön vain yksityisoikeudellisissa asioissa pelkästään rajat ylittävissä asioissa.⁹⁷ Direktiivi ei kuitenkaan estä jäsenvaltiota soveltamasta sitä puhtaasti kansallisiin sovittelumenettelyihin. Suomessa päätettiin tehdä tällainen laajennus ja siksi direktiiviä sovelletaan rajat ylittävien riitojen lisäksi riitoihin, joilla ei ole liittyviä muihin EU:n jäsenvaltioihin.⁹⁸

Keskeistä vuoden 2011 uudistuksessa olivat uudet säännökset tuomioistuimen ulkopuolella syntyvän sovinnon vahvistamisesta ja säännökset tuomioistuinsovittelun velan vanhentumisen katkaisevasta vaikutuksesta. Tuomioistuinsovittelumenettelyyn tehtiin ainoastaan vähäisiä muutoksia.⁹⁹ Eräs keskeinen lisäys oli todistamiskiellon laajentaminen

⁸⁹ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 401.

⁹⁰ Ks. *Ervasti* 2004a s. 241.

⁹¹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 73.

⁹² Ks. *Ervasti* 2011 s. 27.

⁹³ Ks., *Frände ym.* 2012 s. 1321.

⁹⁴ Ks. HE 284/2010 vp s. 13.

⁹⁵ Ks. *Frände ym.* s. 1327.

⁹⁶ Ks. LaVL 2/2005 s. 2.

⁹⁷ Ks. HE 284/2010 vp s.4.

⁹⁸ Ks. HE 284/2010 vp s.13.

⁹⁹ Ks. *Ervasti* 2011 s. 27.

sovittelijoihin ja heidän avustajiinsa.¹⁰⁰

Käsittelen sovitteludirektiivin tuomia muutoksia tuomioistuinsovitteluun ja sovinnon vahvistamiseen. Tarkoitukseni ei ole käsitellä direktiiviä artikla artiklalta vaan käydä läpi ja analysoida sen tuomia muutoksia Suomen lainsäädäntöön käydessäni läpi tuomioistuinsovittelua ja sovinnon vahvistamista ja täytäntöönpanoa. Olen rajannut velan vanhentumista koskevan sääntelyn graduni ulkopuolelle. Direktiivin tavoitteet käsittelen erillisessä kappaleessa.

2.2.1 Sovitteludirektiivin tausta ja tavoitteet

EU:ssa on jo pitkään pohdittu erilaisia riidanratkaisumenetelmiä ja EU:n eri toimielimet ovat ottaneet niihin kantaa. EU:ssa vaihtoehtoisen riidanratkaisun kehittämisen syy on ollut tarve parantaa oikeussuojan saatavuutta jäsenvaltioissa. EU:ssa ei vallitse niinkään tyytymättömyys nykyiseen riidanratkaisujärjestelmään, mikä taas oli tilanne 1970-luvulla Yhdysvalloissa, jossa vaihtoehtoinen riidanratkaisu modernissa muodossa sai alkunsa.¹⁰¹ EU:ssa vaihtoehtoista riidanratkaisua ei ole siis nähty epäkohtia parantavana menettelynä tai oikeudenkäynnin korvaavana menettelynä vaan hyödyllisenä riidanratkaisumenettelynä.¹⁰² Tarkoituksena EU:ssa on kehittää entistä parempi vapautteen, turvallisuuden ja oikeuteen perustuva alue, jossa ihmiset voivat kääntyä myös vaihtoehtoisen riidanratkaisukeinojen puoleen tavallisen tuomioistuinjärjestelmän.¹⁰³

Komissio antoi sovitteluun liittyviä suosituksia 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa.¹⁰⁴ Euroopan unionin huippukokouksessa Tampereella vuonna 1999 päätettiin, että jäsenvaltioiden tulee luoda tuomioistuinmenettelylle vaihtoehtoisia riidanratkaisutapoja.¹⁰⁵ Komissio antoi huhtikuussa 2002 vihreän kirjan vaihtoehtoisista riidanratkaisumenettelyistä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa. Komission tarkoitus oli vihreässä kirjassa esittää yhteenveto sen hetkisestä vaihtoehtoisen riidanratkaisun tilasta ja tehdä ADR-menettelyt mahdollisimman tunnetuksi eri tahoille. Vihreän kirja perusteella aloitettiin eri tahojen kuulemisprosessi, jonka avulla sovittelu käyttöä oli tarkoitus lisätä.¹⁰⁶

Sovittelun kehitys jatkui EU:ssa niin, että vuonna 2004 komissio esitti ensimmäisen

¹⁰⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1321.

¹⁰¹ Ks. *Hietanen-Kunwalds* 2013 s. 1, 75.

¹⁰² Ks. *Storskerubb* 2005 s. 313.

¹⁰³ Ks. *Hietanen-Kunwalds* 2013 s. 75.

¹⁰⁴ Ks. HE 114/2004 vp s.12.

¹⁰⁵ Ks. HE 114/2004 vp s.12.

¹⁰⁶ Ks. Vihreä kirja vaihtoehtoisista riidanratkaisumenettelyistä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa s. 5.

ehdotuksensa sovitteludirektiiviksi.¹⁰⁷ Lopullinen direktiivi nimeltään ”Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla” annettiin 21.5.2008. Kaikkien jäsenvaltioiden tuli laittaa se täytäntöön viimeistään 21.5.2011.¹⁰⁸ Komissio on parantanut vaihtoehtoisen riidanratkaisun asemaa myös tukemalla sen itsesäätelyprosessin kehittämistä. Tämän tukemisen tuloksena syntyivät sovittelijoille ja sovittelua tarjoaville organisaatiolle ”eurooppalaiset menettelysäännöt”, jotka eivät ole kuitenkaan EU:n toimielinten virallinen asiakirja. Sitoutuminen menettelysääntöihin on vapaaehtoista.¹⁰⁹

Sovitteludirektiivin tavoitteita tarkastellaan direktiivin johdannossa ja direktiivin ensimmäisessä artiklassa ne käydään läpi tiivistetysti. Direktiivin johdannossa perustellaan sovittelun sääntelemistä yhteisön tasolla sillä, että jäsenvaltiot eivät pysty riittävän hyvin toteuttamaan direktiivin tavoitteita ainoastaan kansallisella tasolla. Tämä johtuu toiminnan laajuudesta ja sen vaikutuksista.¹¹⁰

Direktiivin keskeinen ja yleinen tavoite on edistää sovittelun käyttöä jäsenvaltioissa.¹¹¹ Tämä yleinen tavoite myös ilmaistaan direktiivin ensimmäisessä artiklassa, jonka mukaan tavoitteena on parantaa vaihtoehtoisen riidanratkaisun saatavuutta ja edistää riitojen sovinnollista ratkaisua lisäämällä riitojen sovittelua. Sovittelun ei ole kuitenkaan kokonaan tarkoitus korvata tuomioistuimenmenettelyä vaan näiden kahden pitää olla tasapainoisessa suhteessa toisiinsa.

Direktiivillä halutaan myös parantaa oikeussuojan saatavuutta EU:ssa.¹¹² Oikeussuojan saatavuutta vaikeuttavat se, että tuomioistuinten juttumäärät ovat lisääntyneet ja juttujen käsittely kestää usein pitkään ja samalla oikeudenkäyntien kustannukset luonnollisesti kasvavat. Lisäksi ongelmaa lisää lisääntynyt sääntely ja sen vaikeaselkoisuus. Oikeussuojan saatavuus on perusoikeus, joka kaikille taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen kuudennessa artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa.¹¹³

Sovittelun etuina pidetään sen nopeutta ja vähäisiä kustannuksia. Sovittelumenettely lisäksi räätälöidään riidan osapuolten tarpeiden mukaiseksi. Tästä syystä sovitteluja noudatetaan lähtökohtaisesti hyvin.¹¹⁴ Edellä esitetyt sovinnot edut ovat syitä sille, miksi sovittelu on

¹⁰⁷ Ks. *Hietanen-Kunwald* 2013 s. 75.

¹⁰⁸ HE 284/2010 vp s. 4.

¹⁰⁹ Ks. *Hietanen-Kunwalds* 2013 s. 76

¹¹⁰ Ks. Sovitteludirektiivi, perustelu (28).

¹¹¹ Ks. HE 284/2010 vp s. 13.

¹¹² Ks. Sovitteludirektiivi, perustelu (5).

¹¹³ Ks. Vihreä kirja s. 7-8.

¹¹⁴ Ks. Sovitteludirektiivi, perustelu (6).

toimiva menettely ja keino parantaa oikeussuojan saatavuutta.

Oikeussuojan saatavuuden parantaminen liittyy EU:n tavoitteeseen luoda turvallisuuteen, vapauteen ja oikeuteen perustuva alue.¹¹⁵ Toisaalta sillä on yhteys myös taloudelliseen integraatioon eli tavoitteeseen luoda yhtenäinen talousalue, jonka sisällä pääomat, ihmiset, tavarat ja palvelut liikkuvat vapaasti. Talouden integraation takia onkin tärkeää lisätä mahdollisuuksia vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun riippumatta siitä, missä EU:n jäsenvaltiossa toimintaa harjoitetaan. Rajat ylittävät oikeudenkäynnit ovat usein kalliita ja prosessikynnys on niissä korkea. Tämän takia tällaisissa riidoissa vaihtoehtoinen riidanratkaisu voi olla helpompi ja parempi ratkaisu osapuolille. Samalle sen lisääminen voi siis vaikuttaa positiivisesti taloudelliseen integraatioon.¹¹⁶

2.2.2 Tuomioistuinsovittelun tavoitteet

Tuomioistuinsovittelulain säätämisen taustalta löytyy useita päämääriä. Näitä tavoitteita käsitellään asiaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 114/2004 vp) ja oikeusministeriön asettaman työryhmän mietinnössä (2003:2).

Ensimmäisenä tavoitteena oli monipuolistaa tuomioistuimen tarjoamia riidanratkaisupalveluja ja seurata kansainvälistä kehitystä kehittää erilaisia riidanratkaisumenettelyjä.¹¹⁷ Tuomioistuinsovittelua koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että ennen lain säätämistä oli käytössä jo erilaisia riitakysymyksiin tarkoitettuja neuvontapalveluja, vapaaehtoispalveluja riitakysymysten sovitteluksi ja erilaisia usein lautakunniksi järjestettyjä toimielimiä, joiden tehtävänä on ratkaisusuositusten antaminen erilaisiin erimielisyyksiin. Lisäksi Suomessa toimi jo ennen lain säätämistä välimiesmenettely.¹¹⁸ Tuomarilla oli myös jo edellä mainittu oikeudenkäymiskaassa säädetty velvollisuus edistää sovintoa oikeudenkäynnissä.¹¹⁹ Hallituksen esityksessä todetaan, että tuomioistuinsovittelulla olisi tarkoitus täydentää muita edellä mainittujen sovittelua tarjoavia tahoja.¹²⁰

Tuomioistuinsovittelun käyttöönotolla pyrittiin monipuolistamaan riidanratkaisupalveluja ja parantamaan näin oikeusturvan saatavuutta. Hallituksen esityksessä kuitenkin korostetaan, että sovittelu ei saa syrjäyttää tuomioistuimen riitaprosessia. Oikeussuojan saannin kannalta on tärkeää, että asianosaisilla on aina oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimen riita-

¹¹⁵ Ks. Sovitteludirektiivi, perustelu (5).

¹¹⁶ Ks. *Hietanen-Kunwalds* 2013 s. 75.

¹¹⁷ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 34.

¹¹⁸ Ks. HE 114/2004 vp s. 8.

¹¹⁹ Ks. HE 114/2004 vp s. 49.

¹²⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 5.

prosessissa sovittelun sijasta. Tärkeää onkin se, että sovittelu tuomioistuimessa voi tapahtua vain osapuolten yhteisestä tahdosta.¹²¹

Toiseksi tavoitteeksi asetettiin prosessitavoitteet, joiden tarkoituksena on luoda oikeudenkäyntiä edullisempi, nopeampi ja yksikertaisempi menettely.¹²² Edulliseen menettelyyn liittyy myös kansantaloudellinen tavoite, jolla pyritään alentamaan tuomioistuimen kuluja. Tähän pyritään sillä, että sovittelijana toimii tuomioistuimen tuomari, jolle ei makseta sovittelusta erillisiä palkkioita. Omista sovittelukuluistaan vastaavat molemmat osapuolet itse.¹²³ Oikeudenkäyntiä edullisemmän menettelyn tavoitteena oli myös alentaa prosessikynnystä.¹²⁴ Edullinen tuomioistuinsovittelu mahdollistaisi esimerkiksi sellaisten asioiden käsittelyn tuomioistuimessa, joissa tarvitaan ulkopuolista riidanratkaisuapua, mutta tuomioistuinprosessi koetaan liian kalliiksi vaihtoehdoksi. Tätä kautta tuomioistuinsovittelu voi parantaa oikeusturvan saatavuutta.¹²⁵

Kolmantena tavoitteena oli luoda tuomioistuinsovittelusta menettely, jossa saavutetaan erinäisiä etuja, joita sovittelulla on suhteessa oikeudenkäyntiin. Tällainen etu on mm. se, että sovittelu on oikeudenkäyntiä joustavampi menettely. Lisäksi sovittelussa pyritään molempien asianosaisten yhdessä hyväksymään lopputulokseen eikä sovittelusta seuraa siis voittaja-häviöjä asetelmaa.¹²⁶ Vaatimuksena ei myöskään ole, että sovinto olisi voimassa olevan oikeuden mukainen vaan tavoitteena on saada osapuolet pääsemään yhteisymmärrykseen asiasta.¹²⁷ On myös huomattu, että osapuolet noudattavat lähtökohtaisesti paremmin sovintoja kuin riita-asioiden tuomioita. Työryhmän mietinnössä todetaan myös, että sovinto on nopeammin täytäntöön pantavissa kuin tuomio, koska sovintoon ei voi hakea muutosta.¹²⁸ Asiaan tuli kuitenkin muutos vuonna 2006, kun OK 20 lukua muutettiin siten, että OK 20:5:n mukaan sovintoon haetaan muutosta samalla tavalla kuin tuomioon.¹²⁹

Neljännän tavoitteen mukaan tuomioistuinsovittelun käyttöönotolla pyrittiin selkeyttämään sovinnon edistämisen asemaa tuomioistuimessa. Ennen tuomioistuinsovittelulain säätämistä oli epäselvyyttä tietyistä tuomarin menettelytavoista sovinnon edistämisessä tuomioistuimessa.¹³⁰

¹²¹ Ks. HE 114/2004 vp s. 5.

¹²² Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 35.

¹²³ Ks. HE 114/2004 vp s. 18.

¹²⁴ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 34–35.

¹²⁵ Ks. HE 114/2004 vp s. 18.

¹²⁶ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 34.

¹²⁷ Ks. HE 114/2004 vp s. 19.

¹²⁸ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 34.

¹²⁹ Ks. *Kuuliala* 2012 s. 1115.

¹³⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 19.

Yleisesti ottaen tuomioistuinsovittelulla pyritään parantamaan ihmisten luottamusta tuomioistuimiin. Tuomioistuinsovittelu nähtiin hyväksi välineeksi luottamuksen lisääjänä, koska oikeussosiologisten tutkimusten mukaan ihmiset luottavat erityisesti menettelyihin, joissa heitä kuunnellaan ja he pystyvät itse vaikuttamaan jutun lopputulokseen.¹³¹

Vuoden 2001 uudistuksen yhteydessä tavoitteena oli selkiyttää tiettyjä riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa annetun lain säännöksiä ja parantaa sen toimivuutta käytännössä.¹³² Muutoksia tehtiin mm. sovittelun julkisuuteen, sovittelijan salassapitovelvollisuuteen, asianosaisen pyyntöön tietyn tuomarin määräämiseksi sovittelijaksi sekä säännöksiin, jotka koskevat sovintoehdotusta ja sovitteluhakemusta.¹³³

2.2.3 Mitä asioita voidaan sovittaa?

TuomSovL 1.1 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa voidaan sovittaa riita-asioita ja riitaisia hakemusasioita. Tuomioistuinsovittelussa käsiteltävien erimielisyyksien tulee täyttää tietyt edellytykset ja tuomioistuimen tehtävänä on ratkaista, kuuluuko asia lain soveltamisalaan. Tuomioistuinsovittelussa käsiteltävien erimielisyyksien tulee olla tuomioistuinkelpoisia ja riidat tulee pystyä muotoilemaan juridisiksi vaatimuksiksi. Lisäksi edellytetään, että erimielisyyksien tulee perustua oikeudellisiin suhteisiin. Kyseiset riidanedellytykset erottavat tuomioistuinsovittelun monista muista tuomioistuimen ulkopuolisista sovitteluista.¹³⁴

Tuomioistuinsovittelussa voidaan sovittaa sekä dispositiivisia että indispositiivisia riita-asioita. Laissa ei haluttu rajata tuomioistuinsovittelua koskemaan ainoastaan dispositiivisia riita-asioita. Nykyisin on yhä enemmän oikeussuhteita, joita koskee sekä sopimuksenvarainen että pakottava sääntely. Tuomioistuinsovittelussa voidaan myös sovittaa vain rajoitetusti rikosperusteinen vahingonkorvauksia tai muita rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Syynä menettelyn rajoitettuun käyttöön on asian laatu. Yleensä tällainen yksityisoikeudellinen vaatimus on kuitenkin tarkoituksenmukaista käsitellä rikosasian yhteydessä.¹³⁵

TuomSovL 3 §:ssä säädetään sovittelun edellytyksistä. Pykälän mukaan asian tulee soveltua sovittelavaksi ja sovittelun on oltava tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden. Tuomioistuimen tulee harkita asian laadun perusteella sovittelun tarkoituksenmukaisuutta.¹³⁶ Hallituksen esityksen mukaan dispositiivisissa asioissa voidaan

¹³¹ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 34.

¹³² Ks. HE 284/2010 vp s. 14.

¹³³ Ks. HE 284/2010 vp s. 23–25.

¹³⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s. 61–62.

¹³⁵ Ks. HE 114/2004 vp s. 27–28.

¹³⁶ Ks. *Ervasti* 2011 s. 33.

sovittelun olettaa edistävän sovintoa, joten sovittelu on lähtökohtaisesti myös tarkoituksenmukaista. Toisaalta asioissa, joissa sopimusvapautta on rajoitettu, sovittelun voidaan useinkin katsoa lähentävän asianosaisten näkökantoja ja näin edistävän sovintoa. Lakia koskevan hallituksen esityksen mukaan sovittelua ei pitäisi aloittaa, jos erimielisyys on hyvin kärjistynyt tai sovittelua on epätarkoituksenmukaista osapuolten vaatimusten johdosta.¹³⁷

2.2.4 Sovittelija ja sovittelijan avustaja

TuomSovL 5 §:ssä säädetään sovittelijasta, jona toimii asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari. Korkea pätevyysvaatimus korostaakin hyvin sovittelijan tehtävän vaativuutta.¹³⁸ Sovittelijalla tulee olla myös muista erityisominaisuuksia kuten psykologista silmää, joita ei aina kokeneeltakaan tuomarilta löydy.¹³⁹ Vuoden 2011 uudistuksessa lakiin lisättiin säännös, jonka mukaan osapuolet voivat toivoa tiettyä tuomaria sovittelijaksi.¹⁴⁰ Hallituksen esityksessä korostetaan tuomareiden kiinnostusta sovitteluun. Sen mukaan asiasta innostuneita tuomareita tulisi mahdollisuuksien mukaan kouluttaa sovittelutuomareiksi.¹⁴¹

Ulkopuolisen henkilön kelpoisuutta sovittelijaksi on pohdittu sekä ennen tuomioistuinsovittelun käyttöönottoa että tuomioistuinsovittelun uudistuksen yhteydessä.¹⁴² Muissa Pohjoismaissa, joissa on käytössä tuomioistuinsovittelu, myös muu henkilö kuin tuomioistuimen tuomari voi toimia sovittelijana.¹⁴³ Esimerkiksi oikeusministeriön työryhmänmietinnössä 2003:2 esitettiin ehdotus tuomioistuimen ulkopuolisesta sovittelijasta. Mietinnössä tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelijan käyttöä perusteltiin henkilön sopivuudella sovittelijaksi. Toiseksi ulkopuolisen sovittelun käyttöä perusteltiin sovittelun saatavuudella. Jos sovittelijana voisi toimia muukin kuin tuomari, olisi sovittelua paremmin toteutettavissa myös paikkakunnilla, joilla ei ole käräjäoikeutta.¹⁴⁴ Lausuntopalautteessa ehdotukseen kuitenkin suhtauduttiin osittain negatiivisesti ja näin hallituksen esityksessä päädyttiin ehdottamaan ainoastaan tuomaria sovittelijaksi. Kustannus- ja vastuukysymykset olivat keskeisiä seikkoja, joiden takia päädyttiin ratkaisuun, että ainoastaan käsittelevän tuomioistuimen tuomari voi toimia sovittelijana.¹⁴⁵

Voidaan kuitenkin nähdä, että ratkaisu oli helppo keino ratkaista ongelma. Koska

¹³⁷ Ks. HE 114/2004 vp s. 28–29.

¹³⁸ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1322–1323.

¹³⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 76.

¹⁴⁰ Ks. *Ervasti* 2013 s.91.

¹⁴¹ Ks. HE 114/2004 vp s 32.

¹⁴² Ks. *Ervasti* 2013 s. 74–75.

¹⁴³ Ks. *Ervasti* 2011 s. 35.

¹⁴⁴ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 56.

¹⁴⁵ Ks. HE 284/2010 vp s. 24.

sovittelijana voi toimia vain tuomioistuimen tuomari, oli järjestelmä helppoa ottaa käyttöön. Jos olisi päädytty toisenlaiseen ratkaisuun, olisi jouduttu tarkkaan miettimään esimerkiksi sitä ketkä voisivat toimia sovittelijoina, kuka sovittelijat nimittää ja kuka maksaa sovittelijan palkkion. Nyt tuomarit voivat hoitaa sovittelua muiden tehtäviensä ohella ja heille maksetaan palkkaa virkansa hoitamisesta.

Toisaalta usein korostetaan, että sovittelijan tehtävä on aivan toisenlainen kuin tuomarin tehtävä. Työryhmän mietinnössä todetaankin, että sovittelijan vuorovaikutustaidoilla ja sovittelijan kyvyllä ymmärtää osapuolia on enemmän merkitystä tuomioistuinsovittelussa kuin tuomioistuinmenettelyssä.¹⁴⁶ Hallituksen esityksessä taas todetaan, että tuomareilla on osaamista riitojen käsittelyssä ja heidän täytyy virkansa puolesta olla puolueettomia ja tasapuolisia.¹⁴⁷ Tuomareilta löytyy sinänsä kokemusta riidanratkaisusta, mutta oikeudenkäynnissä tuomarin roolinsa on täysin erilainen kuin sovittelijana. Lain esitöissä ei ole pohdittu syvällisesti sovittelijan ja tuomarin roolin eroa eikä sitä, että uuden roolin omaksuminen välttämättä suju kädenkäänteessä. Mielestäni olisi hyvä vielä harkita muidenkin kuin tuomareiden toimimista sovittelijoina. Ehdotukseen liittyy tietenkin myös ongelmia, joita ovat erityisesti kulu- ja vastuukysymykset. Pidän todennäköisenä, että uudistuksen avulla voitaisiin taata, että sovittelijat ovat motivoituneita ja haluavat kehittyä ammatissaan.

TuomSovL 5.2 §:n mukaan sovittelijan apuna voi toimia avustaja, jonka sovittelija nimeää. Laissa ei kuitenkaan taata osapuolille ehdotonta oikeutta avustajaan.¹⁴⁸ Ennen nimeämistä sovittelijan tulee saada asiaan osapuolten hyväksyntä. Tämä on erityisen tärkeää, koska osapuolet ovat vastuussa avustajan palkkiosta ja muista kuluista. Avustajan tehtävä on toimia asiantuntijana sovittelussa tai muuten edistää sovittelua. Hallituksen esityksen mukaan sovittelun aikana osapuolet ja sovittelija voisivat yhdessä päättää tarkemmin avustajan tehtävistä.¹⁴⁹ TuomSovL 14.1 §:n mukaan sovittelijan, ja hänen avustajansa esteellisyyttä koskevat samat säännökset kuin tuomarin esteellisyyttä.¹⁵⁰ Heihin sovelletaan siis OK 13 luvun esteellisyyssäännöksiä.¹⁵¹

Vuoden 2011 uudistuksessa sovitteludirektiivin implementoinnin yhteydessä lisättiin oikeudenkäymiskaareen sovittelijaa ja avustajaa koskeva todistamiskielto. OK 17:23.1:n 5 kohdan mukaan sovittelija ja sovittelijan avustaja eivät saa todistaa niistä asioista, joista he

¹⁴⁶ Ks. Työryhmänmietintö 2003:2 s. 56.

¹⁴⁷ Ks. HE 114/2004 vp s 32.

¹⁴⁸ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 396.

¹⁴⁹ Ks. HE 114/2004 vp s. 32–33.

¹⁵⁰ Ks. *Ervasti* 2013 s. 81.

¹⁵¹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1323.

ovat sovittelussa saaneet tietää sovittelun kohteena olevasta asiasta. Poikkeuksena ovat tilanteet, joissa erittäin tärkeä syy vaatii, että hän todistaa. Lisäksi todistaminen on mahdollista, jos henkilö, jonka hyväksi kieltä on säädetty, sallii todistamisen.

Direktiivin artiklassa 7 korostetaan sovittelun luottamuksellisuutta ja perustellaan tällä todistamiskielltoa. Ervasti kritisoi sitä, että sovittelua on pyritty tekemään luottamukselliseksi säätämällä todistelukiellosta ja siitä, että sovittelija ei saa ilmaista sovittelun ulkopuolisille mitään sovittelun kulusta. Toisaalta sovittelu on kuitenkin julkista. Ervastian mukaan tämä on hyvin epäjohdonmukaista. Ongelman aiheuttaa se, että direktiivin taustalla on oletus koko menettelyn luottamuksellisuudesta. Kun direktiivi implementointiin Suomessa, olisi ollut hyvä pohtia myös koko menettelyn säätämistä ei-julkiseksi. Sananmukaisesti direktiivi kyllä laitettiin täytäntöön, mutta nyt julkisuuden ja todistamiskiellon välillä vallitsee ristiriitä.¹⁵²

2.2.5 Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu eli Follo-sovittelu

Avustajia koskevat erityiset säännökset liittyvät huoltoriitoihin. Vuonna 2011 aloitettiin neljässä käräjäoikeudessa perheasioissa kokeilu, jossa tuomarin apuna toimi asiantuntija-avustajana psykologi tai sosiaalityöntekijä.¹⁵³ Myöhemmin vuonna 2012 kokeilu laajennettiin seitsemään muuhun käräjäoikeuteen. Kokeilun taustalla oli norjalainen sovittelujärjestelmä Follo.¹⁵⁴ Myönteisten tulosten johdosta järjestelmä päätettiin laajentaa koko Suomen kattavaksi ja lakimuutokset asiasta tulivat voimaan 1.5.2014.¹⁵⁵ Uudistuksessa muutettiin TuomSovL 5 ja 10 §:ää, ja sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:ää. Lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) lisättiin vuonna 2014 uusi 3a luku.

Lakimuutoksen jälkeisen TuomSovL 5 §:n mukaan osapuolet vastaavat avustajan palkkiosta ja muista hänelle aiheutuneista kuluista. Laissa ei säädetä tarkemmin avustajan tehtävistä. Avustajan tehtävänä on katsottu hallituksen esityksen mukaan olevan erityisesti turvata lapsen etua, auttaa vanhempia ymmärtämään lapsen etu, pyrkiä auttamaan vanhempia selvittämään ja avaamaan keskinäiset lukkiutuneet suhteensa sekä tunnistaa mahdolliset sovittelun esteet.¹⁵⁶ Tehtävän vaativuuden takia asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimuksista on säädetty lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 17c §:ssä. Pykälän mukaan avustajan tulee olla psykologi tai lastenpsykiatri tai sosiaalityöntekijä tai sitten hänellä tulee olla muu soveltuva korkeakoulututkinto. Lisäksi avustajalta vaaditaan tehtävän edellyttämää

¹⁵² Ks. *Ervasti* 2013 s. 127.

¹⁵³ Ks. OM, mietintöjä ja lausuntoja 64/2012 s. 10.

¹⁵⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s. 172–173.

¹⁵⁵ Ks. <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1882497> (21.8.2014 klo 10.35).

¹⁵⁶ Ks. HE 186/2013 vp s. 13.

lisä- tai täydennyskoulutusta ja kokemusta eroperheiden kanssa työskentelystä.

2.2.6 Sovittelun kulku

2.2.6.1 Sovittelun aloittaminen

TuomSovL 4 §:n mukaan tuomioistuinsovittelu voi tulla vireille sovitteluhakemuksella tai sovittelupyynnöllä. Tuomioistuinsovittelu tulee laittaa vireille sovitteluhakemuksella, jos asia ei ole ennestään vireillä tuomioistuimessa. Hakemuksen voivat tehdä joko osapuolet yhdessä tai toinen riidan osapuoli yksin. Hakemus on tehtävä kirjallisesti ja siinä on ilmoitettava, mitä riita koskee, osapuolen erilaiset näkemykset, perusteet miksi asia sopii soviteltavaksi ja asianosaisten yhteystiedot.¹⁵⁷ Hallituksen esityksessä korostetaan, että hakemus saa olla suhteellisen suppea. Jos molemmat osapuolet kuvaavat hyvin tarkasti omat vaatimuksensa, on vaarana se, etteivät osapuolet enää sovittelussa ole valmiita joustamaan näkemyksistään.¹⁵⁸

Sovitteluhakemuksessa voidaan toivoa sovittelijaksi tiettyä tuomaria. Tämä säännös lisättiin pykälään tuomioistuinsovittelun vuoden 2011 uudistuksessa. Lisäyksen taustalla oli mahdollistaa entistä enemmän tiettyjä tuomareita erikoistumaan sovitteluun.¹⁵⁹ Lisäys ei kuitenkaan mahdollista sovittelun osapuolia vaatimaan tiettyä tuomari sovittelemaan heidän asiaansa, vaan valintaan vaikuttaa mm. tuomarin työtilanne.¹⁶⁰ Kyse on siis pyynnöstä eikä vaatimuksesta. Asiaan ei voi myöskään hakea muutosta.¹⁶¹

Sovittelusta voidaan esittää sovittelupyynnö, kun asia on vireillä oikeudenkäyntiasiana tuomioistuimessa. Pyyntö tulee esittää vapaamuotoisesti ennen kuin valmistelu on päättynyt. Sovittelun pyytäminen on mahdollista jo haastehakemuksessa. Haastehakemuksessa voidaan ensisijaisesti pyytää sovittelua ja esittää kannevaatimukset sen varalta, ettei sovinto saavuteta.¹⁶² Pynnön voivat esittää asianosaiset yhdessä tai toinen asianosainen yksin. Tuomioistuin ei pysty aloittamaan sovittelua ilman asianosaisten pyyntöä. Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuin voisi kuitenkin harkintansa mukaan oikeudenkäyntiasiaa tiedustella osapuolilta heidän sovintohalukkuuttaan.¹⁶³

Tärkeää on huomata, että sovittelu edellyttää kaikkien osapuolten suostumuksen. Jos vain toinen osapuoli on esittänyt sovittelupyynnön, vaaditaan sovittelun aloittamiseen toisen

¹⁵⁷ Ks. *Frände ym.* s. 1321.

¹⁵⁸ Ks. HE 114/2004 vp s. 21.

¹⁵⁹ Ks. HE 284/2010 vp s. 14.

¹⁶⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s 1322.

¹⁶¹ Ks. HE 284/2010 vp s. 14.

¹⁶² Ks. *Ervasti* 2013 s. 94.

¹⁶³ Ks. HE 114/2004 vp s. 30–31.

osapuolen nimenomainen suostumus. Vain toisen osapuolen tekemä sovittelupyynnö tai hakemus on annettava TuomSovL 4.3 §:n mukaan soveltuvalla tavalla tiedoksi toisille osapuolille ja varattava heille tilaisuus tulla kuulluksi. Hallituksen esityksen mukaan kuuleminen voidaan toteuttaa vapaamuotoisesti esimerkiksi puhelimitse.¹⁶⁴

TuomSovL 4.4 §:n mukaan tuomioistuimen tehtävänä on päättää sovinnon aloittamisesta. Toimivaltainen on asiassa se tuomioistuin, joka on toimivaltainen käsittelemään asian oikeudenkäynnissä.¹⁶⁵ Kun tuomioistuin tekee päätöksen sovittelun aloittamisesta, sen on harkittava TuomSovL 1 ja 3 §:n mukaan, kuuluko soviteltava asia lain soveltamisalaa, soveltuuko asia soviteltavaksi sekä onko sovittelu tarkoituksenmukaista.¹⁶⁶ Tuomioistuimen on perusteltava ratkaisunsa, jos se päättyy sovittelun aloittamisen hylkäävään ratkaisuun. Ratkaisua ei kuitenkaan tarvitse perustella, jos sovittelu päätetään aloittaa.¹⁶⁷

2.2.6.2 Sovittelun toteuttaminen

Laissa on säädetty hyvin tarkasti oikeudenkäynnin kulusta. Tästä huolimatta säädettäessä laki tuomioistuinsovittelusta päädyttiin ratkaisuun, jonka mukaan yksityiskohtaisia säännöksiä sovittelumenettelystä ei tarvita. Syynä tähän on se, että sovinto voidaan saavuttaa paremmin vapaamuotoisessa ja osapuolten omiin tarpeisiin sovitetussa menettelyssä.¹⁶⁸

Sovittelijan tulee toteuttaa sovittelu TuomSovL 6 §:n mukaan ”joutuisasti sekä tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen”. Erityisesti joutuisuus kuuluu hyvin olennaisesti sovitteluun, mistä johtuen tuomioistuinsovittelun ei pitäisi kestää kuukausia. Tärkeää on kuitenkin, ettei joutuisuusvaatimus syrjäytä muista vaatimuksia.¹⁶⁹ Hallituksen esityksessä korostetaan luottamusta, joka sovittelijan tulisi saavuttaa. Sovittelijan tulisi olla joustava ja kuunnella kaikkia osapuolia.¹⁷⁰

Riita-asian oikeudenkäynnin valmistelu ja valmistautuminen tuomioistuinsovitteluun poikkeavat toisistaan. Keskeistä riita-asian oikeudenkäynnin valmistelussa on selvittää asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet ja samalla saada kokonaiskuva siitä, mistä erimielisyydessä on kyse.¹⁷¹ Tärkeää on, että tuomari valmistelun jälkeen hahmottaa asian

¹⁶⁴ Ks. HE 114/2004 vp s. 31.

¹⁶⁵ Ks. *Ervasti* 2011 s. 37.

¹⁶⁶ Ks. *Ervasti* 2013 s. 96.

¹⁶⁷ Ks. HE 114/2004 vp s. 32.

¹⁶⁸ Ks. HE 114/2004 vp s. 33.

¹⁶⁹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1323.

¹⁷⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 33.

¹⁷¹ Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin lauluhanketyöryhmän raportti s. 29.

niin, että hän pystyisi tekemään asiasta aineellisen oikeuden mukaisen ratkaisun.¹⁷² Riita-asian valmistelussa tuomarin tulee eritellä itselleen riitaisat ja riidattomat oikeustositteet ja miettiä, mitä oikeussääntöjä tapaukseen sovelletaan. Toisaalta riita-asian valmistelussakin pyritään edistämään sovintoa.¹⁷³

Tuomioistuinsovitteluun valmistautumisessa on keskeistä sovinnollisen ilmapiirin luominen.¹⁷⁴ Ennen sovittelustuntoa sovittelijan tulee perehtyä riitaan huolellisesti, mutta kuitenkin takertumatta liikaa yksityiskohtiin.¹⁷⁵ Keskeistä on, että sovittelija hahmottelee itselleen osapuolten tosiasialliset tarpeet ja asian kipupisteet osapuolten kannalta sekä sen, miten asiaan voitaisiin löytää sovintoratkaisu.¹⁷⁶

Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuinsovittelu on fasilitatiivista sovittelua, joka on yksi sovittelumalli.¹⁷⁷ Fasilitatiivinen sovittelu rakentuu kolmen peruseriaatteen varaan, joiden mukaan 1. osapuolet omistavat riitansa, 2. osapuolten tulee löytää yhdessä ratkaisu riitaansa ja 3. ratkaisun tulee olla intressipohjainen ja osapuolia lähentävä.¹⁷⁸ Fasilitatiivisessa sovittelussa on kyse sovittelusta, jossa sovittelija pyrkii auttamaan osapuolia kertomaan heidän todelliset intressinsä ja sovittamaan intressit yhteen. Sovittelijan tehtävänä on auttaa osapuolia löytämään heille sopiva sovinto asiaan.¹⁷⁹ Sovittelija voi auttaa osapuolia saavuttamaan sovinnon auttamalla heitä kyseenalaistamaan näkemyksiään ja tuomalla näin esiin uusia näkökulmia riitaan. Tällä tavoin osapuolet voivat löytää uusia keinoja ratkaista riitansa.¹⁸⁰ Hallituksen esityksessä painotetaan, ettei sovittelijalla saisi olla ennakkokäsitystä, miten asia tulisi sopia.¹⁸¹ Sovittelijan tulee toimia puolueettomasti eikä hän saa tuoda omia näkemyksiin vahvasti esille.¹⁸²

Lain 6 §:n 2 ja 4 momentissa säädetään sovittelussa käytettävistä menettelytavoista. Pykälän 2 mukaan ”sovittelijan tulee kuulla osapuolia ja neuvotella heidän kanssaan”. Sovittelussa on myös mahdollista kuulla muita henkilöitä ja esittää muuta selvitystä. Tällainen selvityksen esittäminen vaatii kuitenkin molempien osapuolten suostumuksen. Sovittelussa ei ole kyse vaatimusten toteennäyttämisestä, koska tarkoitus ei ole näyttää, kumpi osapuoli on asiassa oikeassa ja kumpi väärässä, vaan tarkoituksena on löytää sovinnollinen ratkaisu

¹⁷² Ks. *Laukkanen* 1995 s. 290.

¹⁷³ Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke-ryhmän raportti s. 29.

¹⁷⁴ Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke-ryhmän raportti s. 29.

¹⁷⁵ Ks. *Ervasti* 2014 s. 63.

¹⁷⁶ Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke-ryhmän raportti s. 29.

¹⁷⁷ Ks. HE 114/2004 vp s. 34.

¹⁷⁸ Ks. *Nylund* 2010 s. 183.

¹⁷⁹ Ks. *Ervasti* 2005 s. 36.

¹⁸⁰ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 146.

¹⁸¹ Ks. HE 114/2004 vp s. 34.

¹⁸² Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 146.

asiaan.¹⁸³

TuomSovL 6.3 §:ssä sallitaan erillisneuvotteluiden käyttö sovittelussa, jos molemmat suostuvat menettelyn käyttöön. Erillisneuvottelut mahdollistavat osapuolten luottamuksellisen avautumisen sovittelijalle mm. tavoitteistaan ja odotuksistaan. Sovittelija saa erillisneuvotteluissa osapuolilta luottamuksellista tietoa, joka voi auttaa häntä sovinnon aikaansaamisessa.¹⁸⁴ Näin erillisneuvotteluilla on tavoitteena tehostaa sovittelua.¹⁸⁵

Erillisneuvottelujen käytöstä sovinnon edistämässä tuomioistuimessa ei säädetä lainkaan. Erillisneuvottelujen käyttö jakaa mielipiteitä, mikä käy ilmi myös Ervastin vuonna 2004 tekemästä empiirisestä tutkimuksesta. Sen mukaan tuomareiden ja asianajajien suhtautuminen erillisneuvottelujen käyttöön vaihtelee. Samalla kävi ilmi, että osittain menettelyä käytetään ja osittain ei.¹⁸⁶ On hyvä, että tuomioistuinsovittelulaissa säädetään erillisneuvottelujen käytöstä. Tämä selkeyttää käytäntöä.

Lain mukaan sovittelun muusta toteuttamisesta sovittelija neuvottelee osapuolten kanssa. Tarkoituksena olisi, että sovittelija laatii osapuolten kanssa käymiensä neuvottelujen pohjalta suunnitelman sovittelun toteuttamisesta ja esittelee tämän osapuolille. Pyrkimyksenä olisi saavuttaa yhteisymmärrys sovittelun järjestämisestä. Jollei tällaista yhteisymmärrystä kuitenkaan saavuteta, sovittelijalla on valta päättää sovittelun toteuttamistavasta. Molemmilla osapuolilla on myös aina oikeus lopettaa sovittelu, jos he katsovat, etteivät voi enää sitoutua sovitteluun. Sovittelijallakin on oikeus päättää sovittelu TuomSovL 9.1 §:n 3 kohdan mukaan, jos sovittelun jatkaminen ei sovittelijan mukaan ole perusteltua. Ervasti kuitenkin korostaa kirjassaan, ettei tämän etenkin sovittelun alussa yleensä pitäisi olla perusteltua, jos osapuolet ovat todenneet haluavansa sovittelua asian.¹⁸⁷

2.2.6.3 Sovinnon aikaansaaminen

TuomSovL 7.1 §:n mukaan ”sovittelijan tulee auttaa osapuolia heidän pyrkimyksessään päästä yhteisymmärrykseen ja sovinnolliseen ratkaisuun.”. Momentissa puhutaan jo edellä mainitusta sovittelijan fasilitatiivisesta roolista, jonka avulla sovittelijalla on tarkoituksena saada osapuolet itse löytämään sovinto.¹⁸⁸

Pykälän toisessa momentissa kuitenkin mahdollistetaan sovittelijan aktiivisempi rooli. Sen mukaan ”sovittelija voi osapuolten pyynnöstä ja suostumuksella tehdä ehdotuksen

¹⁸³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 100.

¹⁸⁴ Ks. HE 114/2004 vp s. 35.

¹⁸⁵ Ks. *Ervasti* 2011 s. 39.

¹⁸⁶ Ks. *Ervasti* 2004a s. 368–372.

¹⁸⁷ Ks. *Ervasti* 2013 s. 104.

¹⁸⁸ Ks. *Ervasti* 2013 s. 106.

sovinnolliseksi ratkaisuksi”. Tällainen sovittelijan aktiivinen rooli on evaluatiivisen sovittelumallin mukainen.¹⁸⁹ Sovintoehdotukset kuuluvat tyypillisesti evaluatiiviseen sovitteluun.¹⁹⁰ Hallituksen esityksen mukaan sovintoehdotusmallia tulisi kuitenkin käyttää vain toissijaisesti. Syynä tähän on se, että sen liian varhaisessa vaiheessa ja suoraviivainen käyttäminen saattaa johtaa sovittelun epäonnistumiseen. Jos osapuolet päätyvät pyytämään sovittelijalta ratkaisuehdotusta, tulisi sovittelijan ehdotuksen perustua osapuolten odotuksiin.¹⁹¹

Tuomioistuinsovittelun uudistuksessa muutettiin TuomSovL 7.2 §:ää. Ennen uudistusta sovittelijan tuli ”perustaa ehdotus siihen, minkä sovittelija harkitsee kohtuulliseksi”. Uudessa laissa ehdotus sidottiin kohtuullisuuden sijasta tarkoituksenmukaisuuteen. Tavoitteena on siis se, että sovintoehdotuksessa pyritään löytämään tulevaisuuden kannalta tarkoituksenmukainen ratkaisu asiaan.¹⁹²

2.2.6.4 Sovittelun päättyminen

TuomSovL 9 §:ssä säädetään, että sovittelu päättyy ensinnäkin, kun ”asiassa vahvistetaan sovinto tai osapuolet ilmoittavat sovittelijalle muuten sopineensa asian”. Sovinnon aikaansaamistilanteessa osapuolilla on siis kaksi mahdollisuutta: sovinto voidaan vahvistaa tai he voivat vain tyytyä keskinäiseen sopimukseen asiasta. Jos asiasta on vireillä oikeudenkäynti, niin se päättyy samalla, kun sovinto vahvistetaan. Jos osapuolet sen sijaan päätyvät vahvistamattomaan sovintoon asiasta, niin oikeudenkäynti jätetään yleensä sillensä. On myös mahdollista sopia riita osittain. Tällöin oikeudenkäyntiä yleensä jatketaan muilta kuin sovituilta osin.¹⁹³ Vahvistettu sovinto on ulosottoperuste ja sovinto voidaan siis laittaa täytäntöön.¹⁹⁴

Toiseksi sovittelu päättyy osapuolen ilmoitukseen, ettei halua jatkaa sovittelua. Ilmoitukseksi riittää vapaamuotoinen ilmoitus, jonka ei tarvitse olla kirjallinen eikä sitä tarvitse perustella. Säännöksen taustalla on ajatus sovittelun perustumisesta osapuolten tahtoon. Sovittelua ei ole järkevää jatkaa, jos toinen osapuoli ei sitä enää halua jatkaa.¹⁹⁵ Asian käsittely jatkuu oikeudenkäynnissä, jos asiasta on vireillä oikeudenkäynti. Jos vireillä ei ole oikeudenkäyntiä, päättyy sovittelu. Osapuolilla on kuitenkin mahdollisuus nostaa

¹⁸⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 107.

¹⁹⁰ Ks. *Ervasti* 2005 s. 37.

¹⁹¹ Ks. HE 114/2004 vp s. 36.

¹⁹² Ks. *Ervasti* 2005 s. 109.

¹⁹³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 111.

¹⁹⁴ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1325.

¹⁹⁵ Ks. HE 114/2004 vp s. 38.

asiasta kanne.¹⁹⁶

Kolmanneksi sovittelijalla on valta päättää sovittelun lopettamisesta. Sovittelija voi menetellä näin, jos hän katsoo, ettei sovittelun jatkaminen ei tuota tuloksia. Lisäksi sovittelijan tulisi päättää sovittelu, jos toinen osapuoli ei pysty valvomaan omia etujaan sovittelussa. Ennen tällaisen päätöksen tekemistä sovittelijan on kuultava osapuolia asiasta. Näin osapuolet voivat siis esittää oman kantansa sovittelun lopettamiseen, eikä lopettamis päätös voi tulla heille siis täysin yllätyksenä.¹⁹⁷ Jos sovittelu päättyy TuomSovL 9.1 §:n 2 tai 3 kohdan mukaan tulee sovittelija huolehtia siitä, että osapuolet saavat tiedon sovittelun päättymisestä.¹⁹⁸

3. Sovinnon vahvistaminen

Jo ennen vuoden 2006 lakiuudistusta oli mahdollista vahvistaa riita-asian oikeudenkäynnissä syntynyt sovinto. Asiasta säädettiin tuolloin OK 20 luvussa. Säännökset olivat kuitenkin vanhentuneita ja vaikeasti tulkittavia, minkä takia ne päätettiin saattaa ajan tasalle ja kirjoittaa uuteen muotoon. Uudistuksessa lakiin lisättiin mahdollisuus vahvistaa myös samaan aikaan käyttöön otetussa tuomioistuinsovittelussa syntyneet sovinnot.¹⁹⁹ Myöhemmin vuoden 2011 sovitteludirektiivin implementoinnin yhteydessä lakiin otettiin mahdollisuus vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa syntyneet sovinnot, jotka täyttävät lain asettamat kriteerit.²⁰⁰ Sovintojen vahvistaminen on kuulunut tuomioistuimen toimenkuvaan vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaren säätämisestä lähtien, mutta tuomioistuimen ulkopuolisten sovintojen vahvistaminen oli uusi tehtävä tuomioistuimelle.

Tuomioistuimen ulkopuolella syntyneiden sovintojen vahvistaminen koskee kansallisten sovintojen lisäksi sekä muiden EU:n jäsenvaltioiden paitsi Tanskan tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa syntyneitä sovintoja että tuomioistuinsovitteluun rinnastuvassa sovittelussa syntyneitä sovintoja.²⁰¹ Tuomioistuinsovittelussa ja riita-asian oikeudenkäynnissä syntyneen sovinnon vahvistamisesta säädetään OK 20 luvussa ja tuomioistuimen ulkopuolella syntyneen sovinnon vahvistamisesta säädetään TuomSovL 18 -26 §:ssä.

¹⁹⁶ Ks. *Ervasti* 2013 s. 111.

¹⁹⁷ Ks. HE 114/2004 vp s. 38.

¹⁹⁸ Ks. *Ervasti* 2013 s. 112.

¹⁹⁹ Ks. HE 114/2004 vp s. 50.

²⁰⁰ Ks. *Ervasti* 2013 s. 65.

²⁰¹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 65.

3.1 Sovinnon vahvistaminen riita-asian oikeudenkäynnissä ja tuomioistuinsovittelussa

OK 20:1:n mukaan ”vireillä olevassa oikeudenkäynnissä voidaan vahvistaa sovinto sen mukaan kuin tässä luvussa säädetään”. OK 20 luvussa ei viitata lainkaan tuomioistuinsovittelussa syntyneisiin sovintoihin vaan siinä puhutaan ainoastaan vireillä olevan oikeudenkäynnin aikana syntyneistä sovinnosta. Tämä on aiheuttanut jonkin verran tulkintaongelmia. TuomSovL 8 §:n mukaan kuitenkin OK 20 luvun säännösten mukaan vahvistetaan tuomioistuinsovittelussa syntynyt sovinto, vaikka asiasta ei olisikaan vireillä oikeudenkäyntiä. OK 20 luvun lainvalmisteluasiakirjoissa on myös käsitelty sitä, että luvun säännökset soveltuvat tuomioistuinsovittelussa syntyneiden sovintojen vahvistamiseen.²⁰²

Sovinto voidaan vahvistaa milloin tahansa oikeudenkäynnin aikana eli ennen kuin sitä on ratkaistu lopullisesti tuomioistuimessa.²⁰³ Tuomioistuinsovittelussa syntynyt sovinto voidaan samalla tavalla vahvistaa missä sovittelunvaiheessa tahansa ennen kuin se on päättynyt. Sovinnon vahvistamista myöskään ei ole sidottu mihinkään oikeusasteeseen eli sovinto voidaan vahvistaa missä oikeusasteessa tahansa.²⁰⁴

OK 20:1:n mukaan ”sovinto voi koskea asiaa tai sen osaa, jossa sovinto on sallittu”. Tuomioistuin voi pykälän mukaan vahvistaa siis sovinnon ainoastaan dispositiivisissa asioissa. OK 20 luvun muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että valtaosa tuomioistuimen käsittelevistä riita-asioista on tällaisia dispositiivisia asioita.²⁰⁵

TuomSovL 10 § mahdollistaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian sovittamisen tuomioistuinsovittelussa.²⁰⁶ Ervasti pitää epäjohdonmukaisena sitä, että oikeudenkäynnin aikana syntyneitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa sovintoa ei kuitenkaan voida vahvistaa, kun taas tuomioistuinsovittelussa ja sosiaalilautakunnassa syntynyt sovinto voidaan vahvistaa.²⁰⁷ Olisi hyvä, että sääntelyä muutettaisiin niin, että myös oikeudenkäynnissä syntyneet lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat sovinnot voitaisiin vahvistuttaa tuomioistuimessa.

Lähtökohtaisesti tuomioistuin voi vahvistaa sovinnon ainoastaan siinä laajuudessa kuin se oli tuomioistuimessa vireillä. Tämä tarkoittaa sitä, että sovintoa ei voida vahvistaa koskemaan seikkoja, jotka eivät ole tuomioistuimen tutkittavana vaan edellyttäisivät uutta

²⁰² Ks. *Ervasti* 2013 s.131–132.

²⁰³ HE 114/2004 vp s. 50.

²⁰⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s.132.

²⁰⁵ HE 114/2004 vp s. 51.

²⁰⁶ Ks. *Ervasti* 2013 s.132.

²⁰⁷ Ks. *Ervasti* 2013 s. 133.

haastehakemusta.²⁰⁸ TuomSovL:n 8 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa vahvistettava sovinto voi koskea muitakin kuin osapuolten alkuperäisiä vaatimuksia. Tätä laajennusta perustellaan hallituksen esityksessä sillä, että se mahdollistaa luovat sovitteluratkaisut.²⁰⁹

Sovinto voi OK 20:2:n mukaan koskea koko asiaa tai sen osaa. Ennen lakiuudistusta vain osaa asiaa koskeva sovinto oli laissa tulkinnanvarainen ja asia oli ratkaistu oikeuskäytännössä. Vuoden 2006 lakiuudistuksessa asiasta päätettiin säätää selvästi laissa. Hallituksen esityksessä avataan tarkemmin osakysymyksiä, joista voidaan vahvistaa sovinto. Siinä asiaa lähestytään oikeusvoimasta käsin. Hallituksen esityksessä todetaan, että sovinto voidaan vahvistaa osakysymysten osalta, jotka voivat saada oikeusvoiman. Tällaisia osakysymyksiä ovat kannevaatimuksiin sisältävät pääasiaratkaisut ja liitännäisratkaisut, kuten ratkaisut oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Sen sijaan ennen kannevaatimuksia ratkaistavat esikysymykset eivät voi saada oikeusvoimaa eikä niistä voi siis vahvistaa myöskään sovintoa.²¹⁰

3.2 Sovinnon vahvistamista koskeva menettely

Tuomari vahvistaa sovinnon asianosaisten pyynnöstä.²¹¹ Kun riita ratkaistaan sovinnolla, olisi hyvä, että tuomari ottaisi esille sovinnon vahvistamisen. Jos asianosaisilla ei ole avustajia, tulisi tuomarin avata asianosaisille tarkemmin vahvistamisen oikeusvaikutukset.²¹² Sovinnon vahvistamisen edellytyksenä on, että molemmat tai kaikki asianosaiset pyytävät vahvistamista. Laissa ei säädetä siitä, miten pyyntö tulee esittää eli sen voi esittää vapaamuotoisesti.²¹³

OK 20:3.2:n mukaan tuomioistuin vahvistaa sovinnon kirjallisena. Sovinnon tulee olla kirjallinen, jotta käy selvästi ilmi, mitä asianosaiset ovat sopineet. Lisäksi kirjallinen sovinto on edellytys täytäntöönpanolle.²¹⁴ Tuomioistuin tai asianosaiset itse kirjaavat sovinnon, josta on lain mukaan käytävä ilmi sovinnon sisältö ja sovinnon kohteena oleva asia. Tarkemmin laissa ei säädetä sovintosopimuksen sisällöstä, koska lainsäätäjä on harkinnut, että on hyvä jättää sovintosopimuksen muotoilu asianosaisille. Esimerkiksi sovinnon perustelu on asianosaisten harkittavissa. Hallituksen esityksessä todetaan, että yleensä sovintoon ei sisällytetä perusteluita, mutta ne on sovintoon mahdollista lisätä, jos asianosaiset näin

²⁰⁸ HE 114/2004 vp s. 51.

²⁰⁹ HE 114/2004 vp s. 37.

²¹⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 51–52.

²¹¹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1325.

²¹² Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke työryhmän raportti s.37.

²¹³ Ks. HE 114/2004 vp s. 53.

²¹⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s.134.

haluavat.²¹⁵ Se, että sovintoja ei yleensä perustella, helpottaa ja nopeuttaa paljon tuomarin työtä.²¹⁶

Hallituksen esityksessä korostetaan sovinnon yksiselitteisyyttä ja täsmällisyyttä. Tämä on tärkeää, jotta vahvistettu sovinto pystytään laittamaan täytäntöön ulosotossa. Tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia, että vahvistettavat sovinnot täyttävät edellä mainitut kriteerit. Ellei näin ole, tulee tuomioistuimen pyytää asianosaisia täsmentämään sovintosopimustaan.²¹⁷

OK 20:4:ssä säädetään siitä, mitä tapahtuu sovinnon vahvistamisen jälkeen. Pykälän ensimmäisen momentin mukaan ”jos sovinto koskee kaikkia asiassa esitettyjä vaatimuksia, asian käsittely päättyy sovinnon vahvistamiseen”. Jos se taas koskee vain osaa vaatimuksista, jatkuu asian käsittely jäljellä olevien vaatimusten osalta. Säännös haluttiin kirjata lakiin selvyuden vuoksi. Jos asia on vireillä oikeudenkäynnissä, jäljelle jääneiden osakysymysten käsittely jatkuu normaalisti. Hallituksen esityksen mukaan käsittely riippuu kuitenkin siitä, missä oikeudenkäynnin vaiheessa sovinto saavutetaan ja millaisista vaatimuksista päästään sovintoon.²¹⁸ Jos tuomioistuinsovittelussa vahvistetaan vain osakysymystä koskeva sovinto, palautuu asia oikeudenkäyntiin, jos asiasta on vireillä oikeudenkäynti. Jos taas asia on tullut vireille sovitteluhakemuksella, saattaa sen käsittely jatkua. Jatkaakseen asian käsittelyä oikeudenkäynnissä asianosaisen tulee nostaa asiassa kanne.²¹⁹

3.3 Esteet sovinnon vahvistamiselle

OK 20:3.1:ssa säädetään sovinnon vahvistamisen esteistä, jotka tuomioistuimen on arvioitava viran puolesta. Tuomarin velvollisuutena on kontrolloida, että ei ole esteitä sovinnon vahvistamiselle.²²⁰ Lähtökohtaisesti tuomioistuimen on kunnioitettava asianosaisten tahtoa ja näin vahvistettava heidän sopimansa sovinto. Jos tuomioistuin kuitenkin havaitsee esteitä vahvistamiselle, tulee sen kiinnittää asianosaisten huomio niihin ja antaa heille mahdollisuuden korjata este. On myös mahdollista, että osa sopimuksesta vahvistetaan ja osa jätetään vahvistamatta.²²¹

Sovintoa ei saa ensinnäkään vahvistaa, jos se on lainvastainen. Tällä tarkoitetaan sovintoa, joka velvoittaa laissa kiellettyyn toimintaan tai kääsee pidättymään laissa säädytystä toiminnasta. Sovinto ei ole kuitenkaan lainvastainen, vaikka se poikkeaisikin ratkaisusta,

²¹⁵ HE 114/2004 vp s. 53-54.

²¹⁶ Ks. OM Selvityksiä ja ohjeita 2/2012 s. 37.

²¹⁷ HE 114/2004 vp s. 54.

²¹⁸ HE 114/2004 vp s. 54.

²¹⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 111.

²²⁰ Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiiri lauluhanketyöryhmän raportti 2006 s. 37.

²²¹ HE 114/2004 vp s. 52-53.

jonka tuomioistuimien lain mukaan asiasta antaisi.²²² Sallittua ei ole kuitenkaan vahvistaa oikeusjärjestyksen perusteiden vastaista sovintoa.²²³

Toiseksi kohtuutonta sovintosopimusta ei saa vahvistaa. Kohtuuttomuutta pitää arvioida samalla tavalla kuin sovintosopimusten kannalta normaalistikin. Arviointi tulee tapahtua tapauskohtaisesti niin, että osapuolten asemaan kiinnitetään erityisesti huomioita.²²⁴ Hallituksen esityksen mukaan kohtuuttomuuteen pitäisi puuttua herkemmin, jos sopijakumppanit eivät ole yhdenvertaisessa asemassa keskenään. Näin on esimerkiksi, jos sovintosopimus syntyy työntekijän ja työnantajan välillä.²²⁵ Alun perin hallituksen esityksessä ehdotettiin kiellettäviksi myös hyvän tavan vastaiset sopimukset. Lakivaliokunnan mietinnössä kuitenkin katsottiin, että tämä aiheuttaa tulkintaongelmia. Lakivaliokunta katsoi, että kohtuuttomuus-peruste kattaa hyvän tavan vastaiset tilanteet.²²⁶

Laissa on jätetty avoimeksi, minkä maan lakien mukaan sovinnon kohtuullisuutta arvioidaan. Kansainvälisen prosessioikeuden *lex fori* -periaatteen mukaan Suomessa tehdyn sovinnon kohtuullisuutta arvioidaan aina Suomen lain mukaisesti, vaikka sovintoon sovellettaisiinkin muun maan lakia. Ulkomaalaiseen sovinnon kohtuullisuusarviointiin sovellettava laki taas ratkeaa sen perusteella, mitä lakia siihen sovelletaan lainvalintasääntöjen perusteella. Lähtökohtaisesti sovelletaan sen maan lakia, jota sovinnon osapuolet ovat sopineet sovellettavan lakiviittauksella sovintosopimukseen. Elleivät he ole sopineet mitään, sovelletaan sen maan lakia, jolla on läheisin liittymä sovintoon.²²⁷

Kolmanneksi sovintosopimusta, joka sisältää kolmatta loukkaavia määräyksiä, ei voida vahvistaa. Sopimuksessa ei siis voida velvoittaa kolmatta tekemään tai sietämään jotain. Lisäksi kiellettyjä ovat sopimukset, jolla määrätään kolmannen omaisuudesta tai varallisuudesta.²²⁸ Neljänneksi on kiellettyä vahvistaa epätäsmällisiä sopimuksia, jotka on mahdotonta laittaa täytäntöön. Tällaisia ovat esimerkiksi sopimukset joissa käytetään tulkinnanvaraisia ja avoimia käsitteitä.²²⁹

3.4 Tuomioistuimen ulkopuolella syntyneen sovinnon vahvistaminen

Mitä tahansa tuomioistuimen ulkopuolella syntyneitä sovintoja ei voida vahvistaa, vaan laissa

²²² HE 114/2004 vp s. 52.

²²³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 136.

²²⁴ Ks. LaVM 4/2005 vp s. 8.

²²⁵ Ks. HE 114/2004 vp s. 52.

²²⁶ Ks. LaVM 4/2005 vp s. 8.

²²⁷ Ks. *Frände ym.* 2012 s.1332.

²²⁸ Ks. HE 114/2004 vp s. 52.

²²⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s.137.

määritellään tarkasti, minkälaista sovintoa vahvistaminen koskee.²³⁰ Säännökset tuomioistuimen ulkopuolisen sovinnon vahvistamisesta koskevat ainoastaan dispositiivisia riita-asioista.²³¹ TuomSovL 18 §:stä löytyy tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelun määritelmä. Sen mukaan ”tuomioistuimen ulkopuolisella sovittelulla tarkoitetaan sopimuksen, sääntöjen tai muun vastaavan järjestelyn perusteella toimitettua jäsennellyä menettelyä, jossa riita-asian osapuolet pyrkivät itse vapaaehtoisesti ratkaisemaan riitansa sovinnollisesti sovittelijan avustuksella”. Itse tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelun menettelyä ei säännellä. Lain kriteerit tulevat suoraan sovitteludirektiivistä hieman tarkennettuna.²³²

Ensimmäisen kriteerin mukaan sovittelun tulee olla jäsentynyttä eli sen tulee tapahtua sääntöjen, sopimuksen tai muun vastaavan järjestely perusteella.²³³ Sopimuksena voi toimia osapuolten välinen sopimus eli sovittelusopimus ja sääntöinä sovitteluinstituution omat säännöt.²³⁴ Jäsennellyltä sovittelumenettelyltä ei kuitenkaan vaadita tietyn tarkkaan määritellyn kaavan noudattamista.²³⁵

Hallituksen esityksen mukaan jäsennellystä sovittelusta on kyse esimerkiksi, kun sovittelija työskentelee sovittelupalveluja tarjoavassa organisaatiossa ja noudattaa organisaation sovittelua koskeva sääntöjä. Tällainen sovittelupalveluja tarjoava organisaatio on esimerkiksi Suomen Asianajajaliitto.²³⁶ Lisäksi sovittelutoiminnalta vaaditaan toistuvuutta. Yksittäistapausta vasten järjestetyssä ad hoc-sovittelessa syntynyttä sovintoa ei voida tämän takia vahvistaa. Laista ei kuitenkaan löydy luetteloa organisaatioista, jotka täyttävät jäsenyyden ja toistuvuuden kriteerit, vaan asiaa tulee aina harkita tapauskohtaisesti.²³⁷

Toisen kriteerin mukaan molempien riidanosapuolien tulee suostua sovitteluun eli sen tulee olla vapaaehtoista. Kriteeristä johtuen osapuolilla on koko sovittelun ajan mahdollisuus lopettaa sovittelu.²³⁸ Sovittelun tulisi siis olla lähtökohtaisesti fasilitatiivista, koska osapuolten tulee itse pyrkiä ratkaisemaan erimielisyytensä. Asiaa ei kuitenkaan tulisi tulkita liian suppeasti. Ervastiin mukaan vahvasti evaluatiivinen sovittelu, jossa sovittelija pyrkii ohjaamaan osapuolet tiettyyn lopputulokseen, jää kuitenkin soveltamisalan ulkopuolelle.²³⁹

²³⁰ Ks. HE 284/2010 vp s.1.

²³¹ Ks. HE 284/2010 vp s.1.

²³² Ks. HE 284/2010 vp s.18

²³³ Ks. *Ervasti 2013* s.181.

²³⁴ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1329.

²³⁵ Ks. HE 284/2010 vp s.25.

²³⁶ Ks. HE 284/2010 vp s.25.

²³⁷ Ks. *Ervasti 2013* s. 182.

²³⁸ Ks. HE 284/2010 vp s. 25.

²³⁹ Ks. *Ervasti 2013* s. 182.

Kolmannen kriteerin mukaan sovittelun tulee tapahtua sovittelijan johdolla. Tämän johdosta ainoastaan osapuolten keskinäiset neuvottelut eivät voi johtaa vahvistettavaan sovintoon. Sovittelijaa eivät koske varsinaiset pätevyysvaatimukset.²⁴⁰ TuomSovL 18.3 §:n 2 kohdassa täsmennetään sovittelijan käsitettä. Sen mukaan sovittelijalla tarkoitetaan tehtävään ”sovitteluun koulutettua henkilöä, joka hoitaa sovittelutehtäviä joko yksityisesti tai sovittelupalveluja tarjoavan organisaation palveluksessa”. Hallituksen esityksen mukaan edellyttämällä sovittelijalta tietynasteista perehtyneisyyttä sovitteluun pyritään varmistamaan sovittelun laatu. Ei ole kuitenkaan ratkaisevaa, missä sovittelija on koulutuksensa saanut vaan tärkeämpää on hänen soveltumisensa sovittelijaksi.²⁴¹

TuomSovL 18.2 §:ssä rajataan lain säännöksen soveltamisen ulkopuolelle menettelyt, ”joiden tarkoituksena on, että sovittelija tekee asiantuntijana päätöksiä tai ratkaisusuosituksia riippumatta siitä, ovatko sanotut päätökset tai suositukset osapuolia sitovia”. Momentti rajaa esimerkiksi välimiesmenettelyn ja kuluttajavalitusmenettelyt lain soveltamisen ulkopuolelle.²⁴²

TuomSovL 18.3 §:ssä täsmennetään pykälän käsitteitä. Momentin ensimmäisen kohdan mukaan riita-asialla tarkoitetaan ”sellaista siviili- tai kauppaoikeudellista asiaa, jossa sovinto on sallittu”. Hallinto-oikeudelliset asiat jäävät siis soveltamisalan ulkopuolelle.²⁴³ Vahvistamisen ulkopuolelle on myös rajattu jutut, joista sopiminen vaatii viranomaisten myötävaikutusta, kuten perhe- ja työoikeudelliset asiat. Lain 18.4 §:ssä rajataan tuomioistuimen ulkopuolisessa menettelyssä syntyneet lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta tai elatusta koskevat sovinnot myös lain soveltamisalan ulkopuolella.²⁴⁴

Hallituksen esityksen mukaan sovintosopimuksen asiaa, josta sovinto on sallittu, tulisi arvioida Suomen aineellisen oikeuden mukaisesti. Lisäksi hallituksen esityksessä korostetaan, että rikosasianvahingonkorvausta koskeva sovinto kuuluu lain soveltamisalaan.²⁴⁵ Momentin toisessa kohdassa säädetään, että sovittelijalla tarkoitetaan sovitteluun koulutettua henkilöä, joka hoitaa sovittelutehtäviä joko yksityisesti tai sovittelupalveluja tarjoavan organisaation palveluksessa. Lisäksi momentin kolmannen kohdan mukaan sovinnolla tarkoitetaan riidanosapuolten allekirjoittamaa ja sovittelijan allekirjoituksella vahvistamaa sovintoa. Vahvistamisen edellytyksenä ovat siis allekirjoitukset

²⁴⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1329.

²⁴¹ Ks. HE 284/2010 vp s. 26.

²⁴² Ks. *Ervasti* 2013 s. 182.

²⁴³ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1328.

²⁴⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s. 184.

²⁴⁵ Ks. HE 284/2010 vp s. 25–26.

ja kirjallinen muoto.²⁴⁶

Vahvistamismenettelyssä voidaan vahvistaa Suomessa syntynyt sovinto tai toisessa jäsenvaltiossa syntynyt sovinto, mutta EU:n ulkopuolella syntynyttä sovinto ei voida vahvistaa. Suomalainen sovinto voidaan vahvistaa riippumatta siitä, onko se rajat ylittävä vai ei. Sen sijaan ulkomailla syntyneeltä sovinnolta edellytetään, että on kyse rajat ylittävästä sovinnosta. Rajat ylittävästä sovinnosta on kyse, jos sopimusosapuolten koti- tai vakituiset asuinpaikat ovat sovinnon tekohetkellä eri EU:n jäsenvaltioissa.²⁴⁷

3.4.1 Vahvistamismenettely

TuomSovL 20 §:n mukaan tuomioistuin voi vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolella syntyneen sovinnon tai tällaisen sovinnon osan täytäntöönpanokelpoiseksi. Toimivaltainen tuomioistuin asiassa on TuomSovL 21 §:n mukaan tuomioistuin, jonka tuomiopiirissä sovinnon osapuolella on vakituinen asuinpaikka tai kotipaikka. Jos kumpikaan osapuoli ei asu Suomessa, tällaisessa tapauksessa toimivaltainen tuomioistuin on Helsingin käräjäoikeus.²⁴⁸

TuomSovL 20 §:n mukaan osapuolten tulee käynnistää vahvistamismenettely toimittamalla kirjallinen hakemus asiasta käräjäoikeuden kansliaan. He voivat jättää hakemuksen yhdessä. On myös mahdollista, että yksi tai useampi osapuolista jättää hakemuksen muiden nimenomaisella suostumuksella. Sovinnosta, jota haetaan vahvistettavaksi, on käytävä TuomSovL 19 §:n mukaan ilmi sovinnon osapuolet, sovittelija, sovinnon kohde ja sovinnon sisältö. Hallituksen esityksessä avataan tarkemmin sovinnon sisältöä. Sen mukaan osapuolista tulisi kirjata ainakin nimet ja koti- tai asuinpaikka, jotta voidaan varmistaa tuomioistuimen toimivalta. Lisäksi sovintoon tulisi kirjata tiedot sovittelijasta ja tieto siitä, jos hän edustaa jotain sovittelupalveluja tarjoavaa organisaatiota. Tiedoksi sovinnon kohteesta riittää se, että sovinnosta käy lyhyesti ilmi, mikä asia on sovinnon kohteena. Sovinnon sisältö tulee käydä niin tarkasti ilmi, että se voidaan ulosotossa laittaa täytäntöön.²⁴⁹

On mahdollista, että sovinto sisältää osia, joita ei voida ulosotossa laittaa täytäntöön, kuten anteeksipyyntöt. Hallituksen esityksen mukaan käräjäoikeuksien ei kuitenkaan täydy lähteä erittelemään, mitkä sovinnon osat voidaan laittaa täytäntöön ja mitkä eivät ole. Jo ennen kuin tuomioistuimen ulkopuoliset sovinnot voitiin vahvistaa, oli käytäntö samanlainen eikä

²⁴⁶ Ks. *Ervasti* 2013 s. 184.

²⁴⁷ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1328.

²⁴⁸ Ks. *Ervasti* 2013 s. 186.

²⁴⁹ Ks. HE 284/2010 vp s. 26–27.

se aiheuttanut ongelmia. Tärkeää on kuitenkin, että täytäntöönpanoa koskeva velvoite on kirjoitettu sovintoon selkeästi eikä tällöin tarvita erittelyä. Tosin, jos tuomioistuin haluaa eritellä sovinnosta täytäntöön pantavat elementit, tälle ei ole estettä.²⁵⁰

3.4.2 Esteet sovinnon vahvistamiselle

TuomSovL 23 §:ssä säädetään sovinnon vahvistamisen esteistä. Pykälän alku vastaa täysin sisällöltään OK 20:3:ää, jossa säädetään vahvistamisen esteistä tuomioistuinsovittelussa ja riita-asian oikeudenkäynnissä. Pykälän mukaan ”sovintoa ei saa vahvistaa täytäntöönpanokelpoiseksi, jos se on lain vastainen tai selvästi kohtuuton taikka jos se loukkaa sivullisen oikeutta”. Viitataan tältä osin edellä olevaan kohtaan 3.4, jossa on tarkemmin avattu edellä mainitut sovinnon esteet.

Lisäksi TuomSovL 23 §:ssä säädetään, että sovintoa voi vahvistaa, jos sitä ei voida laittaa ulosottokaaren mukaan täytäntöön. Tämä siis tarkoittaa sitä, että sovinnon täytyy sisältää velvoite, joka on täytäntöön pantavissa. Tietysti velvoitteen täytyy myös olla selkeästi muotoiltu, jotta täytäntöönpano onnistuu. Kuten jo aikaisemmin kävi ilmi sovinto voi sisältää myös osia, joita ei voida laittaa täytäntöön.²⁵¹ Lisäksi tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa este vahvistamiselle on se, ettei sovittelu täytä tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelun kriteerejä.²⁵²

4. Muutoksenhaku sovitteluasioissa

OK 20:5:n mukaan tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon haetaan muutosta samalla tavalla kuin tuomioon. Täytyy kuitenkin huomata, että muutoksenhaku kohdistuu aina tuomion vahvistamiseen eikä ikinä sovinnon sisältöön.²⁵³ Vahvistettu sovinto rinnastuu myös lainvoimaiseksi tulemisen osalta tuomioon.²⁵⁴ Sovinnon rinnastuminen tuomioon muutoksenhaun osalta tarkoittaa sitä, että vahvistettuihin sovintoihin sovelletaan ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja samalla tavalla kuin tuomioihin.²⁵⁵

Ennen vuoden 2006 lakiuudistusta tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon ei saanut hakea muutosta. Tuolloin vahvistetut sovinnot tulivat välittömästi vahvistamisen jälkeen lainvoimaiseksi. Sovintoa oli myöhemmin mahdollisuus moittia sillä perusteella, että se oli sopimusoikeudellisesti pätemätön tai ei vastannut asianosaisten tahtoa.²⁵⁶ Hallituksen

²⁵⁰ Ks. HE 284/2010 s. 27.

²⁵¹ Ks. HE 284/2010 vp s.27

²⁵² Ks. *Ervasti* 2013 s.187.

²⁵³ Ks. LaVM 4/2005 s.8.

²⁵⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s. 139.

²⁵⁵ Ks. *Ervasti* 2013 s. 151.

²⁵⁶ HE 114/2004 vp s. 8.

esityksessä perustellaan moitekanteen poistamista sovintojen pysyvyydellä. Asianosaisilla on nimittäin sovintoprosessin aikana hyvä mahdollisuus tarkkaan harkita vahvistettavaa sovintosopimusta. Tästä johtuen ei tarvita moitekanteen mahdollisuutta.²⁵⁷

Vahvistettuihin sovintoihin haetaan siis muutosta OK:n säännösten mukaan. Asianosaisten tulee OK 25:5.1:n mukaan ilmoittaa tyytymättömyys sovintoon viimeistään seitsemäntenä päivänä sovinnon vahvistamisesta. Itse valitus tulee tehdä 30 päivän kuluessa sovinnon vahvistamisesta.²⁵⁸

4.1 Muutoksenhakuintressi ja valitusperusteet

Sovintoon saa hakea muutosta asianosainen, joka ei ole sovintoon tyytyväinen ja joka haluaa muuttaa tilannetta itselleen sopivaksi.²⁵⁹ Ainoastaan sovinnon osapuolilla on valitusoikeus, eikä siis heihin nähden sivullisella ole koskaan valitusoikeutta.²⁶⁰

Valituksen syynä voi olla ensinnäkin se, että tuomioistuin ei ole asianosaisten pyynnöstä vahvistanut sovintoa kokonaan tai osittain. Kuten edellä todettiin, tuomioistuin ei saa jättää vahvistamatta sovintoa kertomatta siitä etukäteen asianosaisille. Vahvistamatta jättäminen ei siis voi tulla asianosaisille yllätyksenä. Valitusperusteena tässä tilanteessa on se, että tuomioistuimen olisi pitänyt vahvistaa sovinto eikä tilanteessa ole vahvistamisen esteitä. Tämän valitusperusteiden kohdalla muutoksenhakutuomioistuimen tulee punnita, millaiset ovat edellytykset ja esteet sovinnon vahvistamiselle.²⁶¹

Toiseksi muutoksenhakuun voi olla syynä se, että sovinto on vahvistettu ja asianosainen on sitä mieltä, että se olisi pitänyt jättää vahvistamatta. Tällaisessa tapauksessa valitusperusteet riippuvat tilanteesta.²⁶² Ne voivat koskea joko vahvistamisen edellytyksiä tai muita menettelyvirheitä.²⁶³

Asianosainen voi katsoa, että sovinto olisi pitänyt jättää vahvistamatta tilanteessa, jossa vahvistamiselle ei ole edellytyksiä tai sille on este. Näin on asianlaita seuraavissa tilanteissa: jos sopimus on vastoin hyvää tapaa tai lakia, sopimus on ilmeisen kohtuuton, sopimus loukkaa sivullisen oikeutta tai sopimus on epäselvä tai epätäydellinen. Lisäksi syynä voivat olla sopimuksen yleiset pätemättömyysperusteet, joita ovat oikeustoimikelpoisuuden puuttuminen ja oikeustoimilain (13.3.1929/228) mukaiset pätemättömyysperusteet, kuten

²⁵⁷ HE 114/2004 vp s. 55.

²⁵⁸ Ks. *Ervasti* 2013 s. 138–139.

²⁵⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 141.

²⁶⁰ Ks. LaVM 4/2005 s. 8.

²⁶¹ HE 114/2004 vp s. 56.

²⁶² HE 114/2004 vp s. 56.

²⁶³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 143.

pakko (OikTL 28 §) ja kunnianvastainen ja arvoton menettely (OikTL 33 §).²⁶⁴

Lisäksi on mahdollista, että sovintoa ei olisi pitänyt vahvistaa, koska tuomioistuinsovittelua tai oikeudenkäyntimenettelyä rasittaa muu menettelyvirhe, joka ei varsinaisesti liity vahvistamiseen. Oikeuskäyntimenettelyssä on voitu esimerkiksi toimia vastoin ehdottomia prosessinedellytyksiä.²⁶⁵

Hallituksen esityksessä nostetaan myös esille asianosaisen mahdollisuus peruuttaa suostumuksensa sovintoon ja vaatia tästä syystä sovinto poistettavaksi muutoksenhakuvaiheessa. Tämä olisi esityksen mukaan mahdollista tilanteessa, jossa harkinta-aika sovintoon suostumiseen on ollut lyhyt ja asianosainen muutoksenhakuvaiheessa on tullut sovinnon suhteen toisiin ajatuksiin.²⁶⁶ Ervasti kritisoi hallituksen esityksen kantaa. Hänen mukaansa kanta on ristiriidassa hallituksen esityksen muiden kannanottojen kanssa, mistä johtuen kannalle ei tulekaan antaa erityistä juridista merkitystä.²⁶⁷ Hallituksen esityksen kantaa vastaan puhuu erityisesti se, että samassa esityksessä korostetaan sovintojen pysyvyyttä ja sitä, että ennen sovinnon vahvistamista asianosaisilla on mahdollisuus harkita tarkasti sovintoa.²⁶⁸

4.2 Muutoksenhakutuomioistuimen toimintavaihtoehdot

Laissa ei säädetä tarkemmin siitä, millaiset toimintamahdollisuudet muutoksenhakutuomioistuimella on, eikä asiaa käsitellä tarkemmin myöskään lain esitöissä. Tulee siis lähteä siitä, että muutoksenhakutuomioistuimella on käytössä kaikki samat toimintavaihtoehdot kuin riita-asian tuomion muutoksenhaussaakin. Harkittaessa eri toimintamahdollisuuksia täytyy kuitenkin pitää mielessä, että sovinto on luonteeltaan toisenlainen ratkaisu kuin tuomio. Tästä syystä tuomioita koskevia säännöksiä ei voida soveltaa aivan suoraan sovintoon. Lisäksi muutoksenhaussa vahvistettuun sovintoon on kyse menettelyvirheestä, eikä sovinnon sisällössä tapahtuneesta virheestä.²⁶⁹

Ensinnäkin asia voidaan palauttaa takaisin käräjäoikeuteen käsiteltäväksi. Tällä tavalla hovioikeus voi toimia, jos käräjäoikeus ei ole tutkinut asiaa, koska jokin prosessinedellytys on sen mukaan puuttunut. Lisäksi palauttaminen on mahdollista, jos oikeudenkäynnissä on tapahtunut oikeudenkäyntivirhe.²⁷⁰ Sovinnon vahvistamisen muutoksenhaussa voi tulla kyseeseen jälkimmäinen tapaus. Jos sovinto on vahvistettu riita-asian oikeudenkäynnin

²⁶⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s. 144–146.

²⁶⁵ Ks. *Ervasti* 2013 s. 146.

²⁶⁶ HE 114/2004 vp s. 57.

²⁶⁷ Ks. *Ervasti* 2013 s. 146–147.

²⁶⁸ HE 114/2004 vp s. 55.

²⁶⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 147.

²⁷⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 1165.

aikana, palautetaan asia alioikeuteen käsittelyyn.²⁷¹

Jos sovinto on syntynyt tuomioistuinsovittelussa, ei ratkaisu ole niin yksinkertainen. Tuomioistuinsovittelussa on kyse tuomioistuimessa tapahtuvasta vapaaehtoisesta menettelystä, johon sopii huonosti ajatus, että hovioikeus määrää asian käsittelyn jatkuvan tuomioistuinsovittelussa. Myös Ervasti on pohtinut ongelmaa. Hänen mukaansa paras ratkaisu olisi se, että jos tuomioistuinsovittelussa ratkaistu asia on vireillä myös oikeudenkäynnissä, palautetaan asia takaisin käräjäoikeuden oikeudenkäyntimenettelyyn. Samanlaisen ajattelumallin mukaan tilanteessa, jossa asia on tullut vireille sovitteluhakemuksella eikä näin ole vireillä oikeudenkäynnissä, asia voitaisiin palauttaa tuomioistuinsovitteluun. Ervasti on sitä mieltä, että tämä olisi kuitenkin mahdollista vain, jos se sopii molemmille osapuolille. Hänen mukaansa tuomioistuinsovittelun luonteeseen ei sovi asian määrääminen takaisin tuomioistuinsovitteluun, sillä kysymys on vapaaehtoisuuteen pohjautuvasta menettelystä.²⁷²

Toiseksi on mahdollista, että muutoksenhakutuomioistuin purkaa vahvistetun sovinnon. Tässä tapauksessa sovinto muuttuu normaaliksi sovinnoksi, joka sitoo osapuolia samalla tavalla kuin mikä hyvänsä yksityisoikeudellinen sopimus. Jos toinen sopimusosapuoli laiminlyö tällaisen sopimuksen noudattamisen, voi toinen osapuoli nostaa asiasta kanteen tuomioistuimessa.²⁷³

Kolmanneksi on mahdollista, että valitusinstanssi päätyy siihen, että mitään menettelyvirhettä tai muuta vahvistamiseen liittyvää virhettä ei ole tapahtunut. Tällaisessa tilanteessa muutoksenhakutuomioistuin voi pitää vahvistamisen voimassa. Tilanne on mahdollinen myös toisin päin. Muutoksenhakutuomioistuin voi vahvistaa alemman tuomioistuimen vahvistamatta jättäneen sopimuksen, jos sen mukaan se olisi pitänyt vahvistaa ja molemmat osapuolet ovat myös vahvistamisen kannalla.²⁷⁴

Sovinnon muutoksenhakuun ei sovi samalla tavalla sen pätemättömäksi julistaminen kuin tuomion muutoksenhakuun. Sopimus voi nimittäin olla pätevä, vaikka se olisikin pitänyt jättää vahvistamatta. Koska sopimuksen muutoksenhaussa on kyse vahvistamiseen kohdistuvasta riidasta eikä sopimusriidasta, on päädyttävä siihen, ettei ylempi tuomioistuin voi julistaa sopimusta pätemättömäksi. Toisaalta ei myöskään liene mahdollista, että muutoksenhakutuomioistuin muuttaa sopimuksen sisältöä ja vahvistaa uudensisältöisen sopimuksen. Tämä voisi kyllä olla mahdollista, jos osapuolet tekevät

²⁷¹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 147–148.

²⁷² Ks. *Ervasti* 2013 s. 148.

²⁷³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 148.

²⁷⁴ Ks. *Ervasti* 2013 s. 148.

muutoksenhakuvaiheessa uuden sopimuksen, joka sitten vahvistetaan.²⁷⁵

5. Sovintomenettelyjen toimivuus

Kuten edellä on analysoitu, sovittelua koskeva lainsäädäntö on suhteellisen laaja. Lainsäädäntö on syntynyt vähitellen ja sen eri osia on välillä myös uudistettu. Voidaanko nähdä, että nykyinen lainsäädäntö on toimiva? Olen jaotellut toimivuuden kolmeen kriteeriin, joiden näkökulmasta selvitän, onko Suomen sovittelua koskeva lainsäädäntö toimivaa ja miltä osin sitä mahdollisesti pitäisi uudistaa. Käytän kriteereinä 1. sovintojen määrää, 2. kustannuksia ja 3. oikeusturvaa. Olen valinnut käyttämäni kriteerit sillä perusteella, että nämä kolme kriteeriä nousevat keskeisinä tavoitteina esille sovintomenettelyjä koskevista lain esitöistä. Pyrin myös sivuamaan tässä osuudessa muiden sovittelumenettelyille asetettujen tavoitteiden toteutumista. Pääasiassa kuitenkin keskityn kolmen asettamani kriteerin käsittelyyn.

Sovittelujen määrää analysoin tilastokeskuksen tilastojen perusteella. Toiseksi käsittelen sovittelun kustannuksia valtiontalouden ja osapuolten näkökulmasta. Kolmanneksi oikeusturvaosiossa pohdin sitä, voidaanko nähdä, että sovittelussa täytetään ihmisten oikeusturvaodotukset samalla tavalla kuin oikeudenkäynnissä.

5.1 Sovintojen lukumäärät

Sovintojen määrä on lukumäärällisesti lisääntynyt vuodesta 2004 vuoteen 2013.²⁷⁶ Sovintojen määrä ei ole kuitenkaan prosentuaalisesti kasvanut, kun verrataan vahvistettujen sovintojen ja sillensä jääneiden sovintojen määrää loppuun käsitellyiden siviiliasioiden määrään. Kehityksen näkee liitteen 1 ensimmäisestä taulukosta. Vahvistetuissa sovinnossa ja sillensä jääneissä sovinnossa on vuodesta 2006 alkaen mukana myös tuomioistuinsovittelut.

Sovintojen määrän tarkastelussa tulee ottaa huomioon summaaristen asioiden määrän lisääntyminen käräjäoikeuksissa 2000-luvulla. Tutkielman liitteen 1 toisessa taulukossa tarkastelen yleisimmän summaarisen asian eli muun velkasuhteeseen perustuvan saatavan määrällistä kasvua vuodesta 2004 vuoteen 2013. Muiden velkasuhteeseen perustuvien saatavien määrä on kasvanut hyvin paljon tarkasteltavana ajankohtana. Tämän voidaan katsoa vääristävän kaikkien sovintojen määrää suhteessa kaikkiin siviiliasioihin, koska summaarisia asioita ei käytännössä koskaan sovitella. Liitteen 1 kolmannesta taulukosta kaikkien siviilioikeusasioiden määrästä on vähennetty muiden velkasuhteeseen perustuvien

²⁷⁵ Ks. *Ervasti* 2013 s. 148.

²⁷⁶ Tilastokeskus on lopettanut siviiliasioiden tilastoinnin. Viimeinen siviiliasioita koskeva tilasto on vuodelta 2013. http://www.tilastokeskus.fi/til/koikrs/koikrs_2015-01-27_uut_001_fi.html (30.11.2015)

saatavien määrä. Taulukosta käy ilmi, että kun verrataan näiden asioiden määrässä syntyneiden sovintojen määrää suhteessa ratkaistuihin asioihin, kehitys on suhteellisen tasainen. Prosenttiosuus on koko ajan noin 3 % luokkaa.

Oikeusministeriö työryhmän mietinnössä 2003:2 tarkastellaan kaikkien riita-asioiden sovintojen kehitystä vuodesta 1997 vuoteen 2001. Parhaimmillaan sovintojen osuus oli vuonna 1997, jolloin se oli 4,3 % kaikista riita-asioista ja pienimmillään se oli vuonna 2001, jolloin se oli 3,6 %. Muina vuosina sovintojen osuus kaikista riita-asioista vaihteli 3,7 %:sta 3,8 %:iin.²⁷⁷ Liitteen 1 viidennestä taulukosta näkee sovintojen määrän suhteessa kaikkiin ratkaistuihin riita-asioihin. Korkeimmillaan osuus oli vuonna 2005, kun se oli 3,1 % ja matalimmillaan vuonna 2013, kun se oli 1,4 %. Edellä todettu summaaristen asioiden kasvu vääristää myös tätä tilastoa. Kaiken kaikkiaan sovintojen määrä riita-asioissa on kuitenkin jonkin verran vähentynyt 1990-luvun lopulta.

Liitteessä 2 on diagrammi tuomioistuinsovittelujen määrän kehityksestä vuodesta 2006 vuoteen 2014, mistä näkyy selvästi tuomioistuinsovittelussa käsiteltyjen juttujen määrän kasvu. Erityisesti niiden määrä on lisääntynyt vuodesta 2011 lähtien. Vuonna 2014 niiden määrä lisääntyi huomattavasti verrattuna vuoteen 2013. Vuonna 2014 tuomioistuinsovittelussa käsiteltiin yhteensä 1.219 juttua, kun vielä vuonna 2013 vastaava määrä oli 629. Tuomionsovittelussa käsiteltävien juttujen määrä lisääntyi siis 94 prosentilla. Sovintojen määrän suureen kasvuun vuosien 2013 ja 2014 välillä on varmasti vaikuttanut Follo-sovittelun laajentaminen koko Suomeen vuonna 2014.

Syynä tuomioistuinsovitteluiden määrän kasvuun voidaan nähdä uudistuksen aloituksesta kulunut aika. Usein kestää jonkin aikaa ennen kuin ihmiset tulevat tietoisiksi uudistuksesta ja uudistus saa vakiintuneen aseman. Perheoikeudellisten asioiden osuus tuomioistuinsovittelusta on myös lisääntynyt. Tähän luultavasti vaikuttaa Follo-hankeen kokeilu, joka aloitettiin vuonna 2011 neljässä käräjäoikeudessa ja vuonna 2012 se laajennettiin seitsemään muuhun käräjäoikeuteen ja sen valtakunnallistaminen vuonna 2014.

Perheoikeudellisten sovintojen määrän lisääntymistä havainnollistaa liitteen 1 neljäs taulukko. Vuonna 2004 sovintojen määrä kaikista perheoikeudellisista asioista oli 19 %, kun taas vuonna 2013 se oli 25 %. Erityisesti määrä kasvoi vuodesta 2011 vuoteen 2012. Vuonna 2011 prosenttiosuus oli 22 %, kun vuonna 2012 se oli 28 %. Syynä tähänkin voidaan pitää Follo-kokeilun laajentamista. Kasvuun voi vaikuttaa myös vuonna 2011 aloitetut tuomioistuinsovittelut, joista osa on johtanut sovintoon vasta seuraavan vuoden

²⁷⁷ Ks. OM työryhmänmietintö 2003:2 s. 7.

puolella.

Yhteenvedona voidaan todeta, että määrällisesti sovintomäärät ovat lisääntyneet. Prosentuaalisesti siviiliasioissa syntyneiden sovintojen määrä suhteessa ratkaistuihin juttuihin ei ole kuitenkaan kasvanut vaan pysynyt suhteellisen tasaisena vuodesta 2004 vuoteen 2013. Riita-asioissa suhteellinen osuus on laskenut jonkin verran verrattuna 1990-luvun loppuun. Huomattava prosentuaalinen lisäys on kuitenkin tapahtunut perheasioissa, jotka ovat tärkeä jutturyhmä myös tuomioistuinsovittelussa käsitellyistä jutuista. Voidaankin sanoa, että alioikeusuudistuksen ja tuomioistuinsovittelun käyttöönoton tavoite saada sovintojen määrä lisääntymään on siis toteutunut erityisesti perheoikeudellisissa asioissa.

Oikeusministeriön työryhmän mietinnössä todetaan sovintojen määrän kasvaneen 1980-luvulta 2000-luvun alkuun laajoissa riita-asioissa. Vuonna 1987 sovintoja syntyi 25 %:ssa laajoissa riita-asioissa, kun vuonna 2001 vastaava luku oli 31 %. En kuitenkaan valitettavasti löytänyt vastaava lukua vuodelta 2013. Voidaan kuitenkin todeta, että alioikeusuudistuksen tavoite sovintojen määrän kasvusta on toteutunut 1980-luvun lopulta 2000-luvun alkuun.²⁷⁸

Tuomioistuinsovitteluiden määrät vaihtelevat huomattavasti eri käräjäoikeuksien välillä. Liitteen 3 taulukko havainnollistaa tuomioistuinsovittelujen määrää Suomen kaikissa käräjäoikeuksissa vuonna 2014. Syynä määrien vaihteluun on se, että toiset käräjäoikeudet ovat omaksuneet aktiivisemmin tuomioistuinsovittelun käyttöönoton kuin toiset. Toisissa käräjäoikeuksissa on asiasta tiedotettu paremmin ja tarjottu enemmän koulutusta tuomareille.²⁷⁹ Esimerkiksi Espoon ja Oulun käräjäoikeus ovat olleet aktiivisia tuomioistuinsovittelun käyttöönotossa. Näissä käräjäoikeuksissa noin 1/5 laajoista riita-asioista menee tuomioistuinsovitteluun.²⁸⁰ ”Kohti sovinnollisempaa riidanratkaisua” oli projekti, jolla Oulun käräjäoikeudessa on pyritty edistämään tuomioistuinsovittelun käyttöä. Projektiin liittyi mm. mainoskampanja, jolla pyrittiin tiedottamaan ”elämän palaset paikalleen” -esitteen avulla käräjäoikeuden asiakkaille tuomioistuinsovittelusta. Oulun käräjäoikeus on pyrkinyt lisäämään sovittelun käyttöä myös henkilökunnalleen tarjoamalla lisäkoulutuksella ja nettisivujen uudistamisella.²⁸¹ Myös muissa tuomioistuimissa, kuten Vantaan käräjäoikeudessa ja Helsingin hovioikeudessa pyritään lisäämään sovintoja kehittämällä asianosaisia vielä harkitsemaan sovinnollista ratkaisua asian vireille tulon yhteydessä. Uskon tämän edistävän sovintojen syntymistä.

Suomessa ei ole vielä tilastoitu, minkälaisia tuomioistuimen ulkopuolisia sovintoja

²⁷⁸ Ks. OM työryhmänmietintö 2003:2 s. 7.

²⁷⁹ Ks. *Ervasti* 2011 s. 55–56.

²⁸⁰ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 403.

²⁸¹ Ks. Oulun vuosikertomus 2010 s. 2, 12.

tuomioistuimissa on vahvistettu. Kaijus Ervastian mukaan on vahvistettu joitain tuomioistuimen ulkopuolisia sovintoja, jotka ovat koskeneet rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta. Käräjätuomari Päivi Saukonoja kirjoittaa vuonna 2013, että hän ei ole tietoinen, että Helsingin käräjäoikeutta olisi pyydetty vahvistamaan tuomioistuimen ulkopuolella syntyneitä sovintoja.²⁸² Tuomioistuimen ulkopuolella syntyneiden sovintojen vahvistaminen ei siis ainakaan vielä ole yleistä. Luultavasti ulkopuolisten sovintojen vahvistaminen lisääntyy ajan myötä, kun ihmiset tulevat tietoisemmiksi uudesta mahdollisuudesta.

5.2 Kustannukset

Tuomioistuinsovittelun käyttöönoton yhteydessä oli tarkoituksena luoda oikeudenkäyntiä kustannustehokkaampi menettely. Tuomioistuinsovittelun tavoitteeksi asetettiin tuomioistuimen ja osapuolten kustannusten vähentäminen.²⁸³ Sen sijaan alioikeusuudistuksen yhteydessä sovinnon edistämisen taloudellisia vaikutuksia ei pohdittu. Myöhemmin uudistuksen arvioinnin yhteydessä kuitenkin eräänä positiivisena seikkana todetaan sovintomenettelyn vaikutus asianosaisten ja tuomioistuimen kustannusten säästöön.²⁸⁴ Follo-sovittelua koskevan kokeiluhankkeen väli- ja loppuraportissa analysoidaan ja tarkastellaan yksityiskohtaisesti kulukysymystä.

Seuraavaksi tarkastelen sovintomenettelyjen kustannuksia sekä osapuolten että valtion näkökulmasta. Osittain sovintomenettelyjen erityispiirteet vaikuttavat samalla tavalla valtiolle ja osapuolille syntyviin kustannuksiin. Osittain vaikutukset ovat kuitenkin erilaiset.

Tuomioistuimessa voidaan vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa syntyneet sovinnot, jotka ovat syntyneet lain kriteerit täyttävässä menettelyssä. Tuomioistuimen ulkopuolisten sovittelumenettelyjen kustannukset riippuvat aina sovitteluorganisaatiosta, mistä syystä olen rajannut tuomioistuimen ulkopuolella syntyneiden sovintojen kustannusten analysoinnin graduni ulkopuolelle. Lähtökohtaisesti riidanratkaisun lisääminen tuomioistuimen ulkopuolella tietenkin vähentää tuomioistuimen kustannuksia, kun jutut ratkaistaan muualla kuin tuomioistuimessa. Osapuolille riidanratkaisu tuomioistuimen ulkopuolella taas voi tulla kalliimmaksi kuin asian käsittely tuomioistuimessa, kun he joutuvat vastaamaan esimerkiksi sovittelijan palkkiosta.²⁸⁵

²⁸² http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/toiminta/kansainvalisetjaeu-asiat/venaja/6Fy5xk4Rb/Saukonoja_Kaytannon_kokemukset_tuomioistuinsovittelusta_Suomessa.pdf (31.10.2015)

²⁸³ Ks. HE 114/2004 vp s. 18.

²⁸⁴ Ks. *Ervasti* 1998 s. 76.

²⁸⁵ Ks. *Ervasti* 2013 s. 191.

Tarkoitukseni ei ole analysoida Follo-sovittelun kustannuksia syvällisesti. Käytän Follo-sovittelun kustannuksia kuitenkin apuna tuomioistuinsovittelun kustannusten arvioinnissa.

5.2.1 Osapuolten/asianosainten kustannukset

5.2.1.1 Kustannusten jakautuminen

Kulujen jakautuminen sovittelumenettelyissä poikkeaa riita-asian oikeudenkäynnin kustannusten jakautumisesta. OK 21:1:n mukaan riita-asian oikeudenkäynnissä pääsääntöisesti hävinnyt osapuoli joutuu maksamaan vastapuolen tarpeellisista toimenpiteistä syntyneet kohtuulliset oikeudenkäyntikulut. Hävinnyt osapuoli joutuu siis vastaamaan sekä omista että vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Poikkeuksena ovat indispositiiviset riita-asiat, joissa OK 21:2:n mukaan lähtökohtaisesti asianosaiset vastaavat omista kuluistaan, ellei ole erityistä syytä velvoittaa toista asianosaista kokonaan tai osittain korvaamaan vastapuolen kuluja.²⁸⁶

Toisen poikkeuksen muodostavat suhteellisen indispositiiviset asiat, joita ovat lapsen huolto ja tapaamisoikeudelliset asiat. Suhteellisesti indispositiivisissa jutuissa osapuolet vastaavat lähtökohtaisesti OK 21:2:n mukaan molemmat omista kuluistaan. Lapsen elatusta koskevissa asioissa oikeudenkäyntikuluja koskeva oikeuskäytäntö on sen sijaan vaihdellut. Korkein oikeus on ratkaisuisaan KKO 2003:104 ja KKO 2003:105 ottanut kantaa elatusavun oikeudenkäyntikulujen jakautumiseen. Korkeimman oikeimman oikeuden mukaan elatusta koskeviin asioihin ei ainakaan kokonaisuudessaan voida soveltaa OK 21:2:ää, koska lasta ei voida velvoittaa maksamaan toisen osapuolen oikeudenkäyntikuluja. Tästä syystä korkein oikeus päätyi edellä mainituissa ratkaisuisaan siihen, että lapsen elatusta koskevissa asioissa oikeudenkäyntikuluihin sovelletaan lapsen osalta OK 21:2:ä ja elatusvelvollisen osalta OK 21:1:ä. Ratkaisut olivat kuitenkin äänestysratkaisuja. Täytyy myös ottaa huomioon, että usein lapsen huolta ja tapaamisoikeutta koskeva asia käsitellään elatusapuasian yhteydessä. Tuolloin oikeudenkäyntikulut jakautuvat pääsääntöisesti OK 21:1:n mukaan, elleivät oikeudenkäyntikulut ole aiheutuneet suurimmaksi osaksi elatusapuasiasta.²⁸⁷

TuomSovL 27 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa molemmat sovittelun osapuolet vastaavat itse omista kustannuksistaan.²⁸⁸ Pykälän 2 momentin mukaan, jos tuomioistuinsovittelu tai tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelu kariutuu, ei osapuoli voi vaatia asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä vastapuolta korvaamaan hänelle

²⁸⁶ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 781, 788.

²⁸⁷ Ks. *Aaltonen* 2009 s. 302–309.

²⁸⁸ Ks. *Jokela* 2006 s. 592

tuomioistuinsovittelusta tai tuomioistuimen ulkopuolisesta sovittelusta aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja. Mahdollista on kuitenkin, että osapuolet tekevät erillisen sopimuksen kustannusten jakautumisesta.²⁸⁹

Jos sovinto syntyy riita-asian oikeudenkäynnin aikana, laista ei löydy tällaiseen tilanteeseen erityistä säännöstä oikeudenkäyntikulujen jakautumisesta osapuolten välillä. Usein sovintotapauksissa asianosaiset sopivat kulujen jakautumisesta. Mahdollista on, että osapuolet saavuttavat sovinnon, mutta he eivät halua tuomioistuimen vahvistavan sitä, jolloin sovinto kustannuksistakin jää vahvistamatta. Jos tuomioistuin vahvistaa asianosaisten sovinnon, jossa on sovittu myös kuluista, kulukysymys on lopullisesti ratkaistu. Joskus vahvistettavassa sovinnossa ei ole sovittu mitään kuluista ja tällöin kulukysymystä ei ratkaista lainkaan varsinkin, jos asianosaiset eivät esitä kuluvaatimuksia ollenkaan. Tuolloin lähtökohdana on, että asianosaiset vastaavat molemmat omista kuluistaan.²⁹⁰

Joskus asianosaiset pääsevät riita-asian oikeudenkäynnissä sovintoon itse asiasta, mutta haluavat jättää kulut tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tämä on nähty ongelmallisena, koska tuomioistuimen on vaikea ratkaista kulukysymys OK 21 luvun perusteella, sillä juttu on päättynyt sovintoon eikä voittajaa tai häviäjää näin ollen ole. Korkein oikeus on kuitenkin ratkaisuisaan KKO 1996:131, KKO 1997:77 ja KKO 2001:68 katsonut, että sovinto ei este saada oikeudenkäyntikuluja tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tällaisessa tilanteessa tulee ratkaisun pohjaksi asettaa ajateltu ratkaisu jutun pääasiassa. Jollei asiaa voida lähestyä tätä kautta, tulee lähtökohdaksi asettaa korvaavana tai täydentävänä näkökohtana sovinnon ja vaatimusten vertaileminen. Tilanteessa, jossa sovinto ei vastaa todennäköistä tuomioista asiassa, tulee kulukysymys ratkaista soveltuvin osin OK 21 mukaisen kohtuusharkinnan avulla.²⁹¹ On mahdollista, että osapuolet saavat tuomioistuinsovittelussa asian sovittua, mutta kulukysymys jää riitaisaksi. Tällöin riitaa oikeudenkäyntikuluista voidaan jatkaa riita-asian oikeudenkäynnissä.²⁹²

5.2.1.2 Mistä kustannukset koostuvat?

Tuomioistuinsovittelussa osapuolille syntyvät kustannukset voidaan jakaa viranomaiskustannuksiin, ansionmenetykseen, matkakuluihin ja kustannuksiin, jotka syntyvät asiamiehen tai avustajan käyttämisestä sovittelussa. Lisäksi kuluja voi aiheutua mahdollisesta esitetystä selvityksestä ja todistelusta.²⁹³ Riita-asian oikeudenkäynnissä, jossa

²⁸⁹ Ks. HE 284/2010 vp s. 30.

²⁹⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 792.

²⁹¹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 792–793.

²⁹² Ks. *Ervasti* 2013 s. 194.

²⁹³ Ks. *Jokela* 2006 s. 592

saavutetaan sovinto, syntyy kuluja myös edellä mainituista seikoista.²⁹⁴ Tuomioistuinsovittelussa osapuolet eivät ole vastuussa sovittelijan palkkiosta, koska sovittelijana toimii tuomari virkapalkalla.²⁹⁵ Samalla tavalla riita-asiassa sovintoa edistää tuomari virkapalkalla.²⁹⁶ Jos tuomioistuinsovittelussa käytetään sovittelijan avustajaa, vastaavat osapuolet hänen palkkiostaan yhteisvastuullisesti.²⁹⁷

Viranomaiskustannuksina sovittelua pyytäneen osapuolen maksettavaksi tulee käsittelymaksu. Jos osapuolet pyytävät sovittelua yhdessä, vastaavat he yhdessä käsittelymaksusta.²⁹⁸ Käsittelymaksuista säädetään valtioneuvoston asetuksessa tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävästä maksuista (1057/2013, MaksuA). Lähiaikoina oikeusministeriön on tarkoituksena antaa asiasta uusi asetus, jolla korotetaan hakemusmaksuja.²⁹⁹ MaksuA 3.3 §:n toisen kohdan mukaan tuomioistuinsovittelusta peritään 53 euron maksu, jos sovittelua ei aloiteta ja 122 euron maksu, jos sovittelu aloitetaan. Tilanteessa, jossa tuomioistuinsovittelu aloitetaan jo oikeudenkäyntinä vireillä olevassa asiassa, ei käsittelymaksua peritä. Tällöin sovittelun loputtua peritään lopullisen ratkaisuvaiheen mukainen maksu, joka on vähintään 122 euroa. Asiassa, joka päättyy vahvistettuun sovintoon, peritään maksuna aina 122 euroa riippumatta lopullisesta ratkaisun vaiheesta.³⁰⁰

Jos sovinto syntyy riita-asian oikeudenkäynnissä, säädetään asian käsittelymaksuista tuomioistuinmaksulaissa (1455/2015 TuomMaksuL), joka tuli voimaan 1.1.2016. Ennen uuden lain voimaan tuloa käsittelymaksun suuruus riippui siitä, missä vaiheessa riita-asian käsittelyä sovinto syntyy. Nykyisin TuomMaksuL 3 §:n mukaan oikeudenkäyntimaksu käräjäoikeudessa käsiteltävässä riita-asiassa on 500 euroa. Lähtökohtaisesti TuomMaksuL 6 §:n mukaan maksuvelvollinen on asiassa asian vireillepanija.

Kustannuksia myös syntyy avustajan ja asiamiehen käytöstä. OK 15:1.1:n mukaan asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti, saa käyttää oikeudenkäyntiasiamiestä oikeudenkäynnissä. Henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapuvalla asianosaisella saa olla oikeudenkäyntiavustaja OK 15:1.3:n mukaan. Edellä mainitut pykälät koskevat sekä tuomioistuinsovittelua että riita-asian oikeudenkäyntiä.³⁰¹

²⁹⁴ Ks. *Frände ym* s. 780.

²⁹⁵ Ks. *Ervasti* 2011 s. 31.

²⁹⁶ Ks. *Ervasti* 2004a s. 241.

²⁹⁷ Ks. *Jokela* 2006 s. 592

²⁹⁸ Ks. *Jokela* 2006 s. 592

²⁹⁹ <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/12/tuomioistuinmaksujakorotetaanlahemmaksiasioidenkasittelynkustannuksia.html> (22.2.2016 klo 21.35)

³⁰⁰ Ks. *Ervasti* 2013 s. 193.

³⁰¹ HE 114/2004 s. 40.

Riita-asian oikeudenkäynnissä³⁰² ja tuomionsovittelussa suurin osa kustannuksista syntyy avustajan tai asiamiehen käyttämisestä.³⁰³

Riita-asian oikeudenkäynnissä sovinnon syntymisen kannalta Kaijus Ervasti empiirisen tutkimuksen mukaan asianajajien ja tuomareiden mielestä olisi hyvä, että asianosaisilla olisi avustajat.³⁰⁴ Myös riitaprosessiuudistuksen seurantaraportista käy ilmi, että suurimpana sovintoa edistävänä seikkana tuomarit ja yleiset oikeudenkäyntiavustajat pitivät avustajan käyttämistä oikeudenkäynnissä. Kun keskustellaan sovittelusta vaihtoehtoisena toimintatapana perinteiselle riidanratkaisulle, painotetaan usein osapuolten kohtaamista ja juristien läsnäoloa sovittelussa pidetään usein sovittelua hidastavana tekijänä. Ervastin mukaan täytyy kuitenkin muistaa, että riita-asian oikeudenkäynnissä on kyse jo tuomioistuimeen edenneistä riidoista ja tilanne voi olla erilainen riidoissa, joita ei käsitellä oikeudenkäynnissä.³⁰⁵ Alioikeusuudistuksen käyttöönoton jälkeen on juristeja koulutettu sovinnon edistämiseen. Tämä on varmasti tehnyt lakimiehistä sovitteluhenkisiä avustajia, jotka pyrkivät kannustamaan päämiehiään sovintoon.

Hallituksen esityksessä korostetaan avustajan merkitystä tuomioistuinsovittelussa. Sen mukaan avustaja pystyy arvioimaan asiaa objektiivisemmin kuin riidan osapuoli, mikä voi edistää sovinnon syntymistä.³⁰⁶ Toisaalta on hieman ristiriitaista, että samassa hallituksen esityksessä myös todetaan, että sovittelun kustannuksia vähentää se, että osapuolet voivat usein hoitaa asiaansa itse.³⁰⁷ Monet tuomaritkin ovat sitä mitä mieltä, että osapuolten avustajat edistävät sovinnon syntymistä. Ongelmallisina on koettu tilanteet, jossa vain toisella osapuolella on avustaja.³⁰⁸ Näyttäisikin siltä, että käytännössä avustajat edistävät sovittelua ja avustajan käyttämisestä syntyvät kulut ovat tarpeen sovinnon syntymisen kannalta.

Ervastin empiirisestä tutkimuksesta käy ilmi, että useat tuomarit ja asianajajat pitivät asianosaisten henkilökohtaista läsnäoloa tärkeänä sovinnon syntymisen kannalta, jos asianosaiset ovat yksityishenkilöitä. Sen sijaan asianosaisten paikallaoloa ei pidetty samalla tavoin tärkeänä, jos asianosaiset ovat yhteisöjä. Pelkkä asiamiesten kautta sovittelu ei ole yhtä tehokasta yksityishenkilöiden riidoissa, koska tällaiset erimielisyydet liittyvät yleensä asianosaisten henkilökohtaisiin ihmissuhteisiin. Tästä johtuen olisi tärkeää, että sovittelussa

³⁰² Ks. *Ervasti* 2005 s. 67

³⁰³ Ks. *Ervasti* 2013 s.191.

³⁰⁴ Ks. *Ervasti* 2004a s. 390.

³⁰⁵ Ks. *Ervasti* 1998 s. 68.

³⁰⁶ HE 114/2004 s. 40.

³⁰⁷ HE 114/2004 s. 25.

³⁰⁸ Ks. *Ervasti* 2013 s. 87.

riidan osapuolet kohtaisivat toisensa kasvokkain. Asiamiesten käyttö sopii yhteisöjen välisiin sovitteluihin, koska tällöin riidat ovat erityyppisiä kuin yksityishenkilöiden väliset erimielisyydet ja tärkeintä on, että riita haittaa mahdollisimman vähän liiketoimintaa.³⁰⁹

Tuomioistuinsovittelua koskevassa hallituksen esityksessä korostetaan osapuolten sitoutumista sovintoon. Tämän tavoitteen saavuttaminen onnistuu helpommin, jos osapuolet ovat läsnä sovittelussa. Jos osapuolten välit ovat hyvin riitaiset, voi asiamiehen käyttö kuitenkin edistää sovittelua.³¹⁰ Asiamiehen käytön voidaan nähdä olevan samanlaista tuomioistuinsovittelussa ja riita-asian oikeudenkäynnissä, jossa edistetään sovintoa. Ervastian empiirisen tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että asiamiehen käyttö tuomioistuinsovittelussa voi olla yleensä hyödyllisempää, jos osapuoli on yhteisö kuin tapauksessa, jossa osapuoli on yksityishenkilö. Tästä johtuen asiamieskustannukset ovat usein perustellumpia riidoissa, jossa osapuolina ovat yhteisöt.

5.2.1.3 Menettelyt

Tuomioistuinsovittelua koskevassa hallituksen esityksessä korostetaan useaan otteeseen sovittelun olevan kustannustehokas menettely ratkaista riitoja. Sovittelusta ei synny yhtä paljon kustannuksia kuin oikeudenkäynnistä, koska menettely on nopeampi ja yksinkertaisempi, kun esimerkiksi todistelua ei tarvitse ottaa vastaan. Osapuolet myös sitoutuvat sovintoihin paremmin kuin tuomioihin, koska he saavat itse vaikuttaa sovinnon sisältöön. Tämä myös vähentää kustannuksia ylemmissä tuomioistuimissa.³¹¹ Osapuolilla on lisäksi paremmin mahdollisuus vaikuttaa kustannusten syntymiseen, kun menettely on vapaamuotoisempi kuin oikeudenkäynti ja sovittelu pyritään muotoilemaan osapuolille sopivaksi.³¹²

Riita-asian oikeudenkäynnin aikana syntyvässä sovittelussa menettelyn kustannustehokkuus riippuu hyvin paljon siitä, missä vaiheessa sovinto syntyy. Myös tällaisessa tilanteessa osapuolet ovat yleensä tyytyväisiä sovintoon eikä asian käsittely jatku enää ylemmissä tuomioistuimissa, mikä säästää kustannuksia.

5.2.1.4 Oikeusturvavakuutus ja oikeusapu

Osapuolten maksettavaksi tuleviin kustannuksiin vaikuttavat mahdollinen oikeusapu ja oikeusturvavakuutus. Oikeusapulain (257/2002, OAL) 3b §:n mukaan oikeusapua ei voida myöntää henkilölle, jolla on oikeusturvavakuutus. Tällöin oikeusapu voi tulla kyseeseen

³⁰⁹ Ks. *Ervasti* 2004a s. 390.

³¹⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 40.

³¹¹ Ks. HE 114/2004 vp s. 18.

³¹² Ks. HE 114/2004 vp s. 25.

ainoastaan oikeusturvavakuutuksen ylärajan ylittävältä osin tai vakuutuksen omavastuun osalta, jos hakija olisi oikeutettu saamaan oikeusapua ilman omavastuuta.³¹³

Oikeusapua annetaan valtion varoista ihmisille, jotka tarvitset apua oikeudellisissa asioissa, mutta eivät pysty itse taloudellisen tilanteensa vuoksi sitä kustantamaan. Tuomioistuinsovittelu kuuluu oikeusapulain mukaisiin oikeudellisiin asioihin, jossa voidaan antaa oikeusapua. Hallituksen esityksen mukaan sovitteluasiat ovat OAL 8 §:n mukaisia tuomioistuinasioita, joissa oikeusavustajaksi voidaan julkisen oikeusavustajan lisäksi nimetä yksityinen avustaja.³¹⁴ Oikeusapu on siinä suhteessa rajoitettu, että oikeusapua ei voi saada sovittelijan avustajan palkkion ja kulujen maksamiseen.³¹⁵

Koska tuomioistuinsovitteluasioissa osapuolet vastaavat omista kustannuksistaan, valtion varoista oikeusapulain perusteella maksettuja kustannuksia ei voida periä oikeusapua saaneen vastapuolelta.³¹⁶ Tilanne poikkeaa riita-asian oikeudenkäynnistä, jossa hävinnyt osapuoli joutuu korvaamaan valtiolle ne kustannukset, joista valtio on vastannut voittaneen osapuolen puolesta.³¹⁷ Sovitteluasioissa valtion varoista oikeusapulain nojalla maksetut korvaukset jäävät näin ollen aina valtion vahingoksi riippumatta siitä, miten sovittelu päättyy.³¹⁸

Riita-asian käsittelyä varten voidaan asianosaiselle myöntää oikeusapua, jos hän ei pysty vaikeuksitta kustantamaan oikeudenkäyntikulujaan. Kun riita-asian oikeudenkäynti aloitetaan, ei voida tietää sen mahdollisesta päättymisestä sovintoon. Sovinnolla on kuitenkin vaikutuksia kulujen jakautumisen kannalta. Kuten edellä on todettu, laissa ei säädetä, miten oikeudenkäyntikulut jakautuvat asianosaisten kesken riita-asian oikeudenkäynnin päättyessä sovintoon.³¹⁹ Jos päädytään lopputulokseen, että molemmat vastaavat omista kuluistaan, on tilanne sama kuin tuomioistuinsovittelussa. Tuolloin valtion vahingoksi jää aina oikeusapua saavan osapuolen oikeudenkäyntikulut. Sen sijaan, jos toinen osapuoli veloitetaan kokonaan tai osittain korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, kattaa oikeusapu ainoastaan oikeusapusaavan omat oikeudenkäyntikulut.³²⁰ Tuolloin hävinnyt osapuoli joutuu siis itse maksamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut riippumatta siitä, onko hän oikeusavunsaaja vai ei.

³¹³ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 816.

³¹⁴ Ks. HE 114/2004 vp s. 43.

³¹⁵ Ks. *Jokela* 2006 s. 596

³¹⁶ Ks. *Jokela* 2006 s. 596

³¹⁷ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 781.

³¹⁸ Ks. *Jokela* 2006 s. 596

³¹⁹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 780, 792.

³²⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 829.

Useilla kotitalouksilla on oikeusturvavakuutus, joka kattaa oikeudenkäynti- ja asianajokulut. Oikeusturvavakuutus ei kuitenkaan korvaa häviötilanteessa vastapuolen oikeudenkäyntikulua. Oikeusturvavakuutuksissa on lisäksi yleensä omavastuuosuus ja enimmäiskorvausmäärä. Oikeusturvavakuutuksissa on tehty rajauksia asiaryhmiin, joita koskevat jutut vakuutuksella korvataan. Useiden oikeusturvavakuutusten ulkopuolelle on jätetty monet perheoikeudelliset asiat, ansiotoimintaan liittyvät jutut sekä jutut, jotka liittyvät panttauksiin ja takauksiin.³²¹ Useat etenkin tuomioistuinsovittelussa soviteltavat riita-asiat ovat juuri edellä mainittuja ja näin ollen rajausta lisää monissa tapauksissa kustannuksia, jotka osapuolet joutuvat sovittelusta itse maksamaan. Liitteen 1 taulukko 4 havainnollistaa, että perheoikeudellisten sovintojen osuus kaikista riita-asioista on vaihdellut vuosina 2004–2013 19,07 %:sta 27,51 %:iin. Liitteen 2 diagrammista taas näkyy, että perheoikeudellisten asioiden sovittelu tuomioistuinsovittelussa on lisääntynyt erityisesti vuodesta 2001 vuoteen 2014.

Oikeusturvavakuutukset yleensä korvaavat myös vakuutusehtojen edellytysten mukaan tuomioistuinsovittelusta aiheutuneet kohtuulliset ja välttämättömät oikeudenkäynti- ja asianajokulut. Lisäksi korvataan vakuutetun osuus sovittelijan apuna toimivan avustajan palkkioista ja kuluista.³²² Aikaisemmin oikeusturvavakuutukset eivät korvanneet sovittelijan avustajan palkkiota ja kuluja, vaan osapuolten täytyi aina maksaa ne itse.³²³ Jos riita-asia päättyy sovintoon tai siihen, että se jää sovittuna sillensä, vakuutuksenhaltijalla on oikeus saada oikeusturvavakuutuksesta korvaus omista kustannuksistaan³²⁴, joilla tarkoitetaan kohtuullisia ja välttämättömiä asianajo- ja oikeudenkäyntikulua.³²⁵ Tuolloin korvataan kustannukset huomioon ottaen se, mitä vastaavanlaisissa jutuissa yleensä tuomitut ja maksetut kulut.³²⁶

Osapuolten kuluriski on tuomioistuinsovittelussa pienempi kuin riita-asian oikeudenkäynnissä, koska tuomioistuinsovittelussa molemmat osapuolet vastaavat omista kuluistaan. Jos riidan osapuoli saa oikeusapua tuomioistuinsovittelussa tai hänellä on oikeusturvavakuutus, henkilön kuluriski on pienempi tuomioistuinsovittelussa kuin oikeudenkäynnissä, koska tuolloin henkilö ei joudu korvaamaan itse vastapuolen kuluja sovintotilanteessa. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että vuodesta 2011 lähtien suurin osa

³²¹ Ks. *Frände ym.* 2012 s. 832.

³²² Ks. vakuutusyhtiö Pohjolan mittaturvan vakuutusehdot henkilövakuutukset, vahinkovakuutukset, matkavakuutukset kohta 7.3, vakuutusyhtiö IF:n yksityishenkilön oikeusturvavakuutusehtojen kohta 5.1.4.1.

³²³ Ks. *Jokela* 2006 s. 596.

³²⁴ Ks. HE 114/2004 vp s. 24.

³²⁵ Ks. vakuutusyhtiö Pohjolan mittaturvan vakuutusehdot henkilövakuutukset, vahinkovakuutukset, matkavakuutukset kohta 7.3, vakuutusyhtiö IF:n yksityishenkilön oikeusturvavakuutusehtojen kohta 5.1.4.1.

³²⁶ Ks. vakuutusyhtiö Pohjolan mittaturvan vakuutusehdot henkilövakuutukset, vahinkovakuutukset, matkavakuutukset kohta 7.4 ja vakuutusyhtiö IF:n yksityishenkilön oikeusturvavakuutusehtojen kohta 5.2.

tuomioistuinsovittelussa käsiteltävistä asioista on ollut perheoikeudellisia asioita, joissa suurimmassa osassa riita-asian oikeudenkäynneistä molemmat vastaisivat omista kuluista, eikä tuomioistuinsovittelu siis tuo muutosta oikeudenkäyntikulujen jakautumiseen. Sen sijaan riita-asian oikeudenkäynnissä kuluriski ei ole samalla tavalla pienempi kuin tuomioistuinsovittelussa, koska laissa ei säädetä siitä, että molemmat aina vastaisivat tällaisissa tilanteissa omista kuluistaan. Vaikka riita-asian oikeudenkäynnissä saavutettaisiinkin sovinto, on mahdollista, että toinen osapuoli joutuu korvaamaan kokonaan tai osittain toisen osapuolen kulut. Tällaisessa tapauksessa oikeusapu korvaa ainoastaan oikeusapua saavan osapuolen omat kulut.

5.2.2 Kustannukset valtiolle

Edellä osapuolten kustannusosuuksia käsittelevässä osuudessa tuomioistuinsovittelun on todettu säästävän kustannuksia, koska menettely on kustannustehokkaampi kuin oikeudenkäynti. Tämän johdosta myös valtion kustannuksia säästyy, kun riidat käsitellään yksinkertaisemmin ja nopeammin. Oikeudenkäynnissä saavutettu sovinto tuo säästöjä valtiolle. Säästöt ovat sitä suuremmat, mitä aikaisemmin sovinto saavutetaan.

5.2.2.1 Kustannusten arviointi lain esitöissä

Kiristynyt taloustilanne lisää oikeudenhoitoon kohdistuvia säästöpaineita. Kun suunnitellaan uudistuksia, on jatkuvasti mietittävä keinoja vähentää kustannuksia.³²⁷ Sovittelu on nähty eräänä keinona leikata tuomioistuimen kustannuksia. Suhtautuminen sovittelun tuomiin kustannussäästöihin kuitenkin vaihtelee.

Alioikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä ei pohdita lainkaan sovinnon edistämisen vaikutuksia valtiolle syntyviin kustannuksiin. Myöhemmin uudistuksen seurannassa on kuitenkin käynyt ilmi, että sovinnon edistäminen tuomioistuimessa tuo säästöjä tuomioistuimille.³²⁸

Tuomioistuinsovittelua koskevassa vuoden 2004 hallituksen esityksessä HE 114/2004 käydään läpi tuomioistuinsovittelun valtiontaloudellisia vaikutuksia.³²⁹ Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuinsovittelulla ei ole suoranaisia valtiontaloudellisia vaikutuksia. Kantaa perustellaan sillä, että sovittelu tarjotaan kaikille julkisena palveluna niin, että sovittelijoina toimivat tuomarit virkapalkoillaan. Lisäksi sovittelu järjestetään tuomioistuimen tiloissa. Sovittelusta tuomioistuin perii käsittelymaksuja, joita on tarkemmin käyty läpi edellä.

³²⁷ Oikeusministeriön toiminta ja taloussuunnitelma 2015–2018. 2014 s. 9-10.

³²⁸ Ks. HE 114/2004 vp s.7.

³²⁹ Vuoden 2011 koskevassa hallituksen esityksessä ei taloudellisia vaikutuksia arvioida lainkaan.

Esityksen mukaan taloudellista vaikutusta ei ole, koska samalla kun tuomioistuinsovittelusta peritään käsittelymaksuja suunnilleen saman verran käsittelymaksuja jää perimättä riita-asian asioiden käsittelymaksuina.³³⁰ Käsittelymaksut ovat suhteellisen pieniä summia eikä tuomioistuinsovittelusta ja riita-asian oikeudenkäynnistä perittävien käsittelymaksujen ero ole kovin suuri. Tästä johtuen asialla ei ole tulo- ja menoarvion kannalta merkitystä.

Hallituksen esityksessä tuodaan esille, että tuomioistuinsovittelun käyttö saattaa tuoda tuomioistuimiin asioita, jotka eivät muuten päätyisi tuomioistuimeen.³³¹ Tämä vaatii lisää resursseja valtiolta, jos prosessikynnys alenee. Tuomioistuinsovittelua koskevassa työryhmän mietinnössä kuitenkin todetaan, että vaikka prosessikynnyksen alentaminen lisää jonkin verran juttumääriä, oikeudenhoidon yhteiskunnalliset kustannuksen eivät kuitenkaan kasva. Kantaa perustellaan mietinnössä sovittelumenettelyn kustannustehokkuudella.³³²

Tilastojen perusteella riita-asioiden määrä on lisääntynyt huomattavasti tuomioistuinsovittelun käyttöönottovuodesta 2006 vuoteen 2013.³³³ Tätä havainnollistaa liitteen 1 taulukko 1. Kuten edellä on jo todettu vaikuttaa summaaristen riita-asioiden määrän merkittävä kasvu riita-asioiden kokonaisuuden lisääntymiseen. Riita-asioiden määrän kasvuun ovat vaikuttaneet muutkin seikat, koska myös muiden riita-asioiden kuin summaaristen riita-asioiden määrä on kasvanut. Tätä kuvaa liitteen 1 taulukko 3. Liitteen 2 diagrammi havainnollistaa tuomioistuinsovittelussa käsiteltäviä asioita vuodesta 2006 vuoteen 2014. Tuomioistuinsovittelussa käsiteltävät asiat ovat olleet hyvin vähäisiä vuosina 2006–2010. Tästä syystä en näkisi, että tuomioistuinsovittelulla on ollut vaikutusta riita-asioiden määrän lisääntymiseen kyseisinä vuosina. Tuomioistuinsovittelussa osapuolten kuluriski on kuitenkin pienempi kuin oikeudenkäynnissä, mikä alentaa prosessikynnystä. Tämä mielestäni osoittaa, että tuomioistuinsovittelu voi olla vaikuttanut jonkin verran riita-asioiden määrän lisääntymiseen vuodesta 2011 alkaen.

Tuomioistuinsovittelua koskeva hallituksen esitys on vuodelta 2004. Tuolloin tuomioistuinsovittelun taloudellisia vaikutuksia oli ennen menettelyn käyttöönottoa vaikea arvioida, koska tietoja juttujen lukumääristä ei vielä ollut.³³⁴ Toisaalta hallituksen esityksessä on tuomioistuimen valtiontaloudellinen vaikutus käsitelty pintapuolisesti ja monia asioita on jätetty huomioimatta. Hallituksen esityksessä ei ole esimerkiksi lainkaan huomioitu tuomioistuinsovittelun vaikutusta ylempien tuomioistuinten juttumääriin. Olisi ollut perusteltua pohtia valtiontaloudellisia vaikutuksia monipuolisemmin eri näkökulmista.

³³⁰ Ks. HE 114/2004 vp s. 25.

³³¹ Ks. HE 114/2004 vp s. 25.

³³² Ks. OM työryhmänmietintö 2003:2 s. 35.

³³³ Tilastokeskus on lopettanut tuomioistuinten juttuja koskevat tilastot vuoteen 2013.

³³⁴ Ks. HE 114/2004 vp s. 24.

5.2.2.2 Kustannusten arviointi muissa virallisissa asiakirjoissa

Myöhemmissä oikeusministeriön laatimissa asiakirjoissa on sovittelun valtiontaloudellisiin vaikutuksiin suhtauduttu positiivisemmin. Seuraavaksi käsitellen tuomioistuinsovittelun käyttöönoton jälkeen julkaistuja oikeusministeriön virallisia asiakirjoja, jossa sovittelumenettelyjen kustannuksia on pohdittu.

Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmassa asetettiin tavoitteeksi oikeusturvan laadun parantaminen ja oikeudenkäyntien lyhentäminen. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi päätettiin laatia oikeusturvaohjelma. Lisäksi valtioneuvoston kehittämispäätöksessä vuosille 2013–2016 edellytetään, että oikeusministeriössä valmistellaan kuuden miljoonan euron sopeuttamisohjelma. Vuonna 2012 oikeusministeriö asetti neuvottelukunnan molempien ohjelmien valmistelemiseksi.³³⁵ Vuonna 2013 neuvottelukunta antoi ehdotuksen ”Oikeudenhoidon uudistamisohjelmaksi vuosille 2013–2025”. Ohjelmassa ehdotetaan uudistuksia, jotka säästävät resursseja ja edistävät samalla oikeusturvaa.³³⁶

Oikeushallinnon uudistamisohjelmassa vuosille 2013–2025 arvioidaan sovittelun säästöpotentiaalia kahdelta kannalta. Uudistamisohjelmaan sisältyy neuvottelukunnan ehdotus sopeuttamisohjelmaksi, jolla pyritään saamaan säästöjä kuuden miljoonan euron osalta. Tämän sopeuttamisohjelman mukaan tuomioistuinsovittelun ja Follo-sovittelun laajentaminen toisi valtiolle oikeusministeriön hallinnonalalla 1-2 miljoonan euron säästöpotentiaalin. Lisäksi korostetaan sitä, että Follo-sovittelun laajentaminen tuo säästöjä myös sosiaalihuoltoon, oikeusapuun ja myös muille yhteiskunnan aloille, jotka käyttävät voimavarojaan huoltoriitojen käsittelyyn.³³⁷

Uudistamisohjelmassa käsitellään myös toimenpiteitä, jolla saadaan aikaan säästöjä oikeudenhallinnon alalla. Sovittelumenettelyjen hyödyntäminen on luokiteltu lyhyellä aikavälillä toteutettavaksi toimenpiteeksi. Tässä sovittelulla tarkoitetaan sovinnon edistämistä oikeudenkäynnissä, tuomioistuinsovittelua ja tuomioistuimen ulkopuolista sovittelua. Uudistamisohjelman mukaan sovittelun säästövaikutus on kohtalainen. Säästövaikutuksia arvioidaan ohjelmassa asteikolla vähäinen (alle 400.000 euroa), kohtalainen (400.000 — 1 miljoona euroa) ja merkittävä (yli 1 miljoona euro). Kohtalaista säästövaikutusta perustellaan sillä, että sovittelun laajemmalla hyödyntämisellä pystytään tehostamaan tuomioistuinten työtä, vähentämään juttumääriä ja lyhentämään käsittelyaikoja. Lisäksi ehdotetaan sovitteluratkaisujen hyödyntämistä jossain määrin myös hallinnollisissa

³³⁵ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 s. 5.

³³⁶ <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/valmisteilla/kehittamishankkeita/oikeusturvaohjelmanvalmistelu.html> (30.10.2015 klo 21.15)

³³⁷ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 s. 56.

asioissa ennen niiden tuomista tuomioistuimen käsiteltäväksi. Esimerkkinä mainitaan lastensuojeluasioissa tukeutuminen avohuollon toimenpiteisiin huostaanoton sijaan.³³⁸

Oikeushallinnon uudistamisohjelmasta vuosille 2013–2025 pyydettiin lausuntoja, ja saadut lausunnot on koottu lausuntotiivistelmäksi, jonka mukaan lausunnoissa kannatettiin sovittelun käyttämistä tuomioistuinmenettelyn vaihtoehtona. Samalla nostetaan esiin asioita, joita tulee sovittelussa ottaa huomioon. Lausuntotiivistelmässä ei oteta suoraan kantaa sovittelun säästövaikutukseen, mutta siitä käy kuitenkin ilmi näkökantoja, joilla on vaikutusta sovittelun säästövaikutuksiin.³³⁹

Lausuntotiivistelmässä otetaan kantaa oikeushallinnon uudistamisohjelman käsitykseen, jonka mukaan sovintomenettelyjen laajentamisella saadaan aikaan säästöjä. Ensinnäkin siinä korostetaan, että sovittelua voitaisiin kehittää edelleen joissain asiaryhmissä, kuten kiinteistö- ja asuntokauppariidoissa. Sovintoratkaisujen määrän lisäämisellä on kuitenkin rajansa. Lausunnonantajat olivat sitä mieltä, että sovintomenettelyt ovat käytössä jo laajasti Suomessa ja siksi lausunnonantajien mielestä sovintojen määrää ei voida ainakaan enää kovin paljon lisätä. Lausunnoissa nostetaan esille sovittelumenettelyjen käytön vaihtelevuus eri käräjäoikeuksissa ja yhdenmukaisuuden puutteen. Ratkaisuksi näihin ongelmiin esitetään sovittelun ohjaamista lainsäädännöllä. Lausuntotiivistelmässä kannatetaan sovintomenettelyn laajentamista hallintolainkäyttöön. Myös lastensuojeluasioihin sovittelu sopii hyvin. Hallintolainkäytön puolella on kuitenkin paljon asioita, joiden edellytykset on tarkoin kirjattu lakiin eikä tällaisiin asioihin sovi sovittelu.³⁴⁰

Lausuntotiivistelmästä käy ilmi, että sovinnot vähentävät muutoksenhakua, joka luonnollisesti vähentää kustannuksia. Lisäksi siinä korostetaan, että sovittelujen tehokas käyttö edellyttää sitä, että niissä saavutetaan sovintoja. Jos tuomioistuinsovittelu päättyy tuloksetta, joudutaan asian käsittely aloittamaan uuden tuomarin johdolla riita-asian oikeudenkäynnissä.³⁴¹ Tällöin kustannuksia syntyy enemmän kuin, jos asia olisi käsitelty heti riita-asiana oikeudenkäynnissä.

Lausunnonantajat suhtautuivat positiivisesti Follo-sovitteluun ja kannattivat sen laajentamista. Lausunnoissa kuitenkin osittain kyseenalaistettiin Follo-sovittelun merkittävä säästövaikutus. Tosin lausunnonantajat kyllä myönsivät, että Follo-sovittelussa saadaan aikaan laadukkaita ratkaisuja riitoihin ja samalla säästetään valtion resursseja. Asianajajaliitto toi esille epäkohtana sen, että Follo-sovittelussa oikeusapua saava asianosainen ei maksa

³³⁸ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 s.51.

³³⁹ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 lausuntotiivistelmä.

³⁴⁰ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 lausuntotiivistelmä s. 62–63.

³⁴¹ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 lausuntotiivistelmä s. 63.

sovittelusta mitään, kun taas asianosaisella, joka ei saa oikeusapua, sovittelu voi tulla huomattavia kuluja. Asianajajaliiton mukaan olisi hyvä, että oikeusapua myönnettäisiin tuloista riippumatta.³⁴² On ymmärrettävää, että Asianajajaliitto luonnollisesti asemansa puolesta kannattaisi oikeusavun laajentamista Follo-sovittelussa kaikille, koska oikeusavun laajentaminen lisäisi asianajajien töitä. Valtion talouden kannalta tämä ei kuitenkaan olisi kannatettava uudistus.

Lausuntotiivistelmässä korostetaan koulutuksen merkitystä. Lausunnonantajien mukaan jatkossa olisi tarpeellista kouluttaa tuomareita, avustajia ja asiantuntijoita.³⁴³ Koulutus tosin lisää valtion kuluja, mutta se samalla hyödyttää valtiota. On luonnollista, että uusien menettelyjen, kuten tuomioistuinsovittelun ja Follo-sovittelun, käyttöönoton yhteydessä koulutus on erityisen tärkeää ja sitä pitäisi tarjota eri ammattiryhmille. Muussa tapauksessa uusien menettelyjen käyttöönotto ei käytännössä onnistu. Samalla olisi myös hyvä tarjota koulutusta myös vanhemmista menettelyistä, kuten sovinnon edistämisestä tuomioistuimessa. Lisäksi olisi tärkeää, että oikeustieteen opinnoissa perehdyttäisiin sovittelumenettelyihin.

5.2.2.3 Follo-sovittelun kokeilusta saadut tulokset

Follo-sovittelua koskevassa väli- ja loppuraportissa analysoidaan tarkasti Follo-sovittelun ja huoltoriitojen oikeudenkäyntien kustannuksia. Vaikka Follo-sovittelussa sovitellaan vain huoltoriitoja, raporttien kustannuksia koskevat johtopäätökset soveltuvat osittain myös tuomioistuinsovitteluun.³⁴⁴ Väli raportissa todetaankin, että kokeilusta saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää myös muiden riita-asioiden sovittelussa.³⁴⁵

Raporttien mukaan Follo-sovittelu säästää resursseja usealla tavalla. Ensimmäkin sovitteluistuntoon valmistautuminen ei vaadi yhtä paljon toimenpiteitä kuin oikeudenkäyntiin valmistautuminen. Toiseksi itse menettely vaatii vähemmän työtä tuomarilta, koska yhteenvedoa ei tarvitse laatia, todistelua ei oteta vastaan eikä väliaikais määräyksiä tarvita. Jos sovittelussa saavutetaan sovinto, tuomari voi vahvistaa osapuolten sopimuksen ja laatia sen ratkaisuksi asiaksi. Sovintoa ei kuitenkaan tarvitse perustella, mikä vähentää tuomarin työtä.³⁴⁶ Lisäksi sovittelusta aiheutuu ainoastaan vähän kansliatyötä. Sihteerit eivät ole sovitteluistunnoissa läsnä eikä sovittelussa pidetä pöytäkirjaa tai laadita muita dokumentteja. Tästä syystä sovittelun jälkityöt eivät työllistä sihteereitä

³⁴² Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 lausuntotiivistelmä s. 38.

³⁴³ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 lausuntotiivistelmä s. 38, 63.

³⁴⁴ Ks. OM Selvityksiä ja ohjeita 2/2012 s. 37.

³⁴⁵ Ks. OM Selvityksiä ja ohjeita 2/2012 s. 8.

³⁴⁶ Ks. OM Selvityksiä ja ohjeita 2/2012 s. 37.

samalla tavalla kuin oikeudenkäynnin jälkityöt.³⁴⁷

Itä-Suomen yliopiston professori Juha Hämäläinen julkaisi vuonna 2010 tutkimuksen siitä, kuinka kalliiksi huoltoriitojen käsittely tulee yhteiskunnalle. Samaa asiaa on tutkinut myös kauppatieteiden opiskelija Matias Kallio.³⁴⁸ Hän selvitti kandidaatintutkielmassaan huoltoriitojen oikeudenkäynnin kustannuksia Espoossa. Kallio arvio tutkielmassaan, että tavanomaisen huoltoriidan käsitteleminen vaatii keskimäärin sihteeriltä 35,5 työtuntia ja tuomarilta 56 työtuntia.³⁴⁹ Hämäläisen saamat tulokset ovat samansuuntaiset. Hänen tutkimuksensa mukaan pääkäsittelyssä ratkaistavan huoltoriidan käsittely vaatii tuomarin työtunteja noin 20–50 ja sihteeriltä noin 20–30.³⁵⁰ Molempien tutkimusten tekoa hankaloitti se, että huoltoriitojen välillä on tapauskohtaista vaihtelua.³⁵¹

Kallio ja Hämäläinen laskivat myös huoltoriitojen oikeudenkäyntien kustannuksia. Hämäläisen laskujen mukaan pääkäsittelyssä käsiteltävien huoltoriitojen kustannukset ovat vähintään 3.100 euroa ja enimmillään yli 8.000 euroa. Käsittely hovioikeudessa maksaa hänen arvionsa mukaan 3.500–4.000 euroa. Hämäläinen on laskenut arvionsa työtuntien perusteella niin, että hän on sisällyttänyt työtunteihin käytettävien resurssien arvon.³⁵² Kallio on tehnyt oman arvionsa työkustannusten perusteella. Hänen arvionsa mukaan tuomarin työn kustannukset ovat 2.632 euroa ja sihteerin työn 710 euroa, jotka ovat yhteensä 3.342 euroa.³⁵³

Follo-sovittelun seurantatutkimuksen mukaan puolet sovitteluistunnosta kestivät noin 3-6 tuntia, noin kolmasosa kesti 1-3 tuntia ja loput kestivät yli kuusi tuntia. Suurin osa asioista sovittiin yhdessä sovitteluistunnossa. Arvioidessaan Follo-sovittelun kustannuksia Kallio totesi, että 7,5 tunnin sovitteluistunto tulisi maksamaan 642 euroa, joka sisältäisi kustannuksen sihteerin, sovittelijan ja hänen avustajansa työstä.³⁵⁴

Huoltoriitojen sovittelulla on vaikutusta myös sosiaalitoimen kustannuksiin. Follo-sovitteluihin ei tarvita olosuhdeselvityksiä, jotka vaativat sosiaalitoimen resursseja. Tämä säästää valtion kustannuksia sosiaalitoimen puolella. Lisäksi huoltoriitojen vähenemisellä on vaikutusta muuhun sosiaalityöhön esimerkiksi perheneuvolaan ja lastensuojeluun. On kuitenkin mahdotonta arvioida numeroin, paljonko sovinnot mahdollisesti säästävät

³⁴⁷ Ks. OM Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013 s. 112.

³⁴⁸ Ks. OM Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013 s. 110–111.

³⁴⁹ Ks. *Kallio* s. 15.

³⁵⁰ Ks. *Hämäläinen* 2011 s. 21.

³⁵¹ Ks. OM Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013 s.110–111.

³⁵² Ks. *Hämäläinen* 2011 s. 21,44.

³⁵³ Ks. *Kallio* s. 21.

³⁵⁴ Ks. *Kallio* s. 24.

resursseja, mutta voidaan olettaa, että sovinnot säästävät resursseja muissakin viranomaisissa.³⁵⁵

Kallion laskelmien ja loppuraportista saatujen tulosten perusteella voidaan arvioida, mikä on tuomioistuinsovittelussa käsiteltävien juttujen hinta per sovittelu, kun otetaan huomioon, että kaikissa sovitteluissa ei synny sovintoa ja osassa syntyy vain osasovinto. Tein laskelman Kallion laskelmien perusteella, joissa hän oli arvioinut huoltoriidan oikeudenkäynnin hinnan ja tuomioistuinsovitteluistunnon hinnan työ kustannusten perusteella. Hämäläinen oli puolestaan huomioinut kaikki resurssit laskiessaan huoltoriitaoikeudenkäynnin hintaa. Koska en löytänyt vastaavaa lukua tuomioistuinsovittelun hinnaksi, päätin tehdä laskelmani käyttäen Kallion arvoja.

Follo-sovittelun kokeilussa 62 %:ssa tapauksista saavutettiin koko sovinto, 15 %:ssa tapauksista osasovinto ja 23 %:ssa tapauksissa ei sovintoa saavutettu lainkaan.³⁵⁶ Kallion laskelmien mukaan huoltoriitojen oikeudenkäynti maksaa 3.342 euroa ja 7,5 tunnin sovitteluistunto maksaa 642 euroa.³⁵⁷ Osa sovitteluistunnoista kestää yhden päivän ja osa kaksi päivää. Kuten edellä on todettu, vain pieni osa tuomioistuinsovitteluistunnoista kesti yli 6 tuntia ja suurin osa sovitteltiin yhdessä sovitteluistunnossa. Päädyin siihen, että 7,5 tunnin sovitteluistunnon käyttäminen laskelmassa antaa kuitenkin vertailukelpoisen tuloksen.

Laskin osasovinnolle hinnan seuraavalla kaavalla: $\frac{1}{2} * \text{osasovintojen määrä} * \text{sovinnon hinta} + \frac{1}{2} * \text{osasovintojen osuus} * \text{epäonnistuneen sovittelun hinta}$. Täten uskoisin päästävän lähelle osasovintojen todellista hintaa. Loppuraportin tulosten perusteella sovintoon päättyvien juttujen hinta on $0,62 * 642 = 398,04$, osasovintojen hinta on $0,075 * 642 + 0,075 * (642 + 3342) = 346,95$ ja epäonnistuneiden sovintojen hinta on $0,23 * (642 + 3342) = 916,32$. Keskimääräisen sovittelun hinnaksi tulee siis 1.661,31 euroa ($398,04 + 346,95 + 916,32$).

Laskelmien perusteella voidaan sanoa, että Follo-sovittelun käyttöönotto säästää tuomioistuimen työtä ja tätä kautta valtion resursseja. Täytyy kuitenkin huomata, että sovittelun vaikutuksen arviointi tuomarin työmäärään ei ole aivan yksiselitteistä, koska asiaan liittyy epävarmuustekijöitä. Follo-sovittelun seurantatutkimuksen perusteella päädyttiin kuitenkin yleiseen lopputulokseen, että onnistunut sovittelu vähentää myös

³⁵⁵ Ks. OM Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013 s. 116.

³⁵⁶ Ks. OM Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013 s. 33.

³⁵⁷ Ks. *Kallio* s. 21, 24.

tuomarin työtä ja säästää näin kustannuksia valtiolta.³⁵⁸ Varmemmin voidaan lisäksi sanoa, että Follo-sovittelu tuo säästöjä sihteerin ja sosiaalitoimen työhön.

Follo-sovittelun kokeilusta saatuja tuloksia ei voida suoraan soveltaa tuomioistuinsovitteluun, koska Follo-sovittelussa sovitellaan ainoastaan huoltoriitoja, joihin liittyy riitoina omia erityispiirteitä. Follo-sovittelu on tuomioistuinsovittelun erityislaji, jossa sovitellaan huoltoriitoja ja jossa on aina sovittelijan avustajana sosiaalityöntekijä tai psykologi. Muuten sovittelu on menettelynä samanlainen kuin tuomioistuinsovittelu. Tämän perusteella voidaan olettaa, että myös tuomioistuinsovittelussa säästyy tuomarin ja sihteerin työaikaa, mikä säästää valtion resursseja.

5.2.2.4 Oikeusapu

Niin kuin osapuolten kustannuksia koskevassa osiossa todetaan, myönnetään oikeusapua myös tuomioistuinsovitteluun. Oikeusapu kustannetaan valtion varoista eli se lisää valtion kustannuksia.

Tuomioistuinsovittelussa molemmat osapuolet vastaavat omista sovittelusta aiheutuneista kustannuksistaan.³⁵⁹ Oikeusavun kannalta tämä tarkoittaa sitä, että valtio joutuu aina maksamaan oikeusavun saajan sovittelukulut. Tilanne poikkeaa riita-asian oikeudenkäynnin oikeudenkäyntikulujen kustantamisesta oikeusavulla. Jos oikeusavun saaja häviää riita-asian oikeudenkäynnin, kustantaa valtio oikeusavun saajan oikeudenkäyntikulut, mutta oikeusavun saaja joutuu maksamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Jos taas oikeusavun saaja voittaa jutun, hävinnyt vastapuoli on velvollinen korvaamaan valtiolle ne kustannukset joista valtio on vastannut oikeusapua saavan voittaneen osapuolen puolesta.³⁶⁰ Jos molemmat osapuolet saavat oikeusapua, syntyy valtiolla tässäkin tapauksessa saamisoikeus hävinneeltä osapuolelta niistä kuluista, joista se on vastannut voittaneen osapuolen puolesta. Edellä mainitut tilanteet osoittavat, että tuomioistuinsovittelu on valtiolle siinä mielessä epäedullinen, että valtiolle ei lähtökohtaisesti koskaan synny saamisoikeutta hävinneeltä osapuolelta. Riita-asian oikeudenkäynnissä valtiolle taas syntyy aina saamisoikeus hävinneeltä osapuolelta, jos oikeusavun saaja voittaa jutun.

Tutkija Kaijus Ervasti vuonna 2008 tekemän tutkimuksen mukaan noin 2/3:lle kaikista oikeusavun saajista myönnetään oikeusapua ilman omavastuuta.³⁶¹ Kun oikeusapua myönnetään, tehdään käyttövaralaskelma, jossa otetaan huomioon kuukausittaiset

³⁵⁸ Ks. OM Mietintöjä ja lausuntoja 25/2013 s. 114.

³⁵⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s.193.

³⁶⁰ Ks. *Frände ym.* 2012 s.781.

³⁶¹ Ks. *Ervasti* 2009 s. 31.

nettotulot ja menot (käyttövarat) sekä varallisuus ja velat.³⁶² Jos käyttövarat ja varallisuus alittavat oikeusapulain (5.4.2002/257) mukaan valtioneuvoston asetuksesta oikeusavusta eli oikeusapuasetuksessa (23.3.2002/388) säädetyt rajat, myönnetään oikeusapua ilman omavastuuta tai pienemmällä omavastuuosuudella. Tämä tarkoittaa, että oikeusavun saajista suurin osa on hyvin pienituloisia ja vähävaraisia ja tästä syystä heiltä voi olla vaikeaa saada suuria summia ulosoton kauttakkaan. On siis hyvin oletettavaa, että tilanteessa, jossa valtiolle syntyy saamisoikeus hävinneeltä osapuolelta, valtio ei saa perittyä ainakaan kokonaan kaikilta hävinneiltä osapuolilta voittaneiden oikeusavun saajien puolesta maksamiaan kuluja.

Kuten edellä on todettu, laissa ei säädetä, miten oikeudenkäyntikulut jakautuvat asianosaisten kesken riita-asian oikeudenkäynnin sovintotilanteissa. Riita-asian oikeudenkäyntien sovintotilanteissa voidaan päätyä sellaiseen ratkaisuun, että molemmat asianosaiset vastaavat omista kuluistaan, mikä on valtiolle oikeusaputilanteissa samalla tavoin valtiontaloudellisesti epäedullinen kuin kulujen jakautuminen tuomioistuinsovittelussa. Toisaalta voidaan päätyä myös ratkaisuun, että toinen osapuoli kustantaa ainakin osaksi toisen osapuolen oikeudenkäyntikulut. Tuolloin oikeusaputilanteessa valtiolle syntyy saamisoikeus maksamaan tuomittua osapuolta kohtaan, jos valtio on maksanut oikeusapua saavan, ei maksavaksi tuomitun osapuolen kuluja.

5.3 Oikeusturva sovintomenettelyissä

Kirjaimellisesti oikeusturva tarkoittaa oikeuksien turvaamista.³⁶³ Määritelmän perusteella oikeusturva kuulostaa yksinkertaiselta käsitteeltä, mutta tosiasiaissa se on erityislaatuinen ja vaikeasti hahmotettava käsite. Se on yksi perustuslain takaama perusoikeus ja systeemiperiaate, joka koskee koko oikeusjärjestelmää.³⁶⁴

Vuonna 1995 oikeusturvasta tuli perusoikeus, ja siitä säädettiin ensin hallitusmuodon 16 §:ssä ja myöhemmin perustuslain 21 §:ssä. Samalla julkisen vallan tehtäväksi asetettiin perusoikeuksien toteuttaminen.³⁶⁵ Ennen uudistusta vuoden 1919 hallitusmuodossa oikeusturva ei ollut perusoikeus, vaikka luku II olikin nimetty ”Suomen kansalaisten yleiset oikeudet ja oikeusturva”. Luvussa ei kuitenkaan säädetty konkreettisesti oikeusturvasta.³⁶⁶ Kun oikeusturvasta säädettiin oma pykälä, tarkoitti tämän käsitteen oikeusturva juridisoitua. Jo ennen pykälän säätämistä olivat oikeusturvapykälän takaamat oikeudet olemassa, mutta ne

³⁶² Ks. *Rissanen, Rantala* 2013 s. 3.

³⁶³ Ks. *Mäenpää* 2010 s. 153.

³⁶⁴ Ks. *Koivisto* 2013 s. 1033.

³⁶⁵ Ks. *Koivisto* 2013 s. 1033.

³⁶⁶ Ks. *Saraviita* 2005 s. 477.

koottiin saman pykälään.³⁶⁷ Ennen uudistusta hallitusmuodon säännöksistä oikeusturvan takaaminen ilmeni välillisesti.³⁶⁸

Oikeusturva voidaan jakaa muodolliseen ja materiaaliseen oikeusturvaan. Muodollisella oikeusturvalla tarkoitetaan sitä, että samanlaiset asiat tulee ratkaista samalla tavalla ja oikeudenkäynnin täytyy olla tehokasta ja varmaa. Lisäksi muodollisen oikeusturvan mukaan oikeudellisen ratkaisutoiminnan tulee perustua asianmukaisiin perusteisiin ja sen täytyy olla ennustettavaa eikä se saa olla mielivaltaista. Materiaalisella oikeusturvalla taas tarkoitetaan sitä, että oikeudellisen ratkaisujen tulee perustua oikeusnormeihin eli aineelliseen oikeuteen ja selvitettyihin tosiasioihin. Materiaalinen oikeusturva edellyttää myös, että ratkaisut ovat oikeudenmukaisia ja kohtuullisia.³⁶⁹

Perustuslain oikeusturvapykälän eli PL 2.21:n mukaan ” [j]okaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.” Siihen sisältyy useita oikeuksia: oikeus saada asia käsiteltyä asianmukaisesti, oikeus saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä, oikeus saada asia käsiteltyä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa, oikeus asian julkiseen käsitteilyyn, oikeus tulla kuulluksi ja saada perustelu päätös sekä oikeus muutoksenhakuun. Lisäksi oikeusturvan käsitteeseen vaikuttavat ihmisoikeusvelvoitteet.³⁷⁰ Perustuslain oikeusturvaa koskeva pykälä ei ole tyhjentävä.³⁷¹

5.3.1 Oikeusturva tuomioistuinsovittelussa

PL 21 § koskee ensisijaisesti oikeusturvan toteutumista oikeudenkäynnissä ja hallinnossa. Tuomioistuinsovittelu on varsin erilainen menettely kuin oikeudenkäynti, mikä täytyy ottaa huomioon, kun tarkastellaan oikeusturvaa tuomioistuinsovittelussa. Sovittelussa asianosaiset pyrkivät löytämään molempia tyydyttävän ratkaisun.³⁷² Sovittelussa osapuolet eivät saa perusteltua päätöstä, vaan heidän tarkoituksenaan on itse löytää sovinto. Toiseksi sovintoihin ei voi hakea muutosta. Niin kuin aikaisemmin todettiin, ainoastaan sovittelun vahvista-

³⁶⁷ Ks. *Koivisto* 2013 s. 1033.

³⁶⁸ Ks. *Hallberg ym.* 2011 s. 651.

³⁶⁹ Ks. *Virolainen, Martikainen* 2003 s.8.

³⁷⁰ Ks. *Koivisto* 2013 s. 1033.

³⁷¹ Ks. *Koivisto* 2013 s. 1034.

³⁷² Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 402.

mista koskevaan päätökseen on muutoksenhakuoikeus.³⁷³ On hyvin loogista, että itse sisällöstä ei saa valittaa, koska osapuolet päättävät itse sovinnon sisällöstä. Tarkastelen seuraavaksi muiden PL 21 §:n oikeuksien kuin muutoksenhakuoikeuden ja oikeuden saada perusteltu päätös toteutumista tuomioistuinsovittelussa. Lisäksi otan huomioon materiaallisen oikeusturvan toteutumisen ja myös muita tuomioistuinsovittelun oikeusturvaan liittyviä näkökantoja.

Tuomioistuinsovittelua koskevassa hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että tuomioistuinsovittelu on tapa toteuttaa oikeusturvaa. Se on siis uusi tapa oikeusturvan toteuttamiseen ja näin ollen se myös lisää oikeusturvan saatavuutta.³⁷⁴ Tuomioistuinsovittelulain esitöiden mukaan on keskeistä, että tuomioistuinsovittelu on vaihtoehto oikeudenkäynnille eikä kehtää voida missään tilanteessa pakottaa sovitteluun, vaan sovittelun tulee aina perustua vapaaehtoisuuteen.³⁷⁵ Tuomioistuinsovittelu ei saa estää osapuolia saamasta asiaansa toimivaltaisessa käsitellyksi tuomioistuimessa eli se ei saa estää oikeusturvan saamista tuomioistuimesta. Tuomioistuinsovittelu on osassa riita-asioissa vaihtoehtoinen oikeusturvatie, jos osapuolet niin tahtovat. Kenelläkään ei kuitenkaan ole subjektiivista oikeutta tuomioistuinsovitteluun, sillä tuomioistuimen harkinnassa on aina, sopiiko asia sovitteluun.³⁷⁶

Lain esitöiden mukaan tuomioistuinsovittelu ei heikennä oikeusturvaa, vaan monipuolistaa osapuolten valittavana olevia menettelyvaihtoehtoja.³⁷⁷ Lisäksi esitöissä mainitaan seikkoja, joiden johdosta tuomioistuinsovittelu parantaa oikeusturvaa. Ensinnäkin sovittelu on edullisempi menettely kuin oikeudenkäynti, mikä laskee prosessikynnystä ja tätä kautta parantaa oikeusturvaa. Toiseksi sovittelussa voidaan ratkaista asioita, joilla muuten olisi käytännössä oikeusturvatieta.³⁷⁸

Lisäksi sovittelu on lain esitöiden mukaan oikeudenkäyntiä nopeampi menettely. Helsingin käräjäoikeuden tuomari Päivi Saukonojan mukaan tuomioistuinsovittelun aikataulu on nopea. Hänen mukaansa normaalisti sovitteluistunto pyritään järjestämään parin viikon päähän siitä, kun osapuolet antavat suostumuksensa sovitteluun. Asia käsittelyä nopeuttaa myös se, että tuomarin ei tarvitse valmistautua sovitteluun yhtä paljon kuin oikeudenkäyntiin.³⁷⁹ Sovittelussa osapuolet saavat siis lähtökohtaisesti asiansa käsitellyksi

³⁷³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 142–144.

³⁷⁴ Ks. HE 114/2004 s. 18–19.

³⁷⁵ Ks. OM 2003:2 s. 81.

³⁷⁶ Ks. HE 114/2004 s. 29.

³⁷⁷ Ks. HE 114/2004 s. 20.

³⁷⁸ Ks. työryhmänmietintö 2003:2 s. 51,38.

³⁷⁹ http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/toiminta/kansainvalisetjau-asiat/venaja/6Fy5xk4Rb/Saukonoja_Kaytannon_kokemukset_tuomioistuinsovittelusta_Suomessa.pdf (31.10.2015)

ilman aiheetonta viivästystä. Täytyy kuitenkin muistaa, että sovintoa ei aina saavuteta, jolloin asian käsittely jatkuu usein oikeudenkäynnissä.³⁸⁰ Tällöin asian epäonnistunut sovitteluyritys hidastaa kokonaisuudessaan asian ratkaisemista.

Tuomioistuinsovittelun avulla voidaan parantaa oikeusturvaa myös oikeudenkäynnissä käsiteltävissä asioissa, kun sovittelu säästää tuomioistuimen resursseja. Nämä resurssit voidaan kohdistaa muiden asioiden käsittelyyn ja siten parantaa oikeusturvaa.³⁸¹ Toisaalta nykyisessä taloustilanteessa, jossa pyritään säästämään mahdollisimman paljon, myös tuomioistuimen toimintaan kohdistuu leikkauksia. Tämän vuoksi saattaa olla idealistista ajatella, että säästyneitä varoja voitaisiin kohdistaa sellaisenaan oikeusturvan parantamiseen.

Oikeusturvan kannalta on keskeistä, että sovittelussa ei sovittella asioita, jotka eivät sovellu sovittelavaksi. Tällaisten asioiden sovittelu voi johtaa siihen, että osapuolten oikeusturva vaarantuu. Tuomioistuimen tehtävänä on kontrolloida, että sovitteltavat asiat ovat sopivia sovitteluun. Sovitteluun ei voida ottaa esimerkiksi asioita, joissa on selviä oikeusturvaodotuksia, sillä niiden ratkaisu voidaan parhaiten toteuttaa oikeudenkäynnissä, joka päättyy aineellisen oikeuden mukaiseen tuomioon. Sovittelusta ei saa seurata se, että se estää tai viivyttää osapuolta pääsemään hänelle kuuluviin oikeuksiin.³⁸² Tällaisia ovat esimerkiksi tapaukset, joissa toinen osapuoli on selvästi oikeassa ja toinen väärässä.³⁸³ Tällä tavoin tuomioistuinsovittelussa toteutetaan materiaalista oikeusturvaa estämällä kohtuuttomat ja epäoikeudenmukaiset ratkaisut. Tuomioistuinsovittelussa ei ole tarkoitus ratkaista riitaa materiaalsen oikeuden mukaisesti, vaan löytää osapuolten intressit tyydyttävä vaihtoehto. Tästä syystä materiaalsen oikeusturvan aineellisen oikeuden mukaisuus ei toteudu tuomioistuinsovittelussa.³⁸⁴

Sovittelun julkisuus herätti erilaisia mielipiteistä tuomioistuinsovittelulain säätämisen yhteydessä. Tuolloin legalistista näkökulmaa edustavat korostivat sitä, että tuomioistuinsovittelun tulee olla julkista, koska se on tuomioistuimessa tapahtuvaa riidanratkaisua. Sovittelumyönnteistä näkökulmaa edustavat olivat taas vastakkaista mieltä.³⁸⁵ Ongelmana sovittelun julkisuudessa on sovittelun luonne. Sovittelussa on tarkoituksena luoda luottamuksellinen ilmapiiiri, jossa osapuolet voivat löytää sovintoratkaisun. Tähän tarkoitukseen sopii huonosti sovittelun julkisuus. Toisaalta sovittelu tapahtuu tuomioistuimessa ja tuomioistuinten toi-

³⁸⁰ Ks. *Ervasti* 2013 s. 111.

³⁸¹ Ks. OM oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 s. 51.

³⁸² Ks. HE 114/2004 s. 19.

³⁸³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 69.

³⁸⁴ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 401.

³⁸⁵ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 394.

minta on lähtökohtaisesti julkista. Lopulta asiaa koskeva TuomSovL 12 § saatiin säädetyksi, mutta myöhemmin sitä muutettiin vuoden 2011 uudistuksen yhteydessä.³⁸⁶

TuomSovL 12 §:n mukaan lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa sovelletaan soveltuvilta osin sovitteluun, sovintoon ja siinä käsiteltäviin asiakirjoihin. Erillisneuvottelut eivät kuitenkaan ole yleisöjulkisia. Lisäksi osapuolet voivat pyytää, että yleisö ei saa osallistua itse sovitteluun, jos tämä on tarpeen sovittelun asianmukaisuuden tai muun painavan syyn johdosta. Pääsääntönä sovittelussa on julkisuus sovittelun, sovinnon ja sovittelu asiakirjojen osalta eli lähtökohtaisesti julkisuutta koskeva oikeusturvan elementti toteutuu sovittelussa. Tosiasiassa osapuolten on hyvin helppo pyytää, että sovittelu tapahtuu yleisön läsnä olematta. Käytännössä sovittelun käsittelyn julkisuus on enemmänkin poikkeus kuin pääsääntö.³⁸⁷

Menettelyllisen oikeusturvan kannalta voidaan nähdä ongelmallisena sovittelun vapaamuotoisuus. Hallituksen esityksessä kuitenkin korostetaan, että sovittelussa on kyse oikeusturvan toteuttamisesta ja tästä syystä menettelyn perusteista ja siinä noudatettavista menettelytavoista on säädettävä tarkoin laissa.³⁸⁸ Tuomioistuinsovittelulaissa säädetään menettelystä, mutta lain säännökset antavat osapuolille paljon mahdollisuuksia tehdä menettelystä heille sopivan. Laki luo ikään kuin puitteet, joiden sisään osapuolet voivat rakentaa heille sopivan menettelyn sovittelijan avustuksella. Sovittelun on tarkoitus olla luottamusta herättävä ja keskustelevalta menettely. Tästä johtuen sovittelua ei ole sen luonteen vuoksi voitu säännellä yhtä tarkasti kuin oikeudenkäyntiä.³⁸⁹

Tuomioistuinsovittelulaissa säädetään esimerkiksi edellytyksistä sovinnolle, sovittelun aloittamisesta ja lopettamisesta, sovittelijasta, sovittelun päälainjoista ja sovinnon vahvistamisesta. Kuten aikaisemmin on todettu, tulee sovittelijan sovittelussa kuulla osapuolia³⁹⁰, jolloin oikeusturvan kannalta keskeinen kuulemisperiaate toteutuu. Sovittelussa osapuolten kuulemisperiaate korostuu myös sitä kautta, että osapuolet itse pyrkivät sovintoon sovittelija avustukselle eli he vaikuttavat suoraan sovinnon sisältöön. Lisäksi laissa säädetään keskeisistä periaatteista, joita ovat mm. sovittelijan tasapuolisuus ja puolueettomuus, joiden voidaan ainakin osittain katsoa turvaavan sovittelun asianmukaisuuden.³⁹¹

Laki mahdollistaa sen, että sovittelija saa toteuttaa sovittelun suhteellisen vapaasti osapuolten toiveiden mukaan. Sovittelija voi valita, mikä kulloiseenkin sovittelutapaukseen

³⁸⁶ Ks. *Ervasti* 2013 s. 122, 118.

³⁸⁷ Ks. *Ervasti* 2013 s. 122–123.

³⁸⁸ Ks. HE 114/2004 s. 19.

³⁸⁹ Ks. *Ervasti* 2013 s. 97.

³⁹⁰ Ks. *Ervasti* 2013 s. 100.

³⁹¹ Ks. *Ervasti, Salminen* 2015 s. 594.

on paras mahdollinen sovittelumalli.³⁹² Tuomioistuinsovittelu on ensisijaisesti fasilitatiivista sovittelua,³⁹³ jossa sovittelija pyrkii parantamaan kommunikaatiota ja luomaan mahdollisuuden sovinnon syntymiselle.³⁹⁴ Toisaalta tuomioistuinsovittelulain mukaan on mahdollista käyttää osapuolten suostumuksella ja pyynnöstä evaluatiivista sovittelumallia, jossa sovittelijan rooli on aktiivisempi. Kyse on arvioivasta ja ohjaavasta sovittelusta.³⁹⁵ Evaluatiivinen sovittelijan rooli on melko lähellä tuomarin roolia, koska sovittelija voi ilmaista käsityksensä osapuolten vaatimuksista sekä ehdottaa ja suositella erilaisia ratkaisuja riidalle.³⁹⁶ Evaluatiiviseen sovitteluun kuuluu mm. sovittelun ohjaaminen ja erillisneuvottelut.³⁹⁷ Monet sovitteluteoreetikot ovat kritisoineet evaluatiivista sovittelua eivätkä ole pitäneet sitä edes sovitteluna, koska siinä osapuolet eivät pysty vapaasti hallitsemaan konfliktiaan ja tekemään päätöksiä itsenäisesti.³⁹⁸

Tuomareiden on lähtökohtaisesti helpompaa omaksua evaluatiivinen sovittelumalli, koska juristin koulutus antaa paremmat valmiudet omaksua kyseinen malli.³⁹⁹ Tuomareille suunnatussa sovittelukoulutuksessa tuomareita koulutetaan kuitenkin fasilitatiivisen sovitteluteorian mukaan.⁴⁰⁰ Kuten edellä on todettu, poikkeaa sovittelijan rooli selvästi tuomarin roolista. Ei voida ajatella, että juristin koulutuksen saaneet ovat suoraan valmiita sovittelijoita. Juristin tutkinto ja tuomarin ammattitaitoa antavat sinänsä valmiuksia sovitteluun, mutta on hyvä muistaa, että sovittelijana toimiminen vaatii uutta ammattitaitoa ja suhtautumista riitojen ratkaisemiseen.⁴⁰¹ Suomessa sovittelijana toimivien tuomareiden ei kuitenkaan ole ollut pakko käydä mitään sovittelukoulutusta. Suomi poikkeaa tässä suhteessa Tanskasta ja Norjasta, jossa koulutus on pakollinen.⁴⁰²

Oikeusturva saattaa vaarantua, jos tuomari sovittelee tuomarin roolissa täysin evaluatiivisen mallin mukaisesti tai omaksuu kompromissiin pyrkivän roolin. Riskinä on se, että syntyy sekajärjestelmä eli hybridimenettely. Tuolloin ollaan järjestelmässä, jossa oikeusturva vaarantuu, koska järjestelmä ei kunnioita oikeudenkäynnin eikä sovittelunkaan lähtökohtia.⁴⁰³ Jos sovittelijoina toimisivat muut kuin tuomarit, voisi riski hybridimenettelyyn olla pienempi.

³⁹² Ks. *Ervasti, Salminen* 2015 s. 595.

³⁹³ Ks. HE 114/2004 s. 22.

³⁹⁴ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 146.

³⁹⁵ Ks. HE 114/2004 s. 22.

³⁹⁶ Ks. *Nylund* 2010 s. 183.

³⁹⁷ Ks. *Ervasti, Salminen* 2015 s. 596.

³⁹⁸ Ks. *Noll Douglas E* 2001 s. 82.

³⁹⁹ Ks. *Ervasti* 2011 s. 41.

⁴⁰⁰ Ks. *Ervasti, Salminen* 2015 s. 595.

⁴⁰¹ Ks. *Ervasti* 2011 s. 47.

⁴⁰² Ks. *Ervasti* 2011 s. 49.

⁴⁰³ Ks. *Ervasti, Salminen* 2015 s. 598.

Kun tuomioistuinsovittelulaki säädettiin, pohdittiin, olisiko mahdollista, että sovittelijoina toimisivat muutkin kuin tuomarit. Tuomioistuinsovittelua koskevassa työryhmänmietinnössä ehdotettiin, että tuomioistuimen määräyksellä myös muu henkilö kuin tuomari voisi toimia sovittelijana.⁴⁰⁴ Myöhemmin ehdotuksesta kuitenkin luovuttiin ja hallituksen esityksessä ehdotettiin sovittelijaksi ainoastaan tuomaria. Yhtenä syynä muutokseen oli varmasti monilta lausunnonantajilta tullut negatiivinen palaute työryhmän ehdotukseen.⁴⁰⁵

Lausunnonantajien mukaan ulkopuolisen henkilön toimiminen sovittelijana olisi ongelmallista, koska sovittelutoiminta tapahtuu tuomioistuimissa tuomioistuimen vastuulla. Lisäksi lausunnonantajien mukaan tuomioistuimen ulkopuolisesta sovittelijan käytöstä saattaisi seurata vaikeuksia pienillä paikkakunnilla, kun sovittelijana toiminut oikeusavustaja ei voisi avustaa mahdollisessa riita-asian oikeudenkäynnissä. Esteellisiä olisivat myös avustamaan asianajajat, jotka työskentelevät samassa toimistossa kuin sovittelijana toiminut asianajaja.⁴⁰⁶ Myös vuoden 2011 uudistuksessa harkittiin lain muuttamista niin, että muutkin kuin tuomarit voisivat toimia sovittelijoina. Asiasta tuli negatiivista palautetta ja ongelmalliseksi koettiin mm. vastuu ja kulukysymykset.⁴⁰⁷ Kritiikki on mielestäni oikeutettua, sillä ulkopuolisen sovittelijan toimimiseen sovittelijana tuomioistuimessa liittyy ongelmia.

Norjassa ja Tanskassa on päädytty toisenlaiseen ratkaisuun kuin Suomessa⁴⁰⁸. Siellä sovittelijana voi toimia muukin henkilö kuin tuomari. Norjassa sovittelijana voi toimia tuomari tai tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelija, joka valitaan tuomioistuimen ylläpitämästä sovitteluluettelosta. Osapuolten suostumuksella myös muu henkilö kuin edellä mainittu voidaan valita sovittelijaksi.⁴⁰⁹ Tanskassa sovittelijat ovat tuomareita ja asianajajia.⁴¹⁰

Suomessa olisi ollut mahdollista päätyä toisellekin kannalle tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelijan käytössä. Valmistelussa päädyttiin kuitenkin siihen, että vain tuomarit voivat toimia sovittelijoina. Vaikka ratkaisu on monessa mielessä perusteltu, siihen liittyy kuitenkin myös ongelmia. Jatkossa onkin tarpeen pyrkiä turvaamaan se, että tuomarit voisivat olla parhaita mahdollisia sovittelijoita, jotka pystyvät takaamaan oikeusturvan.

⁴⁰⁴ Ks. työryhmänmietintö 2003:2 s. 39.

⁴⁰⁵ Ks. Lausunnot ja selvityksiä 2003:26 s. 10–11.

⁴⁰⁶ Ks. Lausunnot ja selvityksiä 2003:26 s. 10–11.

⁴⁰⁷ Ks. *Ervasti* 2013 s.75.

⁴⁰⁸ Ruotsissa ja Islannissa ei ole käytössä varsinaista tuomioistuinsovittelua.

Ks. *Ervasti, Salminen* 2015 s. 592.

⁴⁰⁹ Ks. *Guttorm* 2006 s. 21.

⁴¹⁰ Ks. HE 114/2004 s. 16.

Tärkeää on, että sovittelijat ovat motivoituneita ja haluavat omaksua sovittelijan roolin. On hyvä, että myös lain esitöissä korostetaan tuomareiden kiinnostusta sovittelutehtävään.⁴¹¹ Monissa käräjäoikeuksissa sovittelijoina toimivat tietyt tuomarit, jotka ovat erikoistuneet sovitteluun.^{412, 413} Tämä on erittäin hyvä asia, koska se mahdollistaa kehittymisen tehtävässä. Keskeistä on, että sovittelijoina toimivat tuomarit pitävät tuomarin ja sovittelijan roolin selvästi erillään toisistaan. Tällöin estetään hybridimenettelyn syntyminen ja tätä kautta oikeusturvan vaarantuminen. Tärkeää olisi, että kaikki sovittelijat kävisivät sovittelijakoulutuksen, jossa he oppisivat sovittelutaitoja ja hahmottaisivat selvän eron tuomarin ja sovittelijan roolin välillä. Laadukkaan sovittelun varmistamisen kannalta olisi tärkeää, että sovittelukoulutus asetettaisiin sovittelijana toimimisen edellytykseksi. Tätä kautta varmistettaisiin, että sovittelijalla on ainakin jonkinlaiset kyvyt toimia sovittelijana.

Ennen tuomioistuinsovittelulain säätämistä mm. professorit Jyrki Virolainen ja Juha Lappalainen olivat sitä mieltä, että olisi parempi, jos tuomioistuinsovittelun kaltaista sovittelua ei harjoitettaisi tuomioistuimessa vaan ainoastaan niiden ulkopuolella.⁴¹⁴ Oikeusturvan näkökulmasta voidaan kuitenkin argumentoida, että lainsäädännöllä pitäisi turvata kaikille samalla tavalla toimiva yhtenäinen sovittelumenettely. Eduskunnan oikeusasiamies on työryhmän mietintöä koskevassa lausunnossaan argumentoinut tuomioistuinsovittelun käyttöönoton olevan tarkoituksenmukaista, koska sen avulla tuomioistuimet tarjoavat oikeudenmukaista riidanratkaisua myös ilman oikeudenkäyntiä.⁴¹⁵ Lisäksi nykyisin vuoden 2011 lakiuudistuksessa tuotu mahdollisuus vahvistaa kriteerit täyttävä tuomioistuimen ulkopuolella syntynyt sovinto parantaa tuomioistuinten ulkopuolisten sovittelupalveluiden mahdollisuutta täyttää oikeusturvaodotuksia. Tästä huolimatta on tarpeen, että tuomioistuimissa tarjotaan sovittelua. Suomalaiset luottavat perinteisesti tuomioistuihin.⁴¹⁶ Tämän vuoksi ihmiset voivat helpommin kokeilla sovittelua, kun se tapahtuu tuomioistuimessa. Tuolloin he voivat luottaa sovitteluun ja siihen, että heidän oikeusturvansa toteutuu sovittelussa.

5.3.2 Oikeusturva sovinnon edistämisessä tuomioistuimessa

⁴¹¹ Ks. HE 114/2004 s. 32.

⁴¹² Ks. http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/toiminta/kansainvalisetjau-asiat/venaja/6Fy5xk4Rb/Saukonoja_Kaytannon_kokemukset_tuomioistuinsovittelusta_Suomessa.pdf s.4.

⁴¹³ Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin lauluhanketyöryhmän raportti s. 18–19.

⁴¹⁴ <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2013/03/705-tuomioistuinsovittelu-osa-i.html> (29.10.2015).

⁴¹⁵ Ks. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:26 s. 10.

⁴¹⁶ Ks. *Ervasti, De Godzjnsky* 2014 s. 180.

Sovinnon edistäminen tuomioistuimessa ja tuomioistuinsovittelu ovat selvästi kaksi eri menettelyä, jotka on tarpeen pitää selkeästi erillään toisistaan. Jos ne sotketaan keskenään, seurauksena voi olla oikeusturvaongelmia.⁴¹⁷

Sovinnon edistämiseksi tuomioistuimessa ei jouduta yhtä laajasti pohtimaan oikeusturvan toteutumista kuin tuomioistuinsovittelussa, koska sovinnon edistäminen tuomioistuimessa on osa riita-asian oikeudenkäyntiä ja sitä koskevat riitaprosessiin soveltuvat prosessioikeudelliset säännökset.⁴¹⁸ Oikeudenkäymiskaassa säädetään tarkasti oikeudenkäynnin kulusta, jossa pyritään takaamaan asian asianmukainen käsittely. Oikeusturvan kannalta ongelmallisena voidaan kuitenkin nähdä jo aikaisemmin jaksossa 2.1.2 käsitelty sovinnon edistämistä koskevien pykälien ja lain esitöiden niukkuus, mikä johtaa helposti epäyhtenäisiin käytäntöihin.⁴¹⁹ Tuolloin vaarana on myös asianmukaisen käsittelyn vaarantuminen.

Samalla tavalla kuin tuomioistuinsovittelussa tulee riita-asian oikeudenkäynnin aikana syntyvän sovinnon perustua riidan osapuolten tahtoon eikä asianosaisia saa painostaa sovintoon.⁴²⁰ Asianosaisilla on aina oikeus saada asiansa käsiteltyksi tuomioistuimessa. Samoin sovinnon edistäminen tuomioistuimessa rinnastuu tuomioistuinsovitteluun muutoksenhakuoikeuden ja oikeuden saada perusteltu päätös osalta.

Alioikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä ei mainittu tavoitteena käsittelyn nopeuttamista. Myöhemmin kuitenkin mm. riitaprosessin uudistamisen arvioinnin yhteydessä on korostettu sovinnon edistämisen etuna sen nopeutta.⁴²¹ Sovittelun avulla asia ratkaistaankin yleensä ilman aiheetonta viivästystä. Sovittelun edistäminen on osa riita-asian oikeudenkäyntiä, mikä mahdollistaa sen, että sovittelun epäonnistuessa voidaan asian käsittelyä vain jatkaa samassa menettelyssä. Tämä poikkeaa tuomioistuinsovittelusta, jossa sovittelun epäonnistuessa joudutaan lopettamaan koko menettely. Sovitteluyrityksen epäonnistuminen oikeudenkäynnin aikana saattaa hidastaa hieman asian käsittelyä, mutta vaikutuksen ei pitäisi olla merkittävä. Erityisen paljon asian lopullista ratkaisua nopeuttaa se, että sovintoon päätyneiden asioiden käsittely ei yleensä jatku ylemmissä tuomioistuimissa.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain mukaan oikeudenkäynnit ja niistä syntyvät asiakirjat ovat pääsääntöisesti julkisia. Lähtökohtana on julkisuusperiaate,⁴²² eikä sovinnon edistämisen julkisuudesta ole mitään poikkeusta. Oikeusturvan julkisuuselementti toteutuu lähtökohtaisesti sovinnon edistämiseksi. Erillisneuvotte-

⁴¹⁷ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 400–401.

⁴¹⁸ Ks. *Ervasti* 2001 s. 13.

⁴¹⁹ Ks. *Ervasti* 1998 s. 76.

⁴²⁰ Ks. *Ervasti* 2004a s. 256.

⁴²¹ Ks. *Ervasti* 1998 s. 76.

⁴²² Ks. *Frände* ym. 2012 s. 138.

lut ovat tapahtuma, jossa julkisuutta joudutaan pohtimaan erikseen. Tuomioistuinsovittelun sisältyvät erillisneuvottelut toteutetaan aina yleisön läsnä olematta.⁴²³ Erillisneuvottelujen käytöstä riita-asian oikeudenkäynnissä ei säädetä laissa kuten aikaisemmin on todettu ja niiden käytöstä on esitetty erilaisia mielipiteitä oikeuskirjallisuudessa.⁴²⁴ Kiesiläinen on todennut, että riita-asian oikeudenkäynnin erillisneuvottelut tulee voida pitää kahden kesken toisen osapuolen kanssa ilman yleisön läsnäoloa.⁴²⁵ Kiesiläinen mielipide on hyvin looginen, koska erillisneuvottelujen idea häviää, jos yleisön läsnäolo sallitaan.

Riita-asian oikeudenkäynnissä sovelletaan kontradiktorista periaatetta eli kuulemisperiaatetta, joka edellyttää, että asianosaisella on oikeus tulla kuulluksi. Oikeudenkäymiskaassa ei ole pykälää, jossa säädetään kuulemisperiaatteesta vaan asia ilmenee useista pykälästä.⁴²⁶ Sovinnon edistämässä kuuleminen korostuu vielä sillä tavoin, että oikeudenkäynti ei voi päättyä sovintoon, jos joku asianosaisista sitä vastustaa.⁴²⁷ Kaikkien sovinnon edistämistä koskevien pykälien soveltaminen perustuu ajatukselle, että tuomari kuulee asianosaisia. On hyvin vaikeaa saavuttaa sovintoa, johon kaikki osapuolet suostuvat kuulematta kaikkia asianosaisia.

Kuten edellä todetaan, ei ole selvää, pitääkö riita-asian oikeudenkäynnissä syntyneen sovinnon olla aineellisen oikeuden mukainen vai ei. Todellisuudessa riita-asian oikeudenkäynnissä syntyy sekä aineellisen oikeuden mukaisia sovintoja että sellaisia sovintoja, jotka eivät vastaa aineellista oikeutta. Tosin sanoen aineellisen oikeuden mukaisuutta koskeva elementti toteutuu osassa jutuista.⁴²⁸ Riita-asian oikeudenkäynnissä kuitenkin tavoitellaan aineellisen oikeuden mukaisuutta, kun taas tuomioistuinsovittelussa tarkoituksena on saavuttaa ainoastaan osapuolten intressejä tyydyttävä sovinto.⁴²⁹

6. Johtopäätökset

Alussa esitetyn tutkimustehtävän mukaisesti olen tutkielmassani analysoinut sovitteluun liittyviä kysymyksiä. Ensinnäkin olen selvittänyt, millaisia ovat sovittelumenettelyt, jotka voivat johtaa tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon. Tuomioistuimen vahvistama sovinto voi syntyä kolmea eri reittiä. Ensinnäkin riita-asian oikeudenkäynnin aikana voidaan saavuttaa sovinto, joka voidaan vahvistaa. Sovintojen syntymisen lisäämiseksi on oikeudenkäymiskaassa asetettu tuomarille velvollisuus selvittää sovinnon edellytykset valmistelussa,

⁴²³ Ks. *Ervasti* 2013 s. 124.

⁴²⁴ Ks. *Ervasti* 2004b s. 842.

⁴²⁵ Ks. *Kiesiläinen* 2001 s.158.

⁴²⁶ Ks. *Frände* 2012 s. 127–128.

⁴²⁷ Ks. *Ervasti* 2004a s. 256.

⁴²⁸ Ks. *Ervasti* 2004a s. 372–377.

⁴²⁹ Ks. *Ervasti, Nylund* 2014 s. 401

yrittää saada asianosaiset sopimaan juttu oikeudenkäynnin aikana ja sopivassa tilanteessa esittää sovintoehdotus asian ratkaisemiseksi.

Toiseksi sovinto voi syntyä tuomioistuinsovittelussa, jossa sovittelijana toimiva tuomari sovittelee juttua tuomioistuinsovittelulain mukaisessa vapaamuotoisessa sovittelumenettelyssä. Tuomarin apuna voi toimia avustaja, jos tämän katsotaan olevan tarpeellista. Tuomioistuinsovittelun erityismuodossa Follo-sovittelussa sovitellaan huoltoriitoja ja tuolloin sovittelijan apuna toimii aina asiantuntija-avustaja.⁴³⁰ Kolmanneksi tuomioistuimessa voidaan vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolella syntyneitä sovintoa. Mitä tahansa tuomioistuimen ulkopuolella syntynyttä sovintoa ei kuitenkaan voida vahvistaa, vaan tuomioistuinsovittelulaissa on säädetty tarkasti, millainen menettelyn täytyy olla, jotta sovinto voidaan vahvistaa.

En näe ongelmallisena sovintomenettelyjen kehittämistä käräjäoikeusorganisaation yhteyteen. On luonnollista, että sovinnon edistäminen menettelyn luonteen vuoksi tapahtuu tuomioistuimessa. Tuomioistuinsovittelu sen sijaan on menettely, joka voisi tapahtua myös tuomioistuimen ulkopuolella. Sovittelumenettelyjen sijoittaminen tuomioistuihin on toimiva kokonaisuus, joka on tehokas ja välttää turhaa byrokratiaa useiden eri organisaatioiden välillä. Tuomioistuinsovittelun sijoittaminen tuomioistuihin voidaan nähdä luonnollisena jatkumona riita-asian oikeudenkäynnissä tapahtuvalle sovinnon edistämiseksi. Lisäksi sovittelumenettelyjen tapahtuminen tuomioistuimissa voi lisätä luottamusta menettelyihin, sillä tuomioistuihin instituutiona yleisesti luotetaan. Sovittelupalvelujen luonteen vuoksi on tärkeää, että ne sijaitsevat eri puolilla maata, jotta ne ovat kohtuullisen matkan päässä kaikille. Käräjäoikeudet, joissa suurin osa sovittelutoiminnasta tapahtuu, sijaitsevat ympäri Suomea⁴³¹, joten sovittelumenettelyjen liittäminen niiden yhteyteen oli helppoa ja tehokasta.

Toiseksi olen tutkinut tuomioistuimen roolia sovittelumenettelyissä. Tuomioistuimessa sovittelumenettelyissä keskeisessä roolissa toimii tuomari, joka toteuttaa tuomioistuimen tehtävää sovittelumenettelyissä. Tuomarina hän pyrkii ratkaisemaan asianosaisten riidan aineellisen oikeuden mukaisesti ja tuolloin menettelyä sääntelevät tarkasti oikeudenkäymiskaaren säännökset. Riita-asian oikeudenkäynnissä tuomarin roolin ohella tuomari toimii sovinnon edistäjänä, jos tämä on tarpeen. Tällöin sovelletaan oikeudenkäymiskaaren niukkoja säännöksiä sovinnon edistämisestä. Tuomioistuinsovittelussa tuomari taas on puhtaasti sovittelija, joka pyrkii saamaan sovinnon asianosaisten välillä. Tuomioistuinsovittelussa sovittelija noudattaa tuomioistuinsovittelulain säännöksiä, jossa ei yksityiskohtaisesti säännellä

⁴³⁰ Ks. OM, mietintöjä ja lausuntoja 64/2012 s. 10.

⁴³¹ Oikeusministeriössä suunnitellaan uudistusta, jossa käräjäoikeuksien määrä vähenisi 20 käräjäoikeuteen. Asiasta on tarkoitus antaa hallituksen esitys syksyllä 2016.
ks.<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2016/02/karajaoikeusverkostouudistuuatkossakarajaoikeuksiaon20.html> (25.2.2016 klo 21.50)

sovittelun kulkua, vaan sovittelija ja osapuolet tekevät sovittelusta sopivan juuri heille lain sallimissa rajoissa. Sovinnon vahvistamisessa tuomarin tehtävänä on vahvistaa tuomioistuimessa riita-asian oikeudenkäynnissä, tuomioistuinsovittelussa tai tuomioistuimen ulkopuolella syntynyt sovinto. Tuomarin tehtävänä on huomioida, että vahvistamisen edellytykset täyttävät eikä ole olemassa esteitä sovinnon vahvistamiselle.

Kolmanneksi olen tutkinut sovittelun toimivuutta alussa asettamieni kriteerien valossa. Ensimmäisenä toimivuuden osatekijänä tarkastelin sovintojen lukumääriä. Tutkielmassa tarkasteltujen tilastojen valossa voidaan todeta, että sovintojen lukumäärä on lisääntynyt vuodesta 2004 vuoteen 2013. Tuomioistuinsovintojen määrä on myös kasvanut aloitusvuodesta 2006 ja erityisen paljon niiden määrä on lisääntynyt vuodesta 2010 alkaen. Toisaalta prosentuaalisesti, kun häilytetään summaaristen asioiden vaikutus, sovintojen määrä on siviiliasioissa suhteessa kaikkiin asioihin pysynyt suhteellisen samanlaisena vuodesta 2004 vuoteen 2013. Perheasioissa sovintojen osuus on kuitenkin kasvanut huomattavasti. Olisikin tarkoituksenmukaista, että myös muissa asioissa sovintojen osuus lisääntyisi tulevaisuudessa.

Kuten edellä todettiin, toiset käräjäoikeudet ovat omaksuneet tuomioistuinsovittelun aktiivisemmin kuin toiset. Sovintojen määrää voitaisiin varmastikin lisätä aktiivisella tiedottamisella kaikissa käräjäoikeuksissa. Lisäksi myös avustajat voisivat entistä enemmän kannustaa päämiehiään sovintoon. Ihmisten tietoisuuteen ei ole selvästi levinnyt tuomioistuimen ulkopuolella syntyneiden sovintojen vahvistaminen tuomioistuimessa. Asiasta tiedottaminen lisäisi tuomioistuimen ulkopuolella syntyneiden sovintojen vahvistamista.

Toisena toimivuuden osatekijänä tarkastelin sovintomenettelyjen kustannuksia. Tutkielmani perusteella näyttää siltä, että osapuolille ja valtiolle tuomioistuinsovittelu ja sovinnon syntyminen tuomioistuimessa ovat edullisia lähinnä menettelyjen luonteen vuoksi. Keskeistä on tuomioistuinsovittelun nopeus ja osapuolten oikeus vaikuttaa sovitteluprosessiin. Jos sovinto syntyy oikeudenkäynnin aikana, kustannukset riippuvat siitä, missä vaiheessa oikeudenkäyntiä sovinto saavutetaan. Suuria säästöjä osapuolille ja valtiolle syntyy siitä, että yleensä sovintoihin ollaan tyytyväisiä eikä niiden käsittely jatku enää ylemmissä tuomioistuimissa.

Ervastin empiirisessä tutkimuksessa havaittiin avustajien käytön olevan tarpeellista sovintojen syntymisen kannalta. Tämän vuoksi kustannuksia ei voida pienentää avustajia karsimalla. Kustannussäästöä tuskin syntyy paljon myöskään käsittelymaksuista ja asiamiesten kustannuksista. Asiamiesten käyttö on usein perusteltua yhteisöjä koskevissa sovitteluissa ja joissain tapauksessa myös yksityishenkilöiden sovitteluissa. Jonkin verran

säästöjä voi syntyä yksityishenkilöiden sovittelussa, kun riidan osapuolten on parempi itse sovittelua riitansa kuin hoitaa se asiamiesten välityksellä. Suurimmat avustajien ja asiamiesten kustannuksiin liittyvät säästöt johtuvat siitä, että menettelyt ovat usein yksinkertaisempia ja nopeampia, jolloin avustaja- ja asiamieskustannuksiakaan ei synny yhtä paljon kuin oikeudenkäynnissä.

Lähtökohtaisesti osapuolet ovat oikeutettuja saamaan samalla tavalla oikeusapua tuomioistuinsovittelussa kuin riita-asian oikeudenkäynnissä. Myös oikeusturvavakuutukset kattavat molemmat menettelyt. Vaikka osapuolilla olisikin oikeusturvavakuutus tai hän saisi oikeusapu, koko menettelyn kustannuksilla on usein heille merkitystä. Osapuolet joutuvat usein maksamaan omavastuuosuuden oikeusturvavakuutuksesta tai oikeusavusta.

Kulujen jakautuminen sovittelussa vaikuttaa merkittävästi osapuolten kustannuksiin. Osapuolten kannalta on keskeistä, että tuomioistuinsovittelussa molemmat osapuolet vastaavat pääsääntöisesti omista kuluistaan, mikä poikkeaa kulujen jakautumisesta dispositiivisten riita-asioiden oikeudenkäynnissä. Tämä pienentää osapuolten kuluriskiä ja laskee prosessikynnystä. Toisaalta vaikutusta pienentää se, että suurin osa tuomioistuinsovittelussa käsiteltävistä asioista on perheoikeudellisia asioita, joiden oikeudenkäyntimenettelyssä molemmat osapuolet myös vastaavat pääsääntöisesti omista kuluistaan. Tästä johtuen suurimmassa osassa perheoikeudellisista asioista tuomioistuinsovittelu ei tehnyt muutosta kulujen jakautumiseen. Riita-asian oikeudenkäynnin sovintotilanteen kulujen jakautumisesta ei säädetä laissa vaan kulujen jakautumisessa on tapauskohtaista vaihtelua, mistä johtuen kuluriski ja prosessikynnys eivät näissä tapauksissa ole laskeneet samalla tavalla kuin tuomioistuinsovittelussa.

Arvioitaessa tuomioistuinsovittelun kustannuksia on otettava huomioon, että kaikissa jutuissa ei saavuteta sovintoa kokonaan tai osittain. Tämä on negatiivinen seikka riidan osapuolille ja valtiolle, koska sovintoyrityksen epäonnistuttua kokonaan tai osittain jatkuu asian käsittely yleensä oikeudenkäynnissä ja tämän seurauksena on kulujen lisääntyminen. Voidaan kuitenkin osoittaa, että ainakin Follo-sovittelun kustannukset ovat valtiolle pienemmät kuin huoltoriitojen oikeudenkäynnin myös silloin, kun otetaan huomioon osasovinnot ja epäonnistuneet sovinnot. Tämän voidaan olettaa soveltuvan myös tuomioistuinsovitteluun.

Tuomioistuinsovittelun käyttöönoton pelättiin menettelyn lainsäädäntövaiheessa lisäävän tuomioistuinten juttumääriä, koska tuomioistuinsovittelu alentaa prosessikynnystä. Tilastojen perusteella tuomioistuinsovittelulla ei näytä kuitenkaan olevan ainakaan suurta

vaikutusta juttumäärien lisääntymiseen. Pieni vaikutus sillä voi tosin olla, mikä vaatii tietenkin valtiolta lisäresursseja. Vaikutusta pienentää kuitenkin tuomioistuinsovittelun menettelyn kustannusten edullisuus verrattuna oikeudenkäyntiin.

Valtion kustannuksia lisää jonkin verran oikeusapukustannukset tuomioistuinsovittelussa ja sovitteluun päättyvissä riita-asian oikeudenkäynneissä, joissa molemmat osapuolet vastaavat omista kuluistaan. Tuollaisissa tapauksissa valtio joutuu aina kustantamaan oikeusapua saavan osapuolen oikeudenkäynti- tai sovittelukulut eikä valtiolle synny saamisoikeutta hävinneeltä osapuolelta, kuten riita-asian oikeudenkäynnissä. Todellisuudessa valtion kustannukset tuskin kovin paljon lisääntyvät, koska voidaan olettaa, että valtio ei saa aina riita-asian oikeudenkäynnissäkään hävinneeltä vastapuolelta takaisin voittaneen oikeusapua saavan puolesta maksamiaan kuluja. Toinen seikka, joka pienentää asian vaikutusta on se, että suurin osa tuomioistuinsovittelussa soviteltavista asioista on perheoikeudellisia asioita, joissa riidan osapuolet pääsääntöisesti vastaavat riita-asian oikeudenkäynnissäkin omista kuluistaan.

Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että tuomioistuinsovittelu ja sovinnon edistäminen riita-asian oikeudenkäynnissä tuovat riidan osapuolille ja valtiolle jonkin verran säästöjä. Sovittelumenettelyjä koskevissa seurantatutkimuksissa ja oikeusministeriön julkaisuissa on huomioitu, että sovittelumenettelyillä on taloudellisia vaikutuksia, joita voidaan hyödyntää. Täytyy kuitenkin muistaa, että sillä on rajansa, kuinka paljon säästöjä sovittelumenettelyt tuovat eli niiden voidaan katsoa olevan vain yksi monista tavoista säästää valtion resursseja ja alentaa riidan osapuolten oikeudenkäyntikuluja.

Kolmantena toimivuuden osatekijänä tarkastelin tutkielmassani oikeusturvan toteutumista sovittelumenettelyissä. Keskeinen johtopäätökseni oli, että oikeusturvan toteutumisen tarkastelua vaikeutti sovittelun luonne. Erityisesti perustuslain oikeusturvapykälä on säädetty silmällä pitäen oikeudenkäyntimenettelyä ja hallinto-oikeudellista menettelyä. Tämän takia sen kaikki oikeusturvan osatekijät eivät löydy sovittelumenettelyistä.

Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin todeta, että tuomioistuinsovittelussa suurin osa oikeusturvan osatekijöistä toteutuu. Erityisesti oikeusturvan toteutumisen kannalta on ratkaisevaa, että tuomioistuinsovittelussa voidaan sovittaa vain sovitteluun sopivia asioita. Keskeistä on myös, että oikeusturvan elementit julkisuus, kuulemisperiaate ja käsittely ilman aiheutonta viivästystä toteutuvat. Materiaalinen oikeudenmukaisuus ei sen sijaan tuomioistuinsovittelussa siinä mielessä toteudu, että sovittelussa pyritään löytämään osapuolille sopiva ratkaisu, joka ei ole välttämättä aineellisen oikeuden mukainen.

On erittäin tärkeää, että tuomari, joka toteuttaa tuomioistuimen tehtävää sovittelumenettelyissä, osaa pitää erillään roolinsa eri menettelyissä. Tuomarin rooli sovinnon vahvistajana on hyvin selkeä, mistä syystä en näe vaaraa sen sekoittumiseen muiden roolien kanssa. Riskinä oikeusturvan vaarantumiselle on kuitenkin se, että tuomarin muut eri roolit eli tuomarin rooli, sovinnon edistäjän rooli ja tuomioistuinsovittelijan rooli sekoittuvat toisiinsa. Tuomioistuinsovittelussa suurimpana riskinä oikeusturvan vaarantumiselle pidän sitä, että tuomareina toimivat sovittelijat sovittelevat juttuja omaksumatta kunnolla sovittelijan roolia. Tuolloin he usein sovittelevat tuomarin roolissaan tai omaksuvat roolin, joka on jotain sovittelijan ja tuomarin roolin väliltä. Ongelmana on tuolloin jo aikaisemmin mainitun hybridin eli sekamenettelyn syntyminen. Vaaran aiheuttaa erityisesti se, että tuomioistuinsovittelumenettelystä ei ole tarkkoja säännöksiä vaan sovittelumenettely luodaan aina asianosaisten tarpeisiin sopivaksi.

Olisi hyvin tärkeää, että sovittelijan rooli tuomioistuinsovittelussa ja sovinnon edistäjänä ei jäisi tuomarin roolin varjoon, vaan ymmärrettäisiin sovittelijan olevan täysin erilainen rooli. Todellisuudessa useissa käräjäoikeuksissa tietyt tuomarit toimivat sovittelijoina tuomioistuinsovittelussa,⁴³² mikä edistää asiasta kiinnostuneiden tuomareiden toimimista sovittelijoina ja sitä, että usein sovittelijoina toimivat tuomarit omaksuvat hyvin sovittelijan roolin. Kaikki riita-asioita käsittelevät tuomarit joutuvat kuitenkin toimimaan välillä sovinnon edistäjinä. Tämän vuoksi pidän erityisen tärkeänä koulutuksen lisäämistä entisestään ja tuomioistuinsovittelussa tietyn sovittelukoulutuksen asettamista sovittelijana toimimisen edellytykseksi. Olisi myös hyvä, että muunkin kuin tuomarin kelpoisuutta sovittelijaksi harkittaisiin uudestaan.

Sovinnon edistämässä oikeudenkäynnissä oikeusturvan vaarantumisen riskinä ovat menettelyä sääntelevä niukka lainsäädäntö ja lain esityöt, joiden voidaan nähdä olevan syitä epäyhtenäisiin menettelytapoihin, kuten Ervastin empiirisestä tutkimuksesta ilmenee.⁴³³ Oikeusturvan kannalta on huolestuttavaa, että lainsäädännöstä ja lain esitoista ei löydy esimerkiksi selkeää kantaa sovintojen aineellisen oikeuden mukaisuuteen ja erillisneuvottelujen julkisuuteen. Muuten sovinnon edistämässä tuomioistuimessa oikeusturva toteutuu hyvin. Tätä edesauttavat oikeudenkäymiskaaren prosessioikeuden säännökset. Oikeusturvan osa-alueista kuulemisperiaate, julkisuus ja käsittelyn asianmukainen nopeus toteutuvat sovinnon edistämässä.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että sovittelumenettelyjä koskevasta lainsäädännöstä on

⁴³² Ks. Uusi sovittelumenettely riita-asioissa, Helsingin hovioikeuspiirin lauluhanketyöryhmän raportti s.6-14.

⁴³³ Ks. *Ervasti* 2004a s. 421.

muodostunut toimiva kokonaisuus. Se on eräs ratkaisu hallita tuomioistuimen suuria juttumääriä ja säästää valtion resursseja. Lainsäädännön toimivuuteen liittyy kuitenkin edellä mainittuja ongelmia, joihin puuttuminen olisi tärkeää. Lähtökohtaisesti pidän hyvin myönteisenä seikkana, että suomalaisista tuomioistuimista on muodostunut ”moniovisia oikeustaloja”⁴³⁴ joissa riidan osapuolet voivat valita heille sopivan tavan ratkaista riitansa. Nykyisin ihmisillä on muitakin vaihtoehtoja ratkaista riitansa kuin ainoastaan oikeudenkäyntimenettely. Mahdollisuutena on myös turvautua tuomioistuimen ulkopuolisiin sovittelupalveluihin ja vahvistaa sitten sovinto tuomioistuimessa. Tätä kautta tuomioistuimet on siis liitetty tuomioistuimen ulkopuolisiin sovittelupalveluihin. Sovintojen vaihtoehtoisuutta tuomioille lisää myös se, että sovittelumenettelyissä ja lain vaatimukset täyttävissä tuomioistuimen ulkopuolisissa sovitteluissa syntyneet sovinnot voidaan vahvistaa, jolloin ne ovat samalla tavalla pysyviä ja täytäntöön pantavissa kuin tuomiot.

Sovintomenettelyistä saatujen myönteisten kokemusten perusteella pidän perusteltuna sitä, että sovintopalveluita laajennetaan ja kehitetään edelleen. Tätä kautta tuomioistuimista muodostuu tulevaisuudessa yhä monipuolisempia konfliktinratkaisukeskuksia. Tutkielmani perusteella olen vakuuttunut siitä, että sovittelumenettelyt hyödyttävät koko yhteiskuntaa. Tämän vuoksi jatkossa niiden laajentamista sopivassa muodossa voitaisiin harkita myös muille aloille esimerkiksi hallinto-oikeudellisiin asioihin.

Liitteet

Liite 1

Taulukkojen tiedot perustuvat tilastokeskuksen tilastoihin (http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/oik/koikrs/koikrs_fi.asp (20.9.2014 klo 18.00)).

Taulukko 1

⁴³⁴ Professori Frank Sander esitti 1970-luvulla Yhdysvalloissa tunnetun ideansa ”moniovisista oikeustaloista”. Hänen ajatuksensa oli, että yhdestä oikeustalosta eli niin sanotusta konfliktinratkaisukeskuksesta löytyisi erilaisia menettelyjä konfliktin ratkaisemiseen. Ks. *Ervasti* 2013 s. 7.

Käräjäoikeuksissa käsitellyt riita- ja hakemusasiat						
Vuosi	Loppuun käsitellyt siviiliasiat	Sovinto vahvistettu	Sillensä jäänyt, sovinto	Vahvistetut ja sillensä jääneet sovinnot yhteensä	Sovintojen määrä loppuun käsitellyistä asioista	
2004	197213	2525	2496	5021	2,55 %	
2005	191103	2572	2352	4924	2,58 %	
2006	202154	2575	2611	5186	2,57 %	
2007	242756	2529	2489	5018	2,07 %	
2008	273748	2692	2680	5372	1,96 %	
2009	350541	2841	2695	5536	1,58 %	
2010	360658	2845	3005	5850	1,62 %	
2011	393511	3500	2280	5780	1,47 %	
2012	468976	3621	2504	6125	1,31 %	
2013	491727	4563	2351	6914	1,41 %	

Taulukko 2

Muut velkasuhteeseen perustuvat saatavat						
vuosi	Loppuun asti käsitellyt asiat	Sovinto vahvistettu	Sillensä jäänyt, sovinto	Vahvistetut ja sillensä jääneet sovinnot yhteensä	Sovintojen määrä loppuun käsitellyistä asioista	
2004	57084	206	306	512	0,90 %	
2005	56459	177	346	523	0,93 %	
2006	73148	192	440	632	0,86 %	
2007	110673	180	474	654	0,59 %	
2008	130824	147	597	744	0,57 %	
2009	200135	155	655	810	0,40 %	
2010	206214	233	837	1070	0,52 %	
2011	227404	270	405	675	0,30 %	
2012	263775	478	491	969	0,37 %	
2013	293294	356	503	859	0,29 %	

Taulukko 3

Käräjäoikeuksissa käsitellyt riita- ja hakemusasiat, ei sisällä joukkoa: muut velkasuhteeseen perustuvat saatavat						
vuosi	Loppuun asti	Sovinto	Sillensä jäänyt,	Vahvistetut ja sillensä		Sovintojen määrä loppuun
	käsitellyt asiat	vahvistettu	sovinto	jääneet sovinnot yhteensä		käsitellyistä asioista
2004	140129	2319	2190	4509		3,22 %
2005	134644	2395	2006	4401		3,27 %
2006	129006	2383	2171	4554		3,53 %
2007	132083	2349	2015	4364		3,30 %
2008	142924	2545	2083	4628		3,24 %
2009	150406	2686	2040	4726		3,14 %
2010	154444	2612	2168	4780		3,09 %
2011	166107	3230	1875	5105		3,07 %
2012	205201	3143	2013	5156		2,51 %
2013	198433	4207	1848	6055		3,05 %

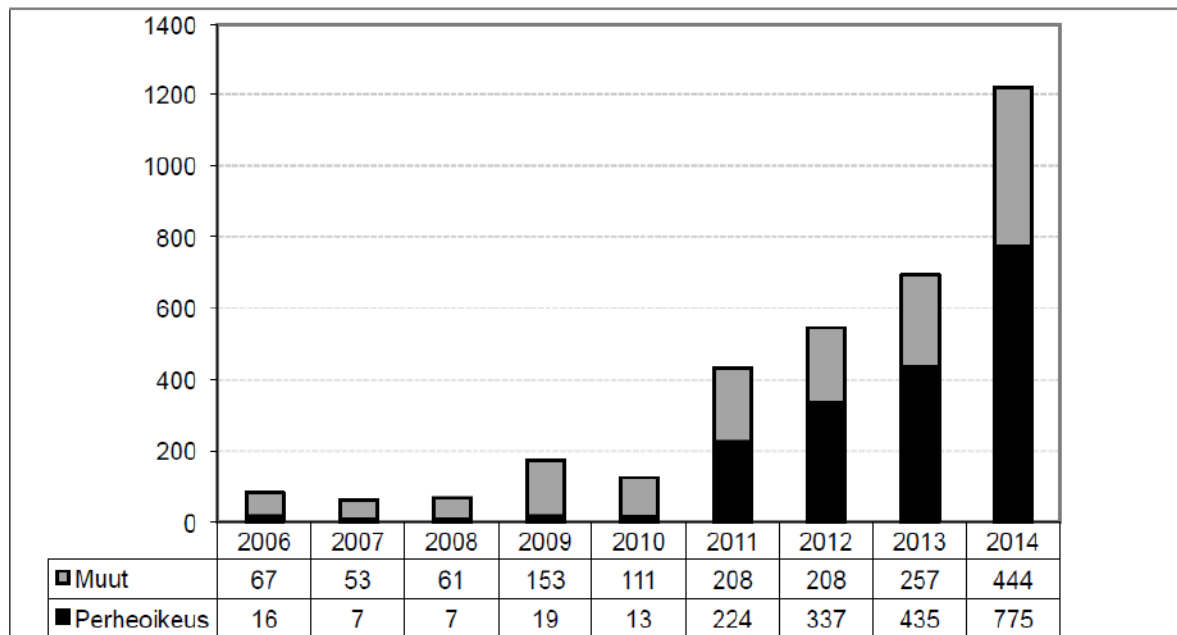
Taulukko 4

Perheoikeus						
vuosi	Loppuun asti	Sovinto	Sillensä jäänyt	Vahvistetut ja sillensä		Sovintojen määrä loppuun
	käsitellyt asiat	vahvistettu	sovinto	jääneet sovinnot yhteensä		käsitellyistä asioista
2004	1206	181	49	230		19,07 %
2005	1182	227	45	272		23,01 %
2006	1241	192	56	248		19,98 %
2007	1232	206	34	240		19,48 %
2008	1361	235	44	279		20,50 %
2009	1400	294	45	339		24,21 %
2010	1396	273	39	312		22,35 %
2011	1477	277	42	319		21,60 %
2012	1592	383	55	438		27,51 %
2013	1680	378	45	423		25,18 %

Taulukko 5

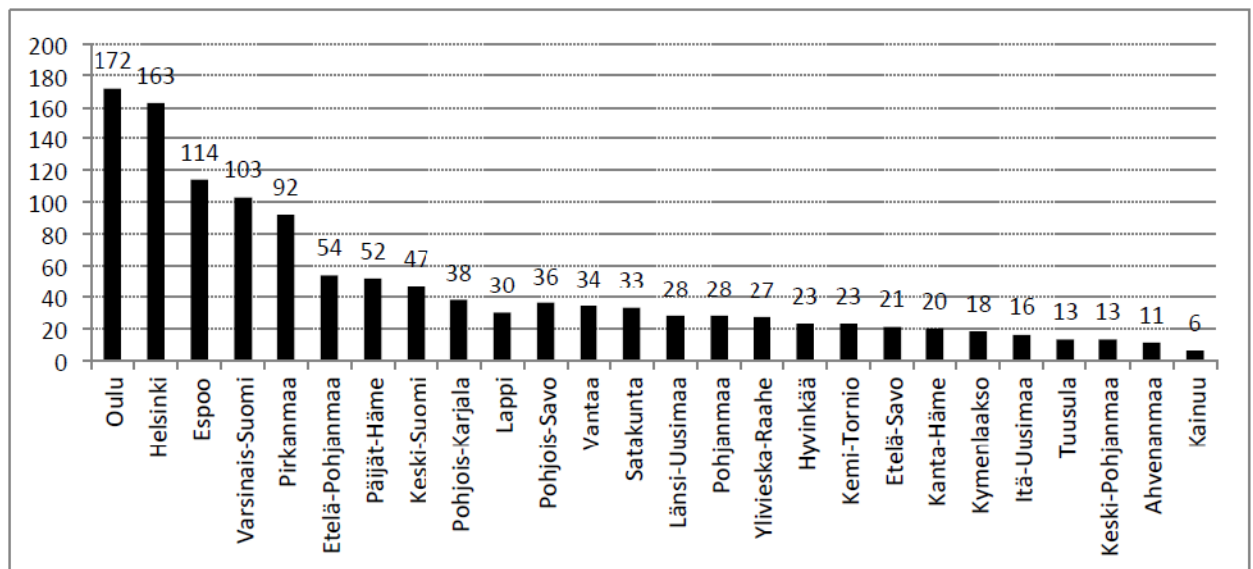
Riita-asiat						
vuosi	Loppuun asti	Sovinto	Sillensä jäänyt	Vahvistetut ja sillensä		Sovintojen määrä loppuun
	käsitellyt asiat	vahvistettu	sovinto	jääneet sovinnot yhteensä		käsitellyistä asioista
2004	151848	2334	2346	4680		3,08 %
2005	145405	2353	2205	4558		3,13 %
2006	159136	2328	2480	4808		3,02 %
2007	199876	2263	2329	4592		2,30 %
2008	230148	2426	2532	4958		2,15 %
2009	304928	2555	2557	5112		1,68 %
2010	316126	2564	2852	5416		1,71 %
2011	347997	3166	2140	5306		1,52 %
2012	422727	3202	2352	5554		1,31 %
2013	441695	4018	2191	6209		1,41 %

Liite 2

Lähde: *Ervasti, Salminen* 2015 s. 601.

Liite 3

Lähde: *Ervasti, Salminen* 2015 s. 604.